

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

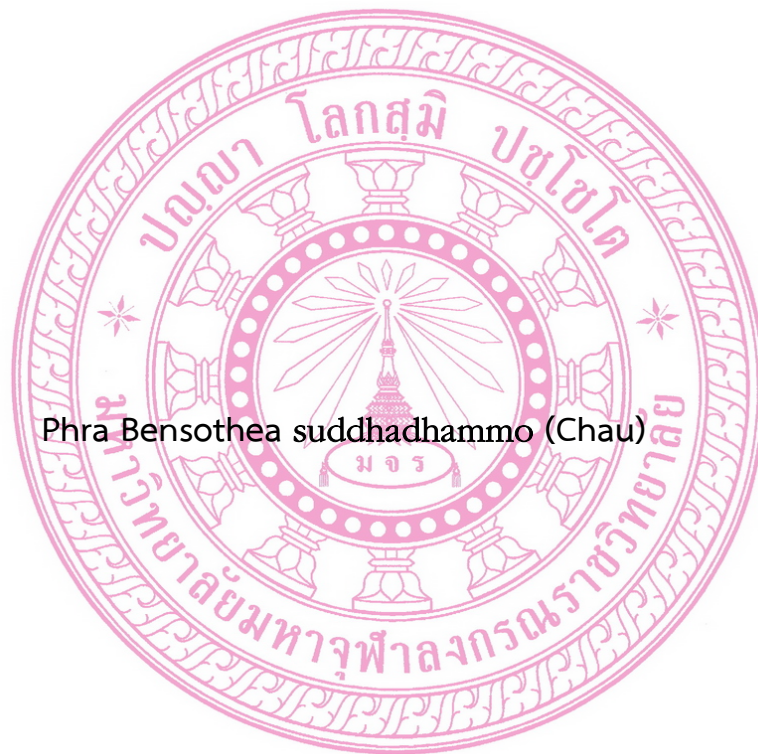

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE ROLES OF BUDDHIST MONKS IN COMMUNITY DEVELOPMENT
IN MUANGSURIN DISTRICT, SURIN PROVINCE

Phra Bensothea suddhadhammo (Chau)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of Master of Arts
(Social Development)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2013

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
 ผู้วิจัย : พระบิณสุทเธีย สุพุทธมโฆ (เจ้า)
 ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ป.ธ.๕., พธ.บ., M.S.W., Ph.D. (Social Work)
 : ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง, ป.ธ.๗., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Sociology)
 วันสำเร็จการศึกษา : ๑ มีนาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อเปรียบเทียบกับตารางของ Krejcie & Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๒ รูป ตัวแปรต้น ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา การศึกษาทางธรรม การศึกษาทางบาลี การศึกษาทางสายสามัญตำแหน่งหน้าที่ ตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน และแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ ๐.๐๕ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t - test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One - way ANOVA) การเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

๑. จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๘๗$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน พิจารณาจากค่าเฉลี่ย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านจิตใจมากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๑$) รองลงมา ด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ

๒. การเปรียบเทียบเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน จำแนกตาม อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลี วุฒิการศึกษาสายสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ต่างกัน มีบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ปัญหาอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ได้แก่ ประเด็นแรก คือ พระสงฆ์ให้ความสำคัญน้อยต่อการพัฒนาชุมชน ยังขาดการเสียดสีอย่างจริงจังในการยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือสังคม ดำเนินการกระทำไปตามรูปแบบวิธีการเดิมๆ ขาดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ประการที่สองคือ พระสงฆ์ขาดการวางแผน แนวทาง นโยบาย กลยุทธ์ที่ชัดเจน ในการพัฒนาสังคม ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน และประการที่สาม คือปัจจุบันความก้าวหน้าของหน่วยงานรัฐภาคส่วนต่างๆ มีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างกว้างขวาง ทัวถึง ทำให้วัดและหรือพระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ น้อยลง แทบไม่มีเลย ซึ่งต่างกับสมัยก่อนที่วัดเป็นศูนย์กลาง ที่พึ่งของสังคมด้านต่างๆ

๔. ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ประเด็นแรก คือ มหาเถรสมาคมควรกำหนดแผนแม่บทนโยบาย ที่ชัดเจน ทันกับยุคสมัยปัจจุบัน เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ประเด็นที่สอง คือคณะสงฆ์ควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีการพัฒนา ศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ ปลุกฝังการเสียดสีประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม และประเด็นท้ายสุด คือพระสงฆ์ควรมีการร่วมมือกับท้องถิ่นภาคส่วนต่างๆ ในการร่วมกันรณรงค์ ให้ประชาชนอนุรักษ์ เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง

Thesis Title : The Roles of Buddhist Monks in Community Development in Muangsurin District, Surin Province

Researcher : Phra Bensothea Suddhadhammo (Chau)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Som Kalyano, Pali V, B.A., M.S.W., Ph.D.
(Social Work)

: Asst.Prof.Dr. Konit Srithong, Pali VII, B.A., M.A., Ph.D.
(Sociology)

Date of Graduation : 1 March 2014

ABSTRACT

The research consisted of three objectives, namely, 1) to study the roles of Buddhist monks in community development in Muangsurin district, Surin province, 2) to compare the roles of Buddhist monks in community development, classified in personal factors and 3) to study problems, obstacles and suggestion in this area. The population was people living in Muangsurin district, Surin province. There are 302 samples chosen by using Krejcie and Morgan table. The independent variables are age, years of monkhood (Phansa), Dhamma studies, Pali studies, position and the dependent Variable is community development. The tools used to collect information were questionnaires and open ended ones. The questionnaire reliability gained was 0.05 and the statistics used in data analysis were frequency, percent, age, mean, standard deviation, t-test, one-way ANOVA, Least Significant Difference: LSD, and content analysis.

The research findings were concluded as follows :

1. The overall Buddhist monk's roles in community development were found at high in all aspects ($\bar{x} = 3.87$). When it's considered in each aspect, it's highest level in every area with the average of ($\bar{x} = 3.91$), ordering from high to low as follows mental, social, educational, environmental, and economic.

2. With regard to comparison of the roles of Buddhist monks in community development, classified by personal factors, it had found that age, years of monkhood, level of the Dhamma studies, Pali study, general education, position and working experience had statistical significant differences with community development at 0.05 level of confidence result separated in age, years of monkhood

(Phansa), Dhamma educated, Pali educated, qualification, position and work experience was different with statistical significant at 0.05 levels.

3. The problems and obstacles noted as follows the first, Buddhist monks paid less importance to community development, lack of crucial sharing or devotion, following in traditional types, having no creating idea. The second, Buddhist monks lack of planning, method, policy, exact strategy, discontinuation in community development, and the third, at the present, the government organization and sectors are in progress with helping social or community widely and thoroughly causing temples and Buddhist monks have less or rare roles contradictory with the past which temples were a centre or shelter of community.

4. Suggestion to support Buddhist monks in their duties revealed that the first, Sangha Supreme Council of Thailand should make up a master plan, policy in time and clearly about Buddhist monks' roles to be guidance in real action. The second, Buddhist Orders should support monks to develop their capability, knowledge, ability, and root them more a sharing mind, and the last, Buddhist monks should have join hand with local sectors in making a campaign to acknowledge people in environment conservation and living in a base of sufficiency.

กิตติกรรมประกาศ

ในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์, เจริญพรขอบคุณ อาจารย์ ดร.บัว พลรัมย์ และรศ.นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ เป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ,ดร. กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณา สละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อให้เนื้อหาของ การวิจัยนี้ชัดเจนสมบูรณ์มากขึ้น และเจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง กรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ และเป็นกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะอย่างดีเสมอมา ซึ่งแนะ แนวทางการศึกษา ให้กำลังใจในการตรวจแก้ไขสิ่งที่ขาดตกบกพร่องของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้มีความ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบคุณ รศ. นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ, อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี, ผศ.ดร. ชัยยันต์ ชินกุล, อาจารย์ ผดุง วรณทอง และอาจารย์ เดช ชูจันอัด ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจ แบบสอบถาม พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยเล่มนี้ แก้ไขเพิ่มเติม แบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, พระครูสุเมธจันสิริ (บุญลือ สุขเมธโส) เจ้าอาวาสวัดศิริจันทร์, พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทิสสีโล) เจ้าอาวาสวัด สามัคคี ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์, พระครูอุทัยธรรมโกศล (วิชัย อริณชโย) เจ้าคณะตำบลแทนมีย์ - ตาอ้อ อำเภอเมืองสุรินทร์,พระมหาสุรัตน์ อินทปญโญ เจ้าอาวาสวัดคุ้มเหนือ (เทพสุรินทร์) อำเภอเมืองสุรินทร์, พระปลัดบัญญัติ เจ้าคณะตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ และพระสมุห์เกษมสุข ฐิตปญโญ เจ้าอาวาสวัดโคกบัวราย รวมทั้งพระสงฆ์ทุกรูปที่ ได้กรุณาให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าวิจัย ครั้งนี้เป็นอย่างดีและขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องข้องในการแต่งหนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิง และญาติพี่น้องทุกคนที่คอยให้ความอุปถัมภ์ให้คำปรึกษา ขอนุโมทนาขอบคุณญาติโยมทุกท่านทุกคนที่ถวายเป็นกุศลด้วยดีตลอดมาจึงทำให้บรรลุผล สำเร็จด้วยดี

คุณงามความดี และสารประโยชน์ที่เกิดจากทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาวิจัยขอมอบเป็น ธรรมทานแก่นิสิตนักศึกษา และบุคคลที่สนใจทั่วไป พร้อมทั้งขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมะบูชา และสังฆบูชา ขออานิสงส์ที่ได้ทำมาทั้งหมดในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จงเป็นไปเพื่อประโยชน์ และ ความสุขแก่มนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย แต่หากมีข้อผิดพลาดประการใด ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอน้อมรับ ไว้เพื่อแก้ไขสืบไป

พระบิณสุทเธีย สุทธรโม (เจ้า)

๑ มีนาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญแผนภูมิ	(๑๑)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๒)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๗
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับบทบาท	๙
๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท	๙
๒.๑.๒ ประเภทของบทบาท	๑๔
๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๑๖
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์	๑๗
๒.๒.๑ ความหมายบทบาทของพระสงฆ์	๑๗
๒.๒.๒ บทบาทของพระสงฆ์กับชุมชน	๒๐
๒.๒.๓ บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน	๒๓
๑) การพัฒนาชุมชนด้านสังคม	๓๐
๒) การพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ	๓๐
๓) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	๓๑
๔) ด้านพัฒนาการศึกษา	๓๓

สารบัญ (ต่อ)

๕) ด้านการพัฒนาจิตใจ	๓๔
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา	๓๕
๒.๓.๑ ความหมายการพัฒนา	๓๕
๒.๓.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา	๓๗
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๔๐
๒.๔.๑ ความหมายของชุมชน	๔๐
๒.๔.๒ ความหมายของการพัฒนาชุมชน	๔๐
๒.๔.๓ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน	๔๔
๒.๔.๔ ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน	๔๔
๒.๔.๕ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน	๔๕
๒.๔.๖ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน	๔๖
๒.๔.๗ วิธีการพัฒนาชุมชน	๔๗
๒.๔.๘ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๔๘
๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์	๕๑
๒.๕.๑ การบริหารงานพระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคม จังหวัดสุรินทร์	๕๓
๑) การปกครอง	๕๔
๒) การศาสนศึกษา	๕๕
๓) การศึกษาสงเคราะห์	๕๗
๔) การเผยแผ่	๕๘
๕) การสาธารณูปการ	๕๙
๖) การสาธารณสงเคราะห์	๖๐
๒.๕.๒ พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมและชุมชน	๖๑
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๐
๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาท	๗๐
๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์	๗๒
๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนา	๗๗
๒.๖.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๗๙
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๒

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๔
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป	๘๘
๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์	๘๘
๔.๓ ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน	๑๐๖
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๐๙

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๐
๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๑๐
๕.๑.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	๑๑๑
๕.๑.๓ ข้อมูลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	๑๑๒
๕.๑.๔ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	๑๑๔
๕.๒ อภิปราย	๑๑๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๙
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงการปฏิบัติ	๑๑๙
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๑๙
บรรณานุกรม	๑๒๐
ภาคผนวก	
ประวัติผู้วิจัย	

สารบัญตาราง

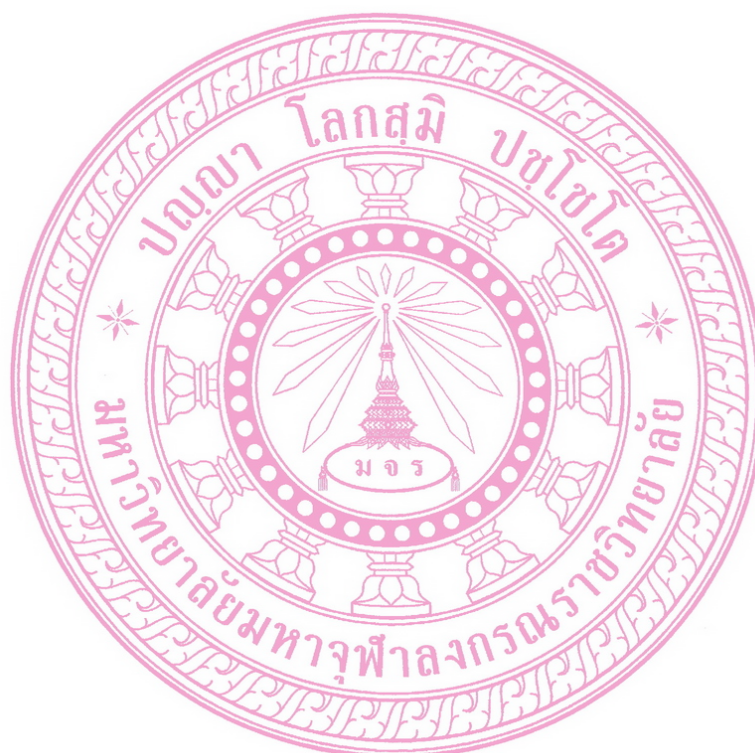
ตารางที่	หน้า
๔.๑ จำนวนและคำร้อยละเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๙
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกเป็นรายด้านและภาพรวม	๙๑
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสังคม จำแนกเป็นรายข้อและภาพรวม	๙๒
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านเศรษฐกิจ จำแนกเป็นรายข้อและ ภาพรวม	๙๓
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสิ่งแวดล้อม จำแนกเป็นรายข้อและ ภาพรวม	๙๔
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านการศึกษา จำแนกเป็นรายข้อและ ภาพรวม	๙๕
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านจิตใจ จำแนกเป็นรายข้อและภาพรวม	๙๖
๔.๘ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามอายุ	๙๗
๔.๙ เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามอายุ	๙๗
๔.๑๐ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามจำนวนพรรษา	๙๘
๔.๑๑ เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามจำนวนพรรษา	๙๘
๔.๑๒ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม	๙๙
๔.๑๓ เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม	๙๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๔ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาบาลี	๑๐๐
๔.๑๕ เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาบาลี	๑๐๐
๔.๑๖ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายสามัญ	๑๐๑
๔.๑๗ เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายสามัญ	๑๐๑
๔.๑๘ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่	๑๐๒
๔.๑๙ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่	๑๐๒
๔.๒๐ เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่	๑๐๓
๔.๒๑ แสดงค่าความถี่และร้อยละ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม ปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	๑๐๓
๔.๒๒ แสดงค่าความถี่และร้อยละ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม ปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	๑๐๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

พระสุตันตปิฎก			
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลาคิดใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นจำนวนมากแม้กระทั่งในปัจจุบัน ความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังคงอยู่ พระภิกษุสงฆ์กับวัดต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม และทางราชการของเราอยู่ตลอดไป สถาบันแห่งนี้จึงอำนวยประโยชน์เกื้อกูลต่อการปกครอง และการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบท ที่รับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึงนักซึ่งมีจำนวนเกือบ ๙๐ เปอร์เซ็นต์

นอกจากนั้นชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศประมาณร้อยละ ๙๐ ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ ๑๐ เท่านั้น ที่มีอยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่น ในประเทศไทยจึงมีชุมชนส่วนใหญ่ที่มีหมู่บ้านเป็นหน่วยหลัก และมักจะมีวัดตั้งอยู่ในใจกลางราษฎร์ในหมู่บ้านจึงมีวัดเป็นแหล่งศูนย์กลางสำหรับการสมาคม หรือการดำรงชีวิตทางสังคมและศูนย์กลางของวัฒนธรรม ชีวิตในชนบทจะอยู่รอบ ๆ วัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้จะเห็นได้จากการที่คนไทยได้อุทิศตนให้กับวัด ทั้งในด้านจิตใจ เวลา แรงงาน และทรัพย์สิน จำนวนเงินที่พุทธศาสนิกชนใช้ไปในการทำบุญประมาณร้อยละ ๗ ถึงร้อยละ ๘๔ ของรายจ่ายภายในครอบครัว วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็น โรงเรียน เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักผ่อนสำหรับผู้ยากจน เป็นสถานที่พักผ่อนและศูนย์กลางการกีฬา เป็นที่เก็บศพ เป็นต้น วัดในพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่แบ่งเบาภาระให้กับรัฐบาลทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคง และเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอยู่มาก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวัดเป็นที่เกิดแห่งความสำคัญด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเป็นที่บวชของกุลบุตร ในสมัยก่อนผู้ชายไทยเกือบทุกคนจะต้องบวชเป็นภิกษุอย่างน้อย ๒-๓ เดือน การบวชเป็นพระภิกษุเป็นเรื่องสำคัญที่สุดซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และแสดงให้เห็นถึง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของคนไทยส่วนใหญ่ด้วยการบวชเป็นพระภิกษุย่อมได้รับการนับถือเหนือกว่าความมั่งคั่งหรือการมีอำนาจใด ๆ การบวชเรียนนอกจากจะช่วยทำให้พระภิกษุหรือผู้ที่ผ่านการบวชเรียนได้รับการกล่อมเกลาคิดใจให้เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามแล้ว ยังมีส่วนช่วยทำให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมีความคิดสุขุมรอบคอบยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ประเพณีโบราณจึงถือการบวชเรียนของฝ่ายชายเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการแต่งงานด้วย การบวชจึงเป็นเรื่องที่สำคัญกับคนไทยแต่การบวชจะเกิดขึ้นไม่ได้หาก

ไม่มีพระอุปชฌาย์ พระอุปชฌาย์ คือ พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและ ผู้รับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๕๐๕^๑

ประเทศที่ด้อยพัฒนา ประชาชนของประเทศจะประสบปัญหาความยากจน มีโรคภัยไข้เจ็บนานาประการและด้อยการศึกษาโดยเหตุที่ประเทศไทยมีประชาชนกว่า ๘๐%อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งขาดความเจริญทุกด้าน ตั้งแต่การศึกษา ความยากจนและประกอบกับการประกอบอาชีพทางการเกษตรอันเป็นรากฐานแห่งเศรษฐกิจของประเทศ ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ขาดคุณภาพ จึงจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องจัดดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนได้มีคุณภาพ ซึ่งเป็นการนำมาซึ่งความเจริญของท้องถิ่น ตลอดจนความเจริญและความมั่นคงของประเทศในการดำเนินการนั้นคือการพัฒนาชุมชนและได้กำหนดโครงการพัฒนาชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างรากฐานความเจริญมั่นคงให้แก่ประเทศชาติและเป็นการเตรียมพื้นฐานอันสำคัญในการพัฒนาทุกด้านผลของการพัฒนาชุมชนจะเป็นการก่อให้เกิดการรับรู้เทคนิคและวิธีการผลิต และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการประกอบอาชีพให้ได้ผลผลิตดีขึ้นกว่าเดิมมีรายได้สูงขึ้นและความเป็นอยู่ของประชาชนเองก็ดีขึ้นด้วยอันจะเป็นบันไดนำไปสู่ความเจริญของท้องถิ่น^๒

นับตั้งแต่ประเทศไทยประกาศใช้แผนพัฒนาประเทศฉบับแรกเป็นต้นมา พระสงฆ์ไทยได้ถูกระดมให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ในช่วงทศวรรษแรกของการพัฒนาประเทศไทย โดยเฉพาะภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจรได้พยายามแสวงหาความชอบธรรมและสร้างเสถียรภาพในการปกครอง จึงได้เร่งรัดพัฒนาประเทศเพื่อสนองความต้องการของประชาชนทางด้านวัตถุ โดยการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเสถียรภาพของรัฐบาลและเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ พระสงฆ์จึงได้ถูกระดมมาช่วยงานพัฒนาชนบท โดยมีความคิดพื้นฐานที่ว่าเมื่อประชาชนได้รับการช่วยเหลือทางด้านวัตถุแล้วประชาชนจะไม่ศรัทธาต่อลัทธิตรงกันข้าม บทบาทของพระสงฆ์ในโครงการพัฒนาชนบทจึงเน้นหนักในการแนะนำประชาชนในการพัฒนาทั้งทางด้านอาชีพ การศึกษาอนามัยและการก่อสร้างถาวรวัตถุอีกโครงการหนึ่งคือโครงการยกระดับศีลธรรมประชาชนโดยเฉพาะโครงการพระธรรมทูต จะอบรมให้ ประชาชนเข้าใจและศรัทธาในพุทธศาสนาพร้อมกับแนะนำแนวทางการพัฒนาทางด้านวัตถุไปด้วย^๓

พระพุทธานุภาพและวิถีชีวิตของคนไทย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันมาอย่างแนบแน่นทุกยุคทุกสมัย พระพุทธานุภาพมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมพัฒนาคนละม่อมเกล่าจิตใจ สร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดแก่ประชาชนพลเมืองด้วยดีตลอดมา มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดี สามารถควบคุม กาย วาจา

^๑มหาเถรสมาคม, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร : สุตกรไพศาล, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๓.

^๒ทวี ทิมขำ, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๖.

^๓สมบุญ สุธาสาราย, “บทบาทของพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม”, งานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕.

ใจ ได้อย่างดีงาม^๔ ในทางประวัติศาสตร์ชาวไทยได้นับถือศาสนาพุทธต่อเนื่องตลอดมา ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา^๕ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง ได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้มีความรักความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^๖ พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทางเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีและสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วยทั้งในด้านคุณธรรม ศีลธรรมที่ดีงาม^๗ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้บัญญัติวินัยให้บรรพชนให้มีการศึกษาพัฒนาจิต และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางสรรพวิชา มีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลัก ๖ ประการ คือ “ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้”^๘ มีศาสนที่แสดงถึงความจริงของโลกทางกายภาพทั้งในองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ^๙ พระสงฆ์สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จที่ยั่งยืน โดยอาศัยหลักพุทธธรรม ศาสนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลาง เป็นแนวทางในการยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อมโยงประสานความสามัคคีและความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนในอดีตนั้นมีมากมาย และบทบาทดังกล่าวนี้ พระสงฆ์ก็ยังได้กระทำสืบเนื่องกันมาโดยไม่ขาดสาย ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางการศึกษา การพัฒนาจิตใจหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งอาจกระทำมากบ้างน้อยบ้างหรือเน้นในด้านใดด้านหนึ่งมากกว่า สุดแล้วแต่สภาพแวดล้อมของสังคมและความสมัครใจของพระสงฆ์เองโดยไม่มีการกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ปัจจุบันบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะเน้นที่ชนบทมากกว่าในเมือง ด้วยเหตุที่สภาพสังคมในชนบทนั้นยังมีแบบเก่าอยู่เป็นจำนวนมากคือเป็นสังคมที่ยังมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมแทบทุกด้านของหมู่บ้าน มีภิกษุเป็นผู้นำที่สำคัญของชุมชน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยปริยาย กิจกรรมใดที่เป็นเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่หมู่บ้าน พระสงฆ์ก็มักเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยยึดหลักว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือโดยเมตตากรุณาโดยพื้นฐานความจริงที่ว่าท่านเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนแห่งนั้น และจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยการดำรงชีพจากชาวบ้าน ซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีสุขสมบูรณ์ของหมู่บ้านก็ย่อมมีผลต่อความเป็นอยู่ของตัวเองด้วย จึงเป็นที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปว่า ก่อนที่รัฐบาลจะได้เริ่มพัฒนาชุมชนชนบท และวางแผนโครงการจัดส่งพัฒนากรตลอดจนการ

^๔ดูรายละเอียดใน ม.มู. (บาลี) ๑๒/๖๔/๔๓, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

^๕กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อุทิศพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๖จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนา ชีวิต และสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๔๙.

^๗พร รัตนสุวรรณ, รุ่งอรุณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๘ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^๙วัชร งามจิตรเจริญ, สมการความว่าง, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๔),

ให้บริการต่าง ๆ เข้าไปยังท้องถิ่นชนบทห่างไกลนั้น พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาอยู่ในหมู่บ้านแต่ละแห่งก็ได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาหมู่บ้านนั้น ๆ อย่างไม่เป็นทางการอยู่แล้ว จนเป็นปกติวิสัย และเมื่องานพัฒนาดังกล่าวเข้าไปถึงหมู่บ้าน ท่านก็ได้เข้าร่วมงานเหล่านั้นด้วยความเต็มใจ เช่น เป็นผู้นำในการเสนอความคิดริเริ่ม และเป็นที่ปรึกษาและเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาเรียกความร่วมมือจากชาวบ้านในการสร้างสาธารณสมบัติและสิ่งสาธารณูปโภค เป็นต้น^{๑๐}

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย คนชาติไทยได้นับถือและยกย่องเทิดทูนเป็นสรณะแห่งชีวิต สืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าชาติไทยได้มีความเจริญมั่นคง ดำรงเอกราชอธิปไตยสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาล จวบจนปัจจุบัน ก็ด้วยคนไทยทั้งชาติ ยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเคารพบูชาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของชาวไทย โดยมีส่วนเสริมสร้างอุปนิสัยของคนในชาติให้รักความสงบมีความเสียสละ แกล้วกล้า อาจหาญรอบรู้ฐานะ ฐานะ มีความรักและยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม เห็นเป็นสถาบันหลักที่สำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมไทย พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการพัฒนาและค้าชูสังคมไทยให้เจริญมั่นคงในด้านต่างๆ เช่น การให้การศึกษา การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลือทางราชการ โดยบทบาทดังกล่าวนี้ ถูกขับเคลื่อนโดยวัดที่ตั้งอยู่ในแต่ละชุมชนเป็นหลัก^{๑๑}

หากพิจารณาในแง่ของกิจกรรมจะพบว่าในแต่ละบทบาทจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัดต้องดำเนินการเป็นจำนวนมากให้แก่ชุมชน เช่น บทบาทให้การศึกษาแก่ชุมชน บทบาทการอบรมสั่งสอนประชาชน บทบาทการจัดการศึกษาสาธิตพระภิกษุ – สามเณร บทบาทการสงเคราะห์ประชาชน การจัดบำเพ็ญกุศล การประกอบศาสนพิธี ให้ที่พึ่งพิงแก่ผู้ประสบภัย เป็นต้น ซึ่งสังเกตเห็นว่าในแต่ละวัดนั้นจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนอุบาสกอุบาสิกา และผู้สูงอายุก็จะให้การส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามที่พระสงฆ์ในแต่ละวัดได้จัดทำกิจกรรมขึ้น

วัดต่างๆ จะมีอุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้อุปถัมภ์ ทุกวันพระหรือวันธรรมสวนะ มีการเข้าวัดทำบุญ ไส้บาตร รักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือสืบทอดปฏิบัติกันมา ผู้สูงอายุถือว่าเป็นวัยสิ้นสุดจากการทำงานแล้วจึงได้หันมาเข้าวัดฟังธรรม เพราะเชื่อว่าจะได้สร้างบุญกุศลไว้ภยันหน้าให้กับตัวเอง ผู้สูงอายุมิใช่จะต้องเข้าวัดฟังธรรมเท่านั้น ก็ต้องสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ได้จัดกิจกรรมขึ้นด้วย บางคนเป็นผู้นำศรัทธาญาติโยมในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น นำไหว้พระสวดมนต์ นำอาราธนาศีล หรือ

^{๑๐} พัทยา สายหู, “บทบาทของพัฒนกรในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, งานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๑), หน้า ๒๙๗.

^{๑๑} พระมหาจิตรกร นาถปุณฺโญ (ตาทลา), “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของปู่อจารย์ในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมอื่นๆ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญงานแต่งงาน ทำบุญสืบชะตา เป็นต้น และทางวัดมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้สูงอายุก็เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม ถือว่าเป็นการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ก็เข้ามามีส่วนร่วมกับพระสงฆ์เท่าที่สังเกตมาพบว่าผู้สูงอายุจะส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในด้านบุญพิธี ศาสนพิธี เป็นส่วนมาก ซึ่งจริงๆ แล้วบทบาทของผู้สูงอายุยังมีอีกมากมายที่ต้องส่งเสริม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การพัฒนาและสาธารณสงเคราะห์ ช่วยเหลือสนับสนุนพระสงฆ์ในการให้การศึกษารอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุการปกป้องทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากที่ต้องส่งเสริมด้วย

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เพราะประชาชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนลดน้อยลง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันไม่ค่อยมีบทบาททำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพเพื่อที่จะพัฒนาชุมชนเท่าที่ควร ปัญหาของชุมชนนั้นๆ มีฐานะยากจน ทุกคนต่างก็พยายามที่จะช่วยเหลือภารกิจในครอบครัวของตนเองโดยไม่ได้สนใจกับบทบาทของพระสงฆ์ ชุมชนแต่ละแห่ง มีปัญหาที่คล้ายกัน เพื่อมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนมี ๕ ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศึกษา และด้านจิตใจ เพื่อเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานของคณะสงฆ์ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีการกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๕ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านสังคม ๒. ด้านเศรษฐกิจ ๓. ด้านสิ่งแวดล้อม ๔. ด้านการศึกษา ๕. ด้านจิตใจ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑,๔๑๕ รูป^{๑๒}

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดโดยการเทียบตาราง Krejcie and Eanple W.Morgan จากประชากร จำนวน ๑,๔๑๕ รูป ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๒^{๑๓} รูป

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่

- อายุ
- พรรษา
- การศึกษาทางธรรม
- การศึกษาทางบาลี
- การศึกษาทางสายสามัญ
- ตำแหน่งหน้าที่
- ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่

๒) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีจำนวน ๕ ด้าน ได้แก่

- ด้านสังคม
- ด้านเศรษฐกิจ
- ด้านสิ่งแวดล้อม
- ด้านการศึกษา
- ด้านจิตใจ

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๖ ถึงเดือนตุลาคม ๒๕๕๖ รวมระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับใด

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

^{๑๒}พระมหาบุญทอง ปณฺฑิตเมธี, ข้อมูลจากสำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๑๕ เมษายน ๒๕๕๖.

^{๑๓}Robert V. Krejcie and Eanple W.Morgan ๑๙๗๐. Vol. 38 (December, 1960), p. 99.

๑.๔.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างไร

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ในแตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

๑.๕.๕ พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

๑.๕.๖ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

๑.๕.๗ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน หมายถึง พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน ท้องถิ่นและสังคมที่พระสงฆ์อาศัยอยู่และมีบทบาทที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๕ ด้าน คือ

๑.๖.๑ ด้านสังคม หมายถึง พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ ชุมชน นักเรียน นักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชนมีการรับเลี้ยงดูเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี พร้อมกับพระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชุมชนและสังคมในท้องถิ่น

๑.๖.๒ ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ได้ดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในชุมชนประสบความสำเร็จ เนื่องจากปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนมีฐานะยากจน อาศัยแต่เพียงประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา โดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ผลผลิตไม่แน่นอน ขาดอำนาจต่อรองในระบบตลาดทำให้เกิดความอดอยากยากแค้น และยังขาดความรู้ความสามารถในอันที่เห็นไปประกอบอาชีพอื่น

๑.๖.๓ ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการสนับสนุน การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ว่ ความสัมพันธ์ของพระกับป่ามีมานานเพราะพระอาศัยเป็นที่ฝึกปฏิบัติ ป่าได้การคุ้มครองเพราะบารมีและวัตรปฏิบัติของตามพระธรรมวินัย เป็นตัวอย่างสั่งสอนประชาชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าต่อมนุษย์ การพึ่งพากันของพระสงฆ์กับป่า พบทั่วไปในสังคมชาวพุทธที่ใดก็มีวัดที่ป่าหรือสร้างป่าขึ้นมาในวัดและรอบ ๆ

๑.๖.๔ ด้านการศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควรแก่สภาพ เป็นการสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยกันชักชวนนาประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัด เพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน

๑.๖.๕ ด้านจิตใจ หมายถึง พระสงฆ์มีการพัฒนาจิตแก่ประชาชนโดยแสดงธรรมะหรืออบรมทางมีการจัดอบรมจิตใจ ฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานและการสอนปฏิบัติสมณะกรรมฐาน ถ้าจิตของประชาชนดีแล้ว ถูกต้องตามครรลองของชีวิตแล้ว ก็จะได้เริ่มพัฒนาการศึกษาง่ายขึ้น การศึกษาแสวงหาวิชาความรู้ก็จะง่ายขึ้น ที่สุดถ้าพัฒนาจิตดีแล้วจะได้การศึกษาสูงขึ้นมีความรู้คู่ความดี เรียนให้รู้ ดูให้จำ ทำให้จริง คือพัฒนาจิต ถ้าจิตไม่ดีแล้ว เรียนก็ไม่รู้เรื่อง ดูก็ไม่จำ ทำก็ไม่เป็นจริงทุกสิ่งก็ไม่ได้ ตรงนี้พระพุทธเจ้าทรงเน้นมาก ทรงเน้นให้พัฒนาจิต ถ้าท่านผู้ใดจิตดีแล้ว การศึกษาตีหมด จะเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในตนและครอบครัว

๑.๖.๖ บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคมโดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

๑.๖.๗ พระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖

๑.๖.๘ การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นจริงอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนาที่ดีงามหรือเจริญ) กล่าวคือเป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่าง ๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็น

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลแตกต่างกัน

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ

การศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้อาศัย แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบความคิด เพื่อช่วยให้สามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วย

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า “บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้น ๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนแปลงไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น”^๑

งามพิศ สัตย์สงวน ให้ความหมายของบทบาท (Role) ว่า “เป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพ และบทบาทมักเป็นของคู่กัน คือ เมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วยแต่ไม่เสมอไป ดังนั้นบทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่า จะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถพยากรณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อ จะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อ ซึ่งจะต้องเลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูและอื่น ๆ อีก เป็นต้น ตำแหน่งอื่น ๆ ก็เช่นกัน เช่น ครู อาจารย์ เสมียน ภารโรง ก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำในสถานะที่ครองตำแหน่งต่างๆ เหล่านั้นอยู่”^๒

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า “เป็นความคาดหวังของการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร โดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการ

^๑กมลรัตน์ หล้าสูงษ์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓), หน้า ๕๐.

^๒งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร, แพร์พิทยา, ๒๕๓๘), หน้า ๙๖-๙๗.

สำคัญเพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาท (Role Playing) และสวมบทบาท (Role Taking) อย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกต (Role Model) จากบุคคลที่เรายึดถือ (Significant Others) เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทแห่งตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมต่าง ๆ ที่ตนเองต้องการ”^๓

ภิญโญ สาร ได้ให้ความเห็นว่า “บทบาท หมายถึง ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดว่าบุคคลในตำแหน่งหนึ่งควรจะทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างไรอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างไรอย่างหนึ่ง บทบาทนี้จะควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”^๔

ไพบูลย์ ช่างเรียน ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสภาพที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติของบุคคล ดังนั้นบทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะสภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมเลี้ยงดูและความพอใจ”^๕

มานิช ตันชนวนิช ได้ให้คำจำกัดความหมายบทบาท คือ บทบาทที่ปรากฏจริงและบทบาทที่สังคมคาดหวัง มีอธิบายดังนี้

๑. บทบาทที่ปรากฏเป็นจริง หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่บุคคลครองตำแหน่งต่าง ๆ หรือสถานภาพทางสังคมประพฤติปฏิบัติปรากฏเห็นในชีวิตประจำวันเรียกว่า พฤติกรรมบทบาท

๒. บทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมหรือองค์การกำหนดหรือตนเองได้รับการคาดหวัง ตามปทัสถานทางสังคมที่มีอยู่ ให้ผู้ดำรงหรือครองตำแหน่งนั้น ๆ ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมกฎเกณฑ์ของสังคม”^๖

ลือชา ธรรมวินัยสถิต ให้บทบาทของความหมายในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่า “บทบาท หมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่ง ๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี ๒ ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ดังนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง”^๗

สมคิด เพ็งอุดม ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทตามแนวคิดของราล์ฟ (Ralph) โดยสรุปได้ว่า “สถานภาพเป็นฐานะหรือตำแหน่งซึ่งจะเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทของบุคคลตำแหน่งและ

^๓พูนทรัพย์ สิทธิพรหม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง”, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๖๐.

^๔ภิญโญ สาร, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๓๐๔.

^๕ไพบูลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : แพรวพิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๗.

^๖มานิช ตันชนวนิช, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๑.

^๗ลือชา ธรรมวินัยสถิต, **มนุษย์กับสังคม**, (เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

บทบาทยังเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไม่สามารถแยกออกจากกันได้เปรียบเสมือนเหรียญ คือ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่งอีกด้านหนึ่งของเหรียญก็เป็นบทบาท”^๘

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำท่าตามบท การรำตามบท โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู^๙

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า “บทบาท” คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคล บทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าเขาจะทำ หรืออาจเป็นไปตามที่ตนเองอยากกระทำ บทบาทยังเป็นทั้งเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องส่วนรวม ซึ่งบทบาทของแต่ละคนอาจเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่ง หน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่าง ๆ จากสังคม บทบาทมี ๒ ลักษณะคือ

๑. บทบาทตามหลักการทฤษฎีหรือบทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึงบทบาทที่อยู่ในระดับของความคิดหรือทัศนคติ โดยคิดว่าบุคคลที่มีสถานภาพเช่นนี้ควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสม ซึ่งเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมแต่ละสังคมหรือองค์กรที่ได้กำหนดไว้ว่าควรจะเป็น เช่น บทบาทความเป็นพ่อ บทบาทความเป็นแม่ บทบาทความเป็นลูก บทบาทความเป็นครู เป็นต้น

๒. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลได้กระทำอยู่จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันซึ่งอาจเป็นไปตามบรรทัดฐานหรือตามที่ทางสังคมคาดหวังหรือไม่ก็ได้ อาจเป็นบทบาทที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ เช่น บทบาทของผู้ใหญ่บ้าน ถ้าเป็นบทบาทตามหลักการทฤษฎีแล้ว จะต้องเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเสียสละ รับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงผู้ใหญ่บ้านอาจมีบทบาทที่ปฏิบัติจริง โดยเป็นผู้นำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือ พวกพ้อง ชอบโกงกิน เป็นต้น^{๑๐}

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ กลับมองบทบาทของพระสงฆ์ในทางตรงกันข้ามคือมองว่าศาสนาควรมีหน้าที่ ๒ ประการ คือ ๑. ผดุงไว้ซึ่งสังคมอันดีงาม ๒. จะต้องเป็นผู้นำในการเรียกร้องเพื่อแสวงสังคมที่ดีกว่า ในด้านพระสงฆ์จะต้องเข้าไปรับรู้กับสภาพตามความเป็นจริงของสังคม เพื่อจะได้เข้าไปแก้ปัญหาและพัฒนา เพราะถ้าพระสงฆ์ไม่สนใจหรือมุ่งโลกุตรธรรมอย่างเดียวแล้วก็เท่ากับพระสงฆ์ขาดเมตตาธรรม กรุณาธรรม และไม่เอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมทุกข์ พระสงฆ์ละทิ้งปัญหาสังคมออกไปเท่าใด สังคมก็จะมองไม่เห็นความสำคัญของศาสนาและพระสงฆ์ออกไปเท่านั้น ประการสำคัญที่สุด

^๘สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์**, ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕).

^๙ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**(กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^{๑๐}สุพัตรา สุภาพ, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัด ภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่”, **สถาบันวิจัยสังคม** (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๒), หน้า ๒๘.

ควรจะมีการอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจในสภาพสังคม เน้นหนัก ในทางด้านเป็นผู้นำและมี
ความรู้ในการพัฒนาสังคม^{๑๑}

ประเวศ วะสี ก็มีแนวความคิดว่า “ปัจจุบันพระสงฆ์ได้เปลี่ยนบทบาทจากพุทธเจตนา
เดิม คือ สงเคราะห์ชาวโลกกลับกลายเป็นไม่เข้าใจและไม่สนใจความเป็นอยู่ของประชาชน ไม่เข้าใจ
เรื่องคนจน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่สถาบันสงฆ์ควรกระตุ้นให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทใน
สังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบทให้มากยิ่งขึ้น”^{๑๒}

สุชา จันทร์อม ได้กล่าวว่า บทบาท คือ สิ่งที่คุณคนได้สถานภาพต่าง ๆ ฟังกระทำ เมื่อ
สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพได้อย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ จะต้อง
ประพฤติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น^{๑๓}

งามพิศ สัตย์สงวน ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่
อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่เขาถูกคาดหวัง โดยกลุ่มคนและสังคม
เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้^{๑๔}

กรองแก้ว อยู่สุข ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรม
ที่คาดหวังว่าคุณคนจะแสดงออกในกิจกรรมที่ทำร่วมกับผู้อื่น บทบาทจะสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งใน
สังคม รวมไปถึงหน้าที่ สิทธิ ความรับผิดชอบ และอิทธิพลของแต่ละบุคคลด้วย^{๑๕}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง ส่วนหนึ่งที่เป็นพลวัต
ของสถานภาพ บุคคลจะได้รับมอบหมายให้ดำรงสถานภาพ โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น เมื่อ
เขาใช้สิทธิและทำหน้าที่อันเป็นส่วนต่าง ๆ ของสถานภาพก็แปลว่าเขาแสดงบทบาท^{๑๖}

บทบาทที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นจะเกี่ยวข้องกับสถานภาพหรือตำแหน่งทางสังคมด้วย โดย
บทบาทจะมีความสัมพันธ์กับสถานภาพ ด้วยเหตุที่บทบาทเป็นการกระทำตามสถานภาพของคุณคน
และสถานภาพทำให้ทราบว่าแต่ละบุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไร ซึ่งในพจนานุกรมฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของสถานภาพไว้ว่า สถานภาพ คือ ฐานะตำแหน่งหรือเกียรติยศ
ของคุณคนที่ปรากฏในสังคม และสิทธิหน้าที่ตามบทบาทของคุณคน สอดคล้องกับที่งามพิศ สัตย์สงวน
ได้อธิบายถึงลักษณะของสถานภาพไว้ว่า สถานภาพมี ๒ ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด
และสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ติดตัวเรามา
เป็นสถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มที่เราเลือกไม่ได้ เป็นสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้มาตั้งแต่

^{๑๑}สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, ศาสนากับพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา,
๒๕๓๔), หน้า ๑๗.

^{๑๒}ประเวศ วะสี, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
หมู่บ้าน, ๒๕๒๕), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๓}สุชา จันทร์อม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

^{๑๔}งามพิศ สัตย์สงวน, “การจัดระเบียบทางสังคม” สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕,
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๒๘), หน้า ๗๔.

^{๑๕}กรองแก้ว อยู่สุข, ‘พฤติกรรมองค์การ’, โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กองแผนงาน กรมการ
ศาสนา, คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.๒๕๔๗ - ๒๕๔๐),
หน้า ๑๑.

^{๑๖}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.๒๕๔๔), หน้า ๑๔๑.

เกิด ส่วนสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ เป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิดแต่ได้มาภายหลัง สถานภาพประเภทนี้มักได้มาเพราะความพยายาม ความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่าง ๆ มีการฝึกฝนเป็นเวลานานและได้มาจากการแข่งขัน สถานภาพและบทบาทจึงมักจะเป็นของคู่กัน โดยบทบาทเป็นการทำตามสิทธิ และหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ซึ่งสิทธิ คือ สิ่งที่เขาพึงได้รับตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งนั้น ๆ และหน้าที่ คือ สิ่งที่เขาต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ บทบาทจึงเป็นสิ่งต่าง ๆ ที่เขาทำในตำแหน่งที่เขาครองอยู่ บทบาทจึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพในลักษณะที่บทบาทเป็นการกระทำตามลักษณะของสถานภาพ กล่าวคือ การที่บุคคลจะมีบทบาทอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับว่าคุณคนนั้นมีสถานภาพอย่างไรด้วย^{๑๗}

ฮาร์ดี้ และคอนเวย์ (Hardy & Conway) ได้ให้ความหมายของบทบาทเพิ่มเติมว่า บทบาทที่แสดงออกจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับกระบวนการทางสังคม (Socialization) เพราะถ้าการคาดหวังในบทบาทของทุกฝ่ายไม่ตรงกันย่อมทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นมาได้ ผู้สวมบทบาทจึงต้องตระหนักถึงปัจจัยต่อไปนี้ในการสวมบทบาทในสังคมที่มีประสิทธิภาพ^{๑๘}

๑. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนต้องแสดงหรือปฏิบัติ

๒. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาทบุคลิกของผู้แสดงบทบาทนั้น

จากคำจำกัดความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การแสดงบทบาทที่ประสบผลสำเร็จต้องมีพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม และแรงจูงใจของบุคคลประกอบ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำตามบท การรตามบท โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู^{๑๙}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ^{๒๐}

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคมโดยที่สังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทและบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในสถานภาพ หรือตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

^{๑๗} สุจินณา พานิชกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษากิจกรรมการสนทนา ระหว่างพระสงฆ์กับนักท่องเที่ยว”, **วิทยานิพนธ์**, การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัย (เชียงใหม่ ๒๕๒๖).

^{๑๘} **ฮาร์ดี้ และคอนเวย์ (Hardy & Conway)**, อ้างใน วราลี วิริยานันตะและทัศนยา บุญทอง ๑๙๘๘, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑๕.

พระราชวรมุนี ได้กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ไว้ว่า “การที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างไรนั้น คงอยู่ที่หลักการ อันมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว คือ ในฝ่ายตนเอง ก็มีหน้าที่ในการศึกษา ปฏิบัติ คือ ศึกษาเพื่อให้ตนปฏิบัติได้ถูกต้อง และพร้อมทั้งสามารถแนะนำแก่ผู้อื่นได้ด้วยในฝ่าย ความสัมพันธ์กับสังคมคฤหัสถ์ ก็มีหน้าที่ในการศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์พร้อมกับการ ปฏิบัติหน้าที่ทางสมณเพศของตน รักษาเกียรติ และความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ไว้ด้วย บทบาทของ พระสงฆ์ในสังคม เท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมี ๒ แบบ คือ

๑) บทบาทที่สืบเนื่องมาจากสังคมแบบเดิม

๒) บทบาทที่เกิดจากความรู้สึกตัวของพระสงฆ์ แล้วเริ่มต้นขึ้นใหม่^{๒๑}

๒.๑.๒ ประเภทของบทบาท

บุคคลในสังคมจะแสดงบทบาทต่าง ๆ แตกต่างกันไป โดยที่การแสดงบทบาทของ บุคคลจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงลักษณะของบุคคลนั้นได้ ดังนั้น จึงมีผู้แบ่งลักษณะและประเภทของ บทบาทไว้ ดังต่อไปนี้

อรุณ รักรธรรม ได้แบ่งบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) บทบาทจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของบุคคล ที่ถูกควบคุมโดย อารมณ์ เจตคติ พฤติกรรมส่วนตัว และปัญหาในการปฏิบัติงาน

๒) บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescription Role) เป็นขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งทางหน่วยงานหรือองค์กรเป็นผู้กำหนด

๓) บทบาทคาดหวัง (Expectation Role) เป็นความคาดหวังของบุคคลอื่น หรือ สังคมที่มีต่อบุคคลผู้ครองตำแหน่ง และเป็นความคาดหวังของตนเองต่อบทบาทนั้นๆ^{๒๒}

Allport ได้จำแนกบทบาทที่สัมพันธ์กับสังคมและลักษณะของบุคคลออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑) บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role-Expectations) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดให้แก่ บุคคลในสังคมที่ดำรงตำแหน่งหรือสถานภาพต่างๆ ซึ่งเป็นบทบาทที่คนส่วนใหญ่ในสังคมคาดหวังให้ สมาชิกของสังคมได้แสดงออก

๒) บทบาทที่อยู่ในความคิด (Role-Conception) เป็นบทบาทที่บุคคลแต่ละคน คาดหวังว่าตนเองควรมีบทบาทอย่างไร จึงได้กำหนดบทบาทในรูปแบบของตนเอง ซึ่งบทบาทที่ตนเอง กำหนดขึ้นนั้น อาจจะมีลักษณะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทที่สังคมคาดหวังก็ได้

๓) บทบาทที่ยอมรับ (Role-Acceptance) เป็นบทบาทที่บุคคลเลือกจะยอมรับหรือ ปฏิเสธลักษณะบทบาทที่ตนเองชอบหรือไม่ชอบบทบาทที่สังคมคาดหวังหรือบทบาทที่อยู่ในความคิด ๑

๔) บทบาทที่แสดงออก (Role-Performance) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ แสดงออก ซึ่งมีลักษณะหลากหลาย เนื่องจากความแตกต่างในแต่ละบุคคล เช่น ความคิด การยอมรับ อุปนิสัย บุคลิกภาพ^{๒๓}

^{๒๑}พระราชวรมุนี, **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมล คีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๔.

^{๒๒}ดูรายละเอียดใน อรุณ รักรธรรม, “บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย”, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

สงวนศรี วิรัชชัย ได้สรุปลักษณะของบทบาทไว้ ๕ ประการ คือ

๑. บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่มหรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ

๒. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น ๆ คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

๓. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด เชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่น ทั้ง ๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน

๕. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมีการเลือกรับรู้ และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลายอย่าง ดังนั้น เมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาทโดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้พฤติกรรมหรือบทบาทนั้น ในทางที่แตกต่างกันและอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่งด้วย^{๒๔}

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมจะแสดงออกตามสถานภาพ หรือตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ของตน ตามความคาดหวังของสังคมหรือตามความเป็นจริง ซึ่งการแสดงบทบาทของแต่ละบุคคลอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้ ทั้งนี้บทบาททางสังคมจะถูกกำหนดและวางระเบียบไว้ และสังคมได้วางระเบียบไว้อย่างชัดเจนว่าบุคคลในองค์กรดังกล่าว จะต้องเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตนและผู้อื่นที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้มีมาตรฐานการปฏิบัติงานที่ดี ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ซึ่งมีสถานภาพทางสังคมที่อยู่ในสถาบันศาสนา พระสงฆ์จึงมีบทบาทในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดไว้บทบาทตามความคาดหวังและบทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งพระสงฆ์จะต้องเข้าใจบทบาทของตนให้ชัดเจน เพื่อที่จะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องด้วย

^{๒๓} Allport, Gordon W., *Pattern and growth in personality*, (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1964), p.184.

^{๒๔} สงวนศรี วิรัชชัย, *จิตวิทยาเพื่อการศึกษา*, (กรุงเทพฯ : ศึกษาพร, ๒๕๒๗), หน้า ๒๔-๒๕.

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปทฤษฎีบทบาทต่อไปนี้^{๒๕}

๑. ทฤษฎีบทบาทของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's Role Theory) ได้กล่าวว่า ตำแหน่งหรือสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

๒. ทฤษฎีบทบาทของแนเดล (Nadel's Role Theory) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทคือ ส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ๓ ลักษณะ คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ครู ต้องพูดเก่งหรือมีอารมณ์ขัน ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดมิได้ เช่น เป็นแพทย์ต้องรักษาคนไข้และส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภาโดยกำหนดให้เป็นสมการได้ดังนี้

$$P = f(a, b, c, \dots) \text{ ถ้ากำหนดให้}$$

P คือ บทบาท

a คือ ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท

b คือ ส่วนประกอบที่มีผลต่อบทบาทและขาดมิได้

c คือ ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย

๓. ทฤษฎีบทบาทของโฮมันน์ (Homann's Role Theory) ได้กล่าวว่าบุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตลอดกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครูสอนตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

๔. ทฤษฎีบทบาทของพาร์สันส์ (Parson's Role Theory) กล่าวว่าไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตนเช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

๕. ทฤษฎีบทบาทของเมอร์ตัน (Merton's Role Theory) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

๖. ทฤษฎีบทบาทของกูด (Good's Role Theory) กล่าวว่าไว้ว่า บทบาทคือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลและบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้นๆ

๗. ทฤษฎีบทบาทของกัสคิน (Guskin's Role Theory) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเองและทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่างๆในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง

จากทฤษฎีทั้งหลายที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ตามหน้าที่ตำแหน่งตามสถานภาพที่ตนเองเป็นอยู่ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไป บทบาทก็เปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้นตำแหน่งและสถานภาพกับการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งและสถานภาพจึงควบคู่กันเสมอการแสดงบทบาทของบุคคลนั้น ต้องเข้าใจความหมายของบทบาท ๔ ประการได้แก่

^{๒๕}ดูรายละเอียดใน สงวน สุทธิเลิศอรุณ, “บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย”, (๒๕๒๕), หน้า ๕๖-๕๗.

๑. ความคาดหวังในบทบาท (Role-Expectation) คือ บทบาทที่มีอยู่ระบบสังคม เป็นบทบาทที่บุคคลในสังคมคาดหวังให้บุคคลอื่นปฏิบัติอยู่เมื่อดำรงตำแหน่งอยู่ในสังคม

๒. การรับรู้บทบาท (Role-precipitation) คือ การที่บุคคลมองเห็นหรือคาดหวังว่าตนเองควรมีบทบาทเช่นไร ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมหรือไม่ก็ได้

๓. บทบาทของพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริง (Actual Behavior) ของบุคคลซึ่งอยู่ในสถานะทางอาชีพหรือการเงิน (Zanden&Vander, ๑๙๙๓, p.๔๗)

๔. การยอมรับบทบาท (Role-Acceptation) คือการที่บุคคลปฏิบัติตามความคิดโดยผ่านกระบวนการของบทบาททั้ง ๓ ที่กล่าวมาแล้ว

บรูมและเชลล์นิก ได้กล่าวถึงบทบาทว่าประกอบด้วยลักษณะต่างๆ ๓ ประการ คือ

๑. บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนด (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งทางสังคมไว้

๒. บทบาทที่ควรกระทำ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับซึ่งอาจไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติหรืออาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่กระทำจริง (The Performance Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริง ขึ้นอยู่กับความเชื่อความคาดหวังและการรับรู้ของแต่ละบุคคลตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่งรวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

๒.๒.๑ ความหมายบทบาทของพระสงฆ์

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า ต้องอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันเป็นที่มาของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรคกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและยังเสนอแนวคิดที่ว่าพระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนประสบการณ์และอุดมการณ์ในลักษณะที่ตอบสนองปัญหา ความต้องการของชุมชนใน ลักษณะประสมประสานกับการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะข้าราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนในชนบท ๖ ประการ ดังนี้^{๒๖}

๑. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นโดยเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ ฝ่ายทั้งพุทธจักร (วัดและพระสงฆ์) และอาณาจักร (ข้าราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชน) การพัฒนาจึงต้องดำเนินการให้ทั่วถึงครอบคลุมประชาชนทุก ๆ กลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะต้องประสานงาน ร่วมมือกันทำงาน โดยพระสงฆ์ควรสำนึกอยู่เสมอว่า ถ้าอาณาจักรเสื่อมลงพุทธจักรจะเจริญอยู่ได้อย่างไร พระสงฆ์จึงควรจะต้องถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ควรจะต้องเข้าไปดำเนินการ

^{๒๖} อภิชัย พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : (สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

๒. การพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาบุคคลเพื่อสร้างความพร้อมของประชาชนที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยจะต้องพัฒนาประชาชนให้พร้อมทั้งทางด้านคุณภาพและคุณธรรม ทั้งทางด้านรูปธรรมหรือด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความหมาย และคุณค่าของการพัฒนาชนบท

๓. การพัฒนาชุมชนควรจะเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ ความสามารถ ทักษะและสติปัญญาของประชาชนในการคิดค้น และริเริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ เอง อันจะนำผลสำเร็จมาสู่ชุมชนได้มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลจากภายนอกชุมชนที่ไม่รู้ซึ่งถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

๔. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ในทุก ๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การตอบสนองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

๕. การพัฒนาชนบทที่จะสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้ควรจะเป็นการพัฒนาโดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน มิใช่ให้ประชาชนเข้าร่วมเฉพาะการใช้แรงงานเท่านั้น เพราะจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในผลผลิตของงานพัฒนาชนบท

๖. การพัฒนาชุมชนที่จะประสบผล สามารถทดลองหรือขจัดปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริงควรมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองของประชาชนซึ่งวิถีทางที่จะเป็นไปต่อสภาพการพึ่งตนเองในปัจจุบัน คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้สุขสบาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ควรจะพึ่งพาจากภายนอกเฉพาะเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและหาไม่ได้ อย่่างไรก็ตามในการพัฒนาที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาใน ๒ ลักษณะที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาทคือ การพัฒนาภายนอกกับพัฒนาภายใน ในการพัฒนาภายนอกได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านปัจจัย ๔ การอยู่ดีกินดี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย เป็นต้น

พิธีกรรม บุญไชย และทรงคุณ จันทจร กล่าวว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในชุมชนซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อยโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเช่น พระอาจารย์เทอดศักดิ์ จันทโชโต แห่งวัดทุ่งสว่างอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระครูพิทักษ์พิชคามเขต วัดลุมพินีวัน อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี และพระอาจารย์เอก เตชวโร วัดโมกขวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และได้กล่าวถึงพระพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล) วัดสามัคคี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ได้มีบทบาทมากในด้านการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้ประชาชนลดอบายมุข อบรมจิตใจ ฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งท่านจะมุ่งการพัฒนาจิตใจหรือคนก่อนสิ่งใด ยังมีการชักชวนประชาชนรวมพลังเพื่อการพัฒนา มีการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ปัญหาให้เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะทำอย่างไรเพื่อการพัฒนาถนนหนทางเพื่อการคมนาคมที่สะดวก โดยหลวงพ่อนาน

กับพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านร่วมมือกัน ใช้เครื่องมือทำเกษตรที่มีอยู่ช่วยกันถางป่าขุดดิน ทำล่องถนนให้เกิดขึ้นในชุมชน^{๒๗}

อารียา ลឹมสุวัฒน์ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ตามโครงการพระธรรมทูต และโครงการพระธรรมจาริกว่า ในการปฏิบัติหน้าที่ผู้นำชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างดียิ่ง การบำเพ็ญประโยชน์ในหมู่บ้านชนบทเป็นผู้นำในการวางแผนอบรมฝึกหัดพระที่เป็นผู้นำในชนบทในวิชาเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ให้รู้จักวิธีการทำตม่น้ำ วางถังซีเมนต์ที่ใช้กับบ่อการใช้ส้วมซึม ความรู้ในด้านสุขวิทยาสมัยใหม่ โภชนาการความสะอาดอนามัย และการรักษาโรค สิ่งทีกล่าวมาเป็นหน้าที่พระสงฆ์ตามโครงการพระธรรมจาริกต้องนำไปพัฒนาให้ความรู้แก่ชาวเขา หรือชนบท^{๒๘}

สุรพล พยอมแย้ม ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า บทบาทของวัดหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน และให้ความอนุเคราะห์แนะนำช่วยเหลือแก่ประชาชน ทั้งในด้านการสั่งสอน การฝึกอบรมทางการศึกษา การดำรงชีพในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย ล้วนแต่มีองค์การหรือสถาบันทางสังคมในรูปแบบใหม่เข้ามามีบทบาทและจัดการแทนบทบาทของพระสงฆ์แทบทั้งสิ้น นอกเหนือจากบทบาทของผู้เผยแพร่ธรรมะและอบรมจิตใจประชาชนแล้ว รูปแบบหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยอยู่ในกรอบหรือแนวปฏิบัติที่ใกล้เคียงกัน ได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ตามความต้องการและตามความจำเป็นของสังคมหรือชุมชนที่พระสงฆ์เกี่ยวข้อง^{๒๙}

สุภาพรรณ ณ บางช้าง และคณะ ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำชุมชนมีบทบาท ๒ คือ

๑. บทบาทหลักหรือบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือเป็นผู้นำชุมชนทาง ด้านจิตใจ ส่งเสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน ถือเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เป็นรากฐานความเจริญ ความสุขของสังคมอย่างแท้จริง

๒. บทบาทรองในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านอาจแนะนำชาวบ้านในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางของการพัฒนาด้วยนวัตกรรมที่เหมาะสม อาจเป็นผู้ประสานการรวมตัวของชาวบ้านในการพัฒนาวัตถุ หรือจัดให้วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น^{๓๐}

^{๒๗} พิสิฐ ญูไชย และทรงคุณ จันทจร, “ศาสนาทูต : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๒๘} อารียา ลឹมสุวัฒน์, “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต (๒๕๐๐-๒๕๒๐).

^{๒๙} สุรพล พยอมแย้ม และคณะ “พระสงฆ์”, บทบาททางจิตวิทยาชุมชน, (เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการอบรมเรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน, คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๑), หน้า ๕๕.

^{๓๐} สุภาพรรณ ณ บางช้าง และคณะ, การประยุกต์หลักพุทธธรรมใช้ในการพัฒนาชาวชนบท, (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๙.

๒.๒.๒ บทบาทของพระสงฆ์กับชุมชน

บทบาทเป็นสิ่งที่ผู้รับหน้าที่ต้องแสดงออก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม เพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำต้องได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับกำกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๓๑} ในส่วนที่เกี่ยวกับชนบทไทย พระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนาชนบท ดังนี้
 ๑. พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่าง ๆ
 ๒. พระภิกษุอาวุโสหรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอม และบางครั้งทำหน้าที่เยียวยารักษาผู้เจ็บป่วย
 ๓. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว
 ๔. พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กคือที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตัวเอง รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า
 ๕. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยยาแผนใหม่
 ๖. พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำสนับสนุนงานของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปได้นั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากชาวบ้านโดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ
 ๗. พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจ สงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือนร้อนใจ
 ๘. พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นธรรมทูต และพระธรรมจาริกซึ่งไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านเขาเกิดความรู้สึกรักชาติ ไม่ทำอะไรเลือนลอยและหันมาเคารพนับถือศาสนา^{๓๒}

อย่างไรก็ตาม บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดั่งงามชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่า บทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทวดาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้เป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุดดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะครูเป็นบทบาทถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

อีกบทบาทหนึ่งก็คือ การให้คำปรึกษาเป็นเรื่องสำคัญคนในสังคมทุกห้วงสัณโดยทั่วไปมักจะตัดสินใจทำการสิ่งใดได้ยาก ไม่กล้า เกิดความกลัว ฉะนั้น พระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจ

^{๓๑} อภิชัย พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๓๒} รัชนิกร เศรษฐ์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

ให้คำปรึกษาแก่ประชาชนอันเป็นการแสดงออกถึงบทบาทของความเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา พระมหา
ณรงค์ จิตโตโสภโณ ยังพบว่า “บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบันและเห็นได้ชัดเจน ได้แก่
ประการแรก พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ด้วยการมีสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ประการสอง ทำหน้าที่ให้
การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ทั้งระบบปริยัติธรรมแผนกเดิม คือบาลี นักธรรมและ
มหาวิทยาลัยสงฆ์ ตลอดจนการสื่อสารธรรมทางสื่อมวลชน ประการสุดท้าย การเป็นผู้นำในการพัฒนา
ชนบทในรูปแบบต่าง ๆ เป็นผู้นำทำเอง เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนา
ชนบท เป็นวิทยากรกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา” บทบาทของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน
ของชาวพุทธ ต้องมีหน้าที่ดังนี้

๑. ที่พึ่งบวชใหม่ พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตนะ ๓ เป็นสิ่งที่เคารพนับถือบูชาสูงสุดใน
พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นผู้นำทางจิตใจ ด้วยการพัฒนาหรือยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้น
ด้วยการมีธรรม มีเหตุผล และเข้าสภาพต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อหลุด
พ้น สามารถเป็นที่พึ่งบวชของพุทธศาสนิกชนชาวบ้าน

๒. สอนธรรม พระสงฆ์นอกจากมีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติพระธรรมคำสอนของ
พระพุทธเจ้าแล้วยังมีหน้าที่สำคัญในการประกาศเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน เป็นหน้าที่โดยตรงที่
พระสงฆ์จะสอนธรรมให้เป็นธรรมทาน เทศนาสั่งสอนอบรมประชาชนทุกชั้นทุกเพศทุกวัยให้เกิด
ศรัทธาสาทะความเชื่อความเลื่อมใส ชี้บ่งให้รู้บาปบุญคุณและโทษ ความเลื่อม เหตุแห่งความเลื่อม
ความเจริญและเหตุแห่งความเจริญ ให้เข้าใจและให้เห็นจริง แนะนำให้ละเว้นความชั่ว หันมาประพฤติ
ดีมีเมตตา สัจจะ กตัญญูกตเวที หิริ โอตตปปะ สีล ๕ เป็นต้น

๓. นำปฏิบัติ พระสงฆ์เมื่อศึกษาเข้าใจในธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว จะต้อง
ปฏิบัติ ปฏิบัติซื่อตรง ปฏิบัติถูกต้องและปฏิบัติชอบ ในธรรมวินัยที่ได้ศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดี โดย
การรักษาศีล ๒๒๗ อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติถือภิกขาจารสำรวมอินทรีย์ และการสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ที่
แสดงเป็นแบบอย่างการครองชีวิต เช่น สันโดษ มีเมตตา สัจจะ ให้เกิดขึ้น อันเป็นตัวอย่างให้แก่
ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม

๔. พัฒนา พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่ ช่วยเหลือดำเนินการและให้คำปรึกษาชุมชน
หรือชาวบ้านและที่สำคัญ การพัฒนาในสถานที่วัด รั้วกำแพง อาคารและสิ่งก่อสร้างการพัฒนา
สิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่ให้ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ และการพัฒนาต้องสอดคล้อง และถูกต้องตามพระธรรม
วินัยและพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านและประชาชน
ทั่วไป โดยการชักชวนให้ร่วมกลุ่มร่วมแรงร่วมใจและร่วมทุนสร้างกองทุนประจำหมู่บ้าน หรือการสร้าง
ถนนภายในหมู่บ้าน ขุดคู คลองส่งน้ำ ท่อระบายน้ำ สร้างสุขศาลา สวนสุขภาพ เป็นต้น

๕. ปรึกษาดี พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี
เป็นที่เชื่อถือศรัทธามาและมีสถานที่อยู่แน่นอนสำหรับสังคมไทย เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ และให้
คำปรึกษาในด้านศาสนพิธี ความรู้วิชาทางด้านจิต ช่วยแก้ปัญหาของสังคมชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมี
ปัญหาชีวิต และครอบครัว

๖. มีส่วนช่วยสังคม การช่วยสังคมของพระสงฆ์ ไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ สอนรู้จัก
ขยันหมั่นเพียร สอนให้รู้จักเก็บออมรู้จักประหยัด สอนให้สันโดษ ด้านการการปกครอง เป็นแบบอย่าง
ที่ดีในการบริหารกิจกรรมคณะสงฆ์ให้อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชน

ชาวบ้านกลุ่มหรือเผ่าต่าง ๆ ให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม ลดปัญหาเหล่านี้พระสงฆ์จะมีความเข้าใจและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถมีส่วนร่วมช่วยในด้านการศึกษาของชาติ ให้การศึกษาแก่คนยากจน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นศูนย์กลางของศึกษาชุมชน เป็นต้น^{๓๓} และพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนาองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ^{๓๔}

พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้ อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ “การใช้หลักวิชา และความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูงและอำนวยประโยชน์โดยตรงได้มาก โดยการนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสียเปล่าน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน”^{๓๕}

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชนตามแนวความคิดของพระราชาชาวมณี ประกอบด้วย การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ

๑. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจและด้วยความประพฤติเป็นตัวอย่างตลอดจนสถานที่วัดที่สงฆ์เป็นองค์ประกอบสำหรับการหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง

๒. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่น ๆ เท่าที่ทำให้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้น ที่ผู้ปรึกษาสะดวกใจและสนิทใจ

๓. ในสังคมที่จะพัฒนาเมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระผู้นำท้องถิ่นที่มีโอกาสเตรียมตัวพร้อม เป็นศูนย์กลางจะเป็นผู้นำชี้ช่องในการนำท้องถิ่นให้ได้รับความเจริญใหม่ ๆ ได้ บทบาทนี้อาจจะประกอบด้วย การเสนอแนะให้คิดริเริ่มว่า ในท้องถิ่นนั้นมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเป็นศูนย์รวมชักชวนประชาชนมาทำงานนั้น

^{๓๓} คุณ โทซันท์, บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๐-๑๑๗.

^{๓๔} พินิจ ลาภานานนท์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

^{๓๕} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : พาสีโก, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

หรืออาจเป็นที่ปรึกษาที่ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความเห็นว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควร

๔. การสังเคราะห์ทางด้านจิตใจเป็นสิ่งสำคัญในทางศาสนาและยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับประชาชนทั่วไป แม้ที่เป็นพระพุทธรูปศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ สืบเนื่องมาจากความเร้นลับของชีวิต อย่างที่บางท่านเรียกว่า การบำรุงขวัญ ได้แก่บทบาทประเภทพิธีกรรมต่าง ๆ^{๓๖} บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือสังคมว่ามีอยู่ ๒ เรื่องแนะนำให้ทำได้แก่ การแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาการทำให้ผู้เป็นการแสดงแบบอย่างการครองชีวิตอย่างสันโดษ มีเมตตา สัจจะ หิริ โอตตัมปะ

๒.๒.๓ บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง

๒. การพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสภาพจิตใจที่ดี มีสรวรรณภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อ บุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

๓. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน

๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนิกชนในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

๕. ให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ

๖. ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์

^{๓๖}อนันท์ วิริยะพินิจ, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย”,

(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๔๖.

รัฐสภาพของทุกซ์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รัฐสมุทัย รัฐสาเหตุแห่งทุกซ์ รัฐนิโรธ ทางแห่งการดับทุกซ์ และรัฐมรรควิธีที่จะดับทุกซ์

๗. การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน

ดังนั้นจึงถือว่า “พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับ จึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้อง ชี้นำทางในการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อย ๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น”^{๓๗}

พระสงฆ์และวัดเป็นแหล่งรวมความรู้ภูมิปัญญาเก่า พระและวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาความรู้และภูมิปัญญาตามประเพณีได้อย่างดี ในภาคเหนือและภาคอีสาน พระและวัดสามารถจัดการสอน การอ่านเอกสารโบราณ ซึ่งเขียนด้วย “ตัวเมือง” หรือ “ตัวธรรม” ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นพระหรือวัดในเขตชุมชนและเมือง พระและวัดสามารถมีบทบาทและตอบสนองความต้องการความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ว่าพระต้องมีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น จำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นจริงเกิดขึ้นแก่องค์กรคณะสงฆ์ กล่าวคือ พระและวัดต้องไม่ถูกกันออกไปจากเป็นสมบัติของรัฐแต่เพียงอย่างเดียวชาวบ้านต้องรู้สึกด้วยว่า “พระและวัดมีบทบาทสำคัญในชีวิตของตน เพราะชีวิตของชาวบ้านไม่ว่าในเขตชนบทหรือเขตเมือง ก็ล้วนเกี่ยวพันอยู่กับพระและวัดเสมอ ไม่ว่าจะแสวงหาความสบายใจจากพิธีกรรมเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องไปถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่การสร้างพลังต่อรองทางการเมือง พระและวัดเคยมีบทบาทและสถานเช่นนี้มาก่อนวัฒนธรรมไทยโบราณ”^{๓๘} พระภิกษุกับวัดยังต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม และทางราชการอยู่ตลอดไปสถาบันแห่งนี้จึงอำนวยความสะดวกต่อการปกครองและการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบทที่ยังรับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึง ซึ่งมีจำนวนกว่า ๔๐ เปอร์เซ็นต์ กล่าวได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญของวัฒนธรรมไทย ดังจะเห็นได้ว่า “เหตุการณ์สำคัญในชีวิตประจำวันเกือบทั้งหมดของคนไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาวัด และภิกษุเป็นสถาบันที่สำคัญ ในการให้ความช่วยเหลือ ให้การบริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชนอยู่เสมอ นับได้ว่าสถาบันนี้มีส่วนช่วยแก้ปัญหาสังคมมาโดยตลอด วัดเป็นแหล่งสำคัญในชีวิตทางศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคมเป็นที่มาแห่งวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางของ

^{๓๗} อภิชาติ พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, หน้า ๒๐๖.

^{๓๘} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มองอนาคต”, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

การดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสถานที่ช่วยแก้ปัญหา ต่าง ๆ ของครอบครัวไทย”^{๓๙} นอกจากนั้น “บทบาทของพระสงฆ์นั้นจะต้องมองเห็นวัตถุประสงค์และหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจนจะต้องสร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องให้แก่สังคมส่งเสริมการเข้มแข็งของชุมชน แก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธีอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”^{๔๐}

ปัจจุบันปัญหาสำคัญของสังคมไทย คือปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนในชนบทอันเนื่องมาจากความล้มเหลวในการพัฒนาชนบท ถึงแม้จะประสบความสำเร็จก็เป็นเพียงด้านวัตถุ แต่ขาดมิติทางด้านจิตใจ เป็นผลให้พระสงฆ์ในเขตชนบทได้มีโอกาสทำหน้าที่ของการเป็นผู้นำการพัฒนา นำพาชาวบ้านร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

พระสงฆ์ในชนบทมีพื้นฐานได้รับความศรัทธาเคารพของชาวบ้าน เป็นแกนนำในการเข้าไปมีบทบาทพัฒนาชนบท ซึ่งเมื่อพระสงฆ์นำพาชาวบ้านพัฒนาจิตใจหรือวัตถุในกิจกรรมใดกิจกรรมนั้นมักจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากชาวบ้าน อย่างมีจิตศรัทธา สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ยังไม่จำกัดอยู่ในแวดวงเฉพาะพระสงฆ์ในบางพื้นที่ ยังไม่กว้างขวางนักและยังมีกิจกรรมลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่ประสานกันอย่างเป็นกระบวนการหรือองค์กรหรือแนวทางการดำเนินการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ จึงยังไม่เด่นชัด ดังนั้นพระสงฆ์ในชนบทจำเป็นต้องพยายามเข้าช่วยพัฒนาชุมชนชนบทให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยจะต้องพัฒนาควบคู่ไปทั้งด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะเน้นในด้านใดมากกว่ากัน ควรจะพิจารณาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชนบทให้บรรลุวัตถุประสงค์ จะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนจึงจะสำเร็จได้ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชนถูกกลดทอนลงไปมาก ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนบทมักจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายทั้งประชาชนบางกลุ่มและข้าราชการ พระสงฆ์ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบทจึงต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบท พระสงฆ์จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาสังคมและต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชน เพื่อเป็นสื่อกลางในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยความเต็มใจ

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า “ต้องอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันนับถือของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรคกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และยังเสนอแนวคิดว่าพระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนประสพการณ์และอุดมการณ์ในลักษณะที่ตอบสนองปัญหา ความต้องการของ

^{๓๙} ทินพันธุ์ นาคตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย , หน้า ๑.

^{๔๐} ประเวศ วะสี, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิซีเมนต์ไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๗๙.

ชุมชนใน ลักษณะประสมประสานกับการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะข้าราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนในชนบท ๖ ประการ”^{๑๑} ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ ฝ่ายทั้งพุทธจักร (วัดและพระสงฆ์) และอาณาจักร (ข้าราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชน) การพัฒนาจึงต้องดำเนินการให้ทั่วถึง ครอบคลุมประชาชนทุก ๆ กลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะต้องประสานงาน ร่วมมือกันทำงาน โดยพระสงฆ์ควรสำนึกอยู่เสมอว่า ถ้าอาณาจักรเสื่อมลงพุทธจักรจะเจริญอยู่ได้อย่างไร พระสงฆ์จึงควรจะต้องถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ควรจะต้องเข้าไปดำเนินการ

๒. การพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาบุคคลเพื่อสร้างความพร้อมของประชาชนที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยจะต้องพัฒนาประชาชนให้พร้อมทั้งทางด้านคุณภาพและคุณธรรม ทั้งทางด้านรูปธรรมหรือด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความหมาย และคุณค่าของการพัฒนาชนบท

๓. การพัฒนาชุมชนควรจะเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนต่างๆ โดยอาศัยความรู้ ความสามารถ ทักษะและสติปัญญาของประชาชนในการคิดค้น และริเริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ เอง อันจะนำผลสำเร็จมาสู่ชุมชนได้มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลจากภายนอกชุมชนที่ไม่รู้ซึ่งถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

๔. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ใน ทุก ๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การตอบสนองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

๕. การพัฒนาชนบทที่จะสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้ ควรจะเป็นการพัฒนาโดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน มิใช่ให้ประชาชนเข้าร่วมเฉพาะการใช้แรงงานเท่านั้น เพราะจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในผลิตของงานพัฒนาชนบท

๖. การพัฒนาชุมชนที่จะประสบผล สามารถทดลองหรือขจัดปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริง ควรมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองของประชาชนซึ่งวิถีทางที่จะเป็นไปต่อสภาพการพึ่งตนเองในปัจจุบัน คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้สุขสบาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ควรจะพึงพาดจากภายนอกเฉพาะเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและหาไม่ได้ อย่างไรก็ตามในการพัฒนาที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาใน ๒ ลักษณะที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาท คือ การพัฒนาภายนอกกับพัฒนาภายใน ในการพัฒนาภายนอกได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านปัจจัย ๔ การอยู่ดีกินดี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย เป็นต้น

^{๑๑} อภิขัย พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

ส่วนการพัฒนาความคิดสติปัญญาต่าง ๆ ให้มีคุณภาพที่ดี ซึ่งเขียนเป็นรูปได้ดังนี้

พัฒนาภายนอก	<ul style="list-style-type: none"> - สุขภาพร่างกายดี - ปัจจัย ๔ สมบูรณ์ ครอบครัwmั่นคง - เคารพกฎหมาย จารีตประเพณี
พัฒนาภายใน	<ul style="list-style-type: none"> - มีคุณธรรม - จิตใจมั่นคง เยือกเย็น - มีสติปัญญาปลอดโปร่ง

แผนภูมิที่ ๒.๑ การพัฒนาภายนอกและภายใน^๒

ดังนั้นการพัฒนาพระสงฆ์จำเป็นต้องมีบทบาทที่จะชักนำประชาชน โดยพยายามสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นทั้งความเจริญภายในและความเจริญภายนอกของคนในครอบครัว ในสังคม ในประเทศชาติและต่อชาวโลกต่อไป

อภิชัย พันธเสน ยังได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในรูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านว่า ในการพัฒนาหมู่บ้านของพระสงฆ์ถึงแม้จะมีการร่วมมือกับทางการแต่จะกระทำในลักษณะไม่เป็นการ คือไม่ยึดติดอยู่กับแบบแผนทางราชการหรือแบบแผนดั้งเดิมของวัด แต่จะพัฒนาหมู่บ้านไปตามสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านที่เป็นจริง ๆ จึงทำให้รูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ - ชาวบ้าน คือ พระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่น โดยไม่อาศัยกลไกของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือข้าราชการอื่น ๆ พระสงฆ์ที่ใช้รูปแบบการพัฒนาดังกล่าวพบที่จังหวัดเลย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เคยปรากฏในอดีต เมื่อทางราชการไม่สามารถเข้าไปพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ได้พระสงฆ์จึงเข้าไปแทนโดยไม่อาศัยข้าราชการ เนื่องจากเป็นการเหมาะสมที่พระสงฆ์จะเข้าไปเพื่อไปพัฒนากับชาวบ้านเพื่อป้องกันการใส่ร้ายป้ายสี ถ้าหาราวาสเข้าไปมักถูกเจ้าหน้าที่เพ่งเล็งว่าเป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์

๒. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์ - ผู้ใหญ่บ้าน - ชาวบ้านการพัฒนาท้องถิ่นแบบนี้เกิดขึ้นจากสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน จึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ซึ่งได้จากกรณีศึกษาในจังหวัดสกลนคร และลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นต่อต้านการพัฒนาของพระสงฆ์ เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ ต่อมาเมื่อทำใจได้ว่าเหตุการณ์ภายในหมู่บ้านย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา หรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ผู้นำท้องถิ่นมากขึ้น จึงอาสาเข้าช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาจนพบได้มาก ตัวอย่างดังกล่าวศึกษาจากประสบการณ์การทำโครงการพัฒนาของพระเทพกวีแห่งวัดป่าดาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่

๓. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์ - กำนัน - ชาวบ้าน ได้จากกรณีศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด ในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยที่กำนันคอยดูอยู่ห่าง ๆ

^๒ดูรายละเอียดใน พระกิตติพงษ์ นาควโร (ทองไสย), “บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย”, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (๒๕๔๙), หน้า ๒๑๕.

การพัฒนาทั้งหลายทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนได้ยอมรับแล้วว่า รูปแบบการพัฒนาที่ถูกต้องมีค่าตอบแทนที่หมู่บ้าน และในหมู่บ้านมีภูมิปัญญาชาวบ้าน พระสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญา พระสงฆ์ก็มีกระบวนการเรียนรู้งานพัฒนาจนเป็นองค์กรประชาชน มีพระเถระนักพัฒนาหลายรูปที่มีบทบาทต่อการพัฒนาและช่วยเหลือชุมชน เพราะพระสงฆ์ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความมั่นใจเพราะว่าพระสงฆ์ช่วยประชาชนได้จริง เป็นที่พึ่งอันปลอดภัยของประชาชน เพราะพระสงฆ์สอนให้รู้ว่กระบวนการเรียนรู้มีศักยภาพมีรูปแบบการทำงาน มีเครือข่าย มีความคิดและอุดมการณ์ในการทำงานการพัฒนา จึงเป็นไปตามหลักการขององค์กรประชาชนอย่างแท้จริง

แผนภูมิที่ ๒.๓ แสดงหลักการพัฒนาขององค์กรประชาชน^{๕๕}

จากที่กล่าวมาบทบาทของพระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทต่อชุมชนอย่างได้ชัดเจน ซึ่งต่างบทบาทที่ผ่านมาในอดีต จึงพอสรุปไว้ ๓ ประการ คือ^{๕๖}

๑. การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมทั้งด้านแนวคิดและทรัพยากรต่างๆจากรัฐบาล
๒. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชนบททางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการศึกษา
๓. การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมทั้งด้านแนวคิดและทรัพยากรจากประชาชน ท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ

สรุปได้บทบาทของพระสงฆ์คือ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในชุมชนซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อยโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน ท้องถิ่นและสังคมที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ และมีบทบาทที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เป็นผู้ใกล้ชิดและเข้าใจความทุกข์ยากปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชุมชน แต่ด้านการพัฒนาพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ที่เคารพศรัทธาของประชาชน และเป็นที่ยอมรับ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สามารถชักจูงประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นหรือองค์กรทางราชการ ในการพัฒนาชุมชนที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ได้พัฒนาไม่ว่า ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การศึกษาและทางจิตใจ จากการศึกษาค้นคว้าที่สอดคล้องกับการวิจัย จึงสรุป บทบาทของพระสงฆ์ในแต่ละด้านได้ดังนี้

^{๕๕}ดูรายละเอียดใน พระกิตติพงษ์ นาควโร (ทองไผ่), “บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์, หน้า ๓๗.

^{๕๖}พระมหาสุภา อุทโท, “บทบาทของพระสงฆ์ในสองทศวรรษหน้า”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

๑) การพัฒนาชุมชนด้านสังคม

พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ ชุมชน นักเรียน นักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชนมีการรับเลี้ยงดูเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี พร้อมกับ พระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาและผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชุมชนและสังคมในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ พิสิฐภู่ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร กล่าวไว้ว่า “พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากใน ชุมชนซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคม พระสงฆ์ จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อย โดยเปิดโอกาสให้ ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการ อื้อเพื่อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเช่น พระอาจารย์เทอดศักดิ์ จันทโชโต แห่งวัดทุ่งสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระครูพิทักษ์ พิษคามเขต วัดลุมพินีวัน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และพระอาจารย์เอก เตชวโร วัด โมกขวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และได้กล่าวถึงพระพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล) วัดสามัคคี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ได้มีบทบาทมากในด้านการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะ การ สอนให้ประชาชนลดอบายมุข อบรมจิตใจ ฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งท่านจะ มุ่งการพัฒนาจิตใจหรือคนก่อนสิ่งใด ยังมีการชักชวนประชาชนร่วมพลังเพื่อการพัฒนา มีการระดม พลังสมอง เพื่อแก้ปัญหาให้เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะทำอย่างไรเพื่อการพัฒนาที่สะดวก โดยหลวงพ่อนานกับพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านร่วมมือกัน ใช้เครื่องมือทำเกษตรที่มีอยู่ช่วยกันกลางป่า ขุดดิน ทำร่องถนนให้เกิดขึ้นในชุมชน”^{๔๗}

ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์เกือบทุก รูปได้มีบทบาทไม่ว่าการตัดถนน การปรับปรุงถนนเดิม การประปา การพัฒนาแหล่งน้ำ การปรับปรุง รั้วบ้าน การลอกคลอง การสร้างถังเก็บน้ำฝน และการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดการพัฒนาดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นการร่วมมือระหว่างวัด ชาวบ้านและทางราชการโดยทางวัดมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ เป็นศูนย์รวม ของความสามัคคี มีชาวบ้านเป็นแรงและมีทางราชการเป็นอุปกรณ์เครื่องมือ

๒) การพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากปัญหาส่วนใหญ่ของชุมชนมีฐานะยากจน อาศัยแต่เพียงประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา โดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ผลผลิตไม่แน่นอน ขาดอำนาจต่อรองในระบบตลาดทำให้เกิดความอดอยากยากแค้น และยิ่งขาดความรู้ความสามารถในอันที่เห็นไปประกอบอาชีพอื่น

พิสิฐภู่ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร ได้ศึกษาจากงานวิจัยภาคสนามพบว่า “พระสงฆ์ ส่วนใหญ่ที่มีบทบาทในสังคม จะเป็นผู้ที่มิถุนีลำนานในพื้นที่นั้น ๆ จึงเข้าใจและทราบสาเหตุของปัญหา

^{๔๗}พิสิฐภู่ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร, “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงใน สังคมอีสาน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

ความรุนแรงของปัญหาเป็นอย่างดี พระสงฆ์หลายรูปได้หาทางช่วยเหลือสังคมทางด้านเศรษฐกิจในหลายรูปแบบโดยร่วมมือกับหน่วยราชการ” จึงได้สรุปบทบาทของพระสงฆ์ ดังนี้^{๔๘}

พระครูสิริรัตนโชติ แห่งวัดเก่านาหลัก อำเภอสว่างคนิคม อำเภอน่าน จังหวัดน่าน (ปัจจุบันจังหวัดอำนาจเจริญ) ได้ตั้งกลุ่มเจียรไน การเพาะเห็ดฟาง การเลี้ยงปลาเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนและพระครูสุทธิพัฒนารมณ์ วัดสุทธิกาวาส อำเภอบุพผราษวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ ได้ทำการตั้งกลุ่มอาชีพให้กับประชาชน โดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นผู้ฝึกสอนอาชีพแก่ประชาชน เช่น การร่วมมือกับหน่วยงานพัฒนาชุมชนช่วยเหลือและให้ความรู้แก่ประชาชนในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมการเลี้ยงสุกร การเลี้ยงไก่ การเจียรไนพลอย

พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล) วัดสามัคคี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้ดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในชุมชนประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งสหบาลข้าว คือการให้ประชาชนที่ขาดแคลนสามารถกู้ยืมข้าวไม่บริโภค หลักดังกล่าวสอดคล้องกับหลักทางพุทธศาสนาที่มีการเกื้อกูลเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันผู้ที่มีข้าวมากจะนำข้าวมาฝากให้ผู้ทุกข์ยากกว่า กู้ไปกินไปใช้ยามขาดแคลน ไม่ต้องไปกู้เงินดอกเบี้ยแพง ๆ นับเป็นการช่วยเหลือกันและกันเป็นหลักในการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าที่มีหลักการขายถูกเอากำไรพอควรหรือกลุ่มสังฆะออมทรัพย์เพื่อฝึกชาวบ้าน การทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรครบวงจร เพื่อแก้ปัญหาการเกษตร เป็นต้น

และอีกท่านหนึ่งพระอาจารย์ดำรง กนตสีโล แห่งวัดมณีนิรมิตร อำเภอบุพผราษวงศา จังหวัดสุรินทร์ ก็ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาช่วยเหลือประชาชน โดยใช้หลักพัฒนาจิตใจ ก่อนการพัฒนาอาชีพโดยให้ประชาชนยึดหลักคุณธรรมในการดำรงชีวิตกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าในหมู่บ้าน การจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด การพัฒนาอาชีพการเกษตรที่เรียกว่า การเกษตรเกื้อกูล และการตั้งธนาคารข้าว เป็นต้น

๓) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้สัมมนา เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการสนับสนุน การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม่ว่า ความสัมพันธ์ของพระกับป่ามีมานานเพราะพระอาศัยเป็นที่ฝึกปฏิบัติ ป่าได้การคุ้มครองเพราะบารมีและวัตรปฏิบัติของพระธรรมวินัย เป็นตัวอย่างสั่งสอนประชาชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าต่อมนุษย์ การพึ่งพากันของพระสงฆ์กับป่า พบทั่วไปในสังคมชาวพุทธที่ใดก็มีวัดที่ป่าหรือสร้างป่าขึ้นมาในวัดและรอบ ๆ วัดป่าใดที่สงบเงียบเหมาะสมกับการฝึกตนก็จะมีพระอุปัชฌาย์ไปฝึกปฏิบัติขัดเกลตาตนเองในป่าชาวบ้านก็ช่วยทำบุญดูแลเลี้ยงพระ พระก็ให้ธรรมะสั่งสอนญาติโยม พระป่า ชุมชน จึงมีความสัมพันธ์และมีส่วนร่วมสนับสนุนซึ่งกันและกัน

จากการศึกษาเรื่องพระกับป่า เช่น วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ทำงานเผยแพร่ความรู้ด้านอนุรักษ์ป่าให้กับชุมชน วัดป่าหนองพง จังหวัดอุบลราชธานี อยู่กับป่าและจัดการป่าให้สมบูรณ์และเป็นประโยชน์แก่ชุมชน สวนโมกขวนารามจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีรูปแบบการอยู่ในป่าอย่างเรียบง่ายกลมกลืนกับธรรมชาติ วัดอรัญญาวาส จังหวัดน่าน ปลูกจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ป่า

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน.

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน และองค์กรทุกระดับอย่างเชื่อมโยงบนรากฐานของความร่วมมือ

ดังนั้นผลจากกรณีศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับป่าต่าง ๆ สามารถสรุปบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ได้ ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านการอนุรักษ์ ช่วยนำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างป่าชุมชน รักษาป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ

๒. ด้านชุมชน เป็นตัวอย่างของการอยู่แบบเรียบง่าย และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดรู้คุณค่า

๓. ด้านวัฒนธรรมช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะทรัพยากรพรรณพืช

๔. ด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้นำและสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมแก่ชุมชน^{๔๙}

พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร ทำการวิจัยศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ดังนี้

๑. การจัดบริเวณวัดให้ร่มรื่นเยือกเย็น สงบให้วัดเป็นที่พึ่งของประชาชน โดยสร้างบรรยากาศให้ประชาชนเห็นว่า บรรยากาศในวัดให้ความร่มเย็นต่างจากสังคมนอกวัดที่มีแต่ความร้อน ผู้ที่เข้ามาพบเห็นในวัดจึงพบความสงบ ความร่มเย็น การดึงคนเข้าวัดในเบื้องต้นลักษณะการจัดบริเวณดังกล่าวมีการจัดหลายลักษณะ เช่น การจัดสวนป่า การตัดแปลงตกแต่งบริเวณวัด การปลูกต้นไม้ การจัดป้ายแสดงคำสอนต่าง ๆ เพื่อเตือนใจประชาชนที่เข้าไปในบริเวณนั้น ผลดีอีกประการหนึ่งก็คือ การที่พื้นที่วัดสามารถครอบคลุมบริเวณป่าได้มากเพียงใดก็เป็นการอนุรักษ์ป่าได้มากเพียงนั้นเพราะประชาชนไม่กล้าไปตัดต้นไม้ทำลายป่าในเขตวัดลักษณะการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัด

๒. การจัดสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยความร่วมมือของวัด ทางราชการและประชาชน การพัฒนาชุมชนโดยการตัดถนน ทำรั้วบ้านให้เป็นระเบียบหรือลอกคลอง ปลูกต้นไม้ เช่น กรณีของพระครูโสภณธรรมมากร แห่งวัดศรีทองนพคุณ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พระครูพิทักษ์ชินวงศ์ วัดกลางนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ พระครูพิพิธประชานาถ วัดสามัคคี อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์

๓. การจัดอบรมเยาวชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กิจกรรมของวัดที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเยาวชนมักจะสอดแทรกความรู้ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้าไว้ด้วยเสมอ เช่น ในกรณีพระอาจารย์พงศกร กลยาณธมโม แห่งวัดบ้านไผ่บุลย์ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และพระสงฆ์รูปอื่น ๆ ในภาคอีสาน

^{๔๙} ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “พระกับป่า” บทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๔-๓๕.

^{๕๐} พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร, “ศาสนาพุทธ”, สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน, (มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

กล่าวโดยสรุปการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมนับเป็นกิจของสงฆ์ ที่พึงประพฤติปฏิบัติ เพราะในการเผยแผ่ศาสนาให้คนเข้าถึงธรรมะ นอกจากการเทศน์สั่งสอนที่มีประสิทธิภาพแล้ว บรรยากาศภายในวัดนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่จะ เป็นเครื่องดึงคนให้หันเข้าหาวัด ดังนั้นพระสงฆ์จึงต้องประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี ตลอดจนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน เป็นผลให้สภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น

๔) ด้านพัฒนาการศึกษา

การศึกษานั้น ได้มีมาพร้อม ๆ กับมนุษย์ที่ได้อุบัติขึ้นมาในโลกโดยรู้จักการแก้ปัญหา รู้จัก รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ตลอดทั้งแก้ปัญหาขัดแย้งด้วยเหตุและผล รู้จักสำนึกและเข้าใจ ในคุณค่าของสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏให้เราได้เรียนรู้ในแง่ต่าง ๆ ตลอดทั้ง สิ่งแวดล้อมสมัยนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะการศึกษาหรือการค้นคว้าทำให้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิด ขึ้นในโลกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และสามารถรู้และคาดการณ์ล่วงหน้าในอนาคตได้ นอกจากนั้น การศึกษาไม่ว่าจะเป็นคติโลกหรือคติธรรม ย่อมเป็นเหตุปัจจัยยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้น กว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันด้วย ในที่นี้จะมุ่งถึงเฉพาะการศึกษาทางคติธรรมหรือศึกษาการพัฒนาการศึกษา คณะสงฆ์

ขณะนี้สังคมไทยกำลังสนใจเรื่องโครงสร้างการบริหารองค์กรต่าง ๆ และสังคม การศึกษา มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น กำหนดให้ครูอาจารย์เป็นผู้บริหารมืออาชีพ ในการ กำหนดวิธีการและเครื่องมือในการวัดจริยธรรม คุณธรรม และวัดคุณภาพทั้งภายในและ ภายนอก ในการประกันคุณภาพทางการศึกษา ส่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ให้ยึดผู้เรียนเป็น สำคัญ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เมื่อการศึกษาทางโลกมีการ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีความตระหนักที่จะนำศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม เช่น รัฐบาลได้ สนับสนุนให้พระเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศเป็นต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการ ศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการ เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงให้เข้าเป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถ เข้ามาศึกษาใน คณะสงฆ์ และสามารถเทียบโอนกันได้ก็จะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่แล้ว ได้ศึกษา ทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป และเป็นการสร้างศาสนทายาท และเปิด โอกาสให้เป็นทางเลือก ใหม่ในการศึกษาของชาติ เพราะเหตุว่าการเรียนในโรงเรียนทั่วไปนั้นจะมี ปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่อง คุณธรรมจริยธรรม ถ้าเข้ามาบวชเรียนในวัด พระจัดการดูแลให้ คือ จัดศาสนศึกษาซึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียนเพื่อเป็นทางเลือก หนึ่งของผู้ต้องการให้ ลูกของตนเองมีคุณธรรมและจริยธรรม เข้ามาบวชเรียนเพื่อที่จะเป็นพลเมือง ดีของชาติ และรัฐ จะต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเหมือนโรงเรียนทั่วไป

สิ่งสำคัญ ผู้บริหารคณะสงฆ์ จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ที่สามารถรักษาสาระ หลักสูตร เดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไปของรัฐ มิฉะนั้นใน

ทศวรรษ หน้า คณะสงฆ์จะเกิดวิกฤติขาดแคลนผู้เข้ามาบวชเรียนและสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่าง
รุนแรง^{๕๐}

๕) ด้านการพัฒนาจิตใจ

พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) เทคนิชอบธรรมชาวาส ณ วัด
ป่าบ้านตาดเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๖ เรื่องพัฒนาจิตด้านวัตถุนั้น เราอยู่ที่ไหนเรา
พัฒนา แม้ในบ้านในเรือนของเราก็ต้องแก้ไขซ่อมแซมตัดแปลงปลูกสร้างขึ้นมา อะไรๆ ไม่ดีเรา
ตัดแปลงซ่อมแซมกันในด้านวัตถุ เพื่อความมั่นคงและสวยงามทางด้านวัตถุ และให้มีคุณค่าสง่างาม
ยิ่งขึ้น เหมาะสมกับที่ว่าพัฒนาวัตถุให้เป็นสิ่งที่น่าดูน่าชมและมั่นคง การไปมาหาสู่กันสะดวก
ในขณะที่เดียวกันจึงควรพัฒนาจิตใจไปด้วย คือจิตใจควรได้รับการพัฒนาด้วยศีลด้วยธรรมอันดีงาม
ใจจะได้ฉลาดในทางดี รู้จักยับยั้งชั่งตัวเองในสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำไม่ควรประพฤติ ความรู้ไม่มี
ธรรมเคลือบแฝงมักพาตัวไหลลงทางต่ำ เช่น อบายมุข เป็นต้น จิตใจจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับพัฒนาก่อน

การพัฒนาจิตใจคืออะไร สิ่งที่รั้งความหรือทำลายจิตใจนี้มีอยู่มาก วันหนึ่งๆ ไม่มี
ประมาณเลย มีแต่เรื่องสัญญาอารมณ์เครื่องผูกมัดตรึงบีบคั้นจิตใจอยู่ตลอดเวลา ไม่ค่อยจะมีอารมณ์
ที่ทำให้จิตใจให้มีความยิ้มแย้มแจ่มใส เบิกบานจิตใจ หรือให้ได้รับความสงบเยือกเย็นเป็นสุขได้บ้าง มีแต่
อารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อจิตใจเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาจิตใจเพื่อกำจัดสิ่งเหล่านี้ออก
ให้จิตได้รับความสงบเยือกเย็น และสิ่งที่จะนำมาแก้ไขหรือชักพอกสิ่งเหล่านี้ออกนอกจากธรรมแล้วไม่
มี ที่นอกจากธรรมแล้วก็มีแต่เครื่องช่วยส่งเสริมให้จิตใจมีความรู้ร้อนรุนแรงมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่เราไม่
ต้องการเลย ดังนั้นจึงให้เอาธรรมไปพัฒนาจิตใจท่านผู้เคยได้ยินได้ฟังจากครูจากอาจารย์ที่เหนมา
ก็ตกเรือราอยู่ตามถนนหนทางไปเสียเป็นส่วนมากไม่ค่อยเข้าถึงจิตใจพอจะให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร
คือฟังแล้วมันหลุดมันตกไปเรื่อยๆ สูญหายไปเรื่อยๆ ด้วยความไม่ค่อยสนใจ เหล่านี้ให้เราพยายามเก็บ
เข้ามาสู่ภายในจิตใจเรา เมื่อได้ยินได้ฟังจากครูจากอาจารย์ที่ไหน หรือได้อ่านตามหนังสือธรรมะ หรือ
ได้รับการอบรมเช่นขณะนี้ ก็ให้นำไปพิจารณาตัดแปลงแก้ไขจิตใจของตนให้คิดไปในทางที่ไม่เป็น
ข้าศึกต่อตน ส่วนมากใจมักคิดแต่เรื่องที่เป็นข้าศึกต่อเรานั้นแหละ ไม่ค่อยนึกคิดฝ่ายคุณอันจะเป็น
ประโยชน์แก่ตน ถ้าไม่ถูกบังคับให้คิดจริงๆ ให้ทำจริงๆ ใจจะไม่ยอมคิดยอมทำในทางดีโดยลำพัง มีแต่
ยกให้กิเลสตัณหาเอาไปพัฒนาเสียหมดตัวนั่นแหละกายที่จะแสดงออกแต่ละอย่างๆ ออกไปจากใจ
ถ้าใจไม่ได้รับการอบรมแล้ว การแสดงออกทางด้านการประพฤติจะไม่น่าดูเลย จะเป็นการ
กระทบกระเทือนทั้งตนและผู้อื่น มีความเสียหายทั้งตนและผู้อื่นด้วยอยู่เป็นประจำ วาจา ใจ
ที่ไม่ได้รับการอบรม ไม่ได้รับการพัฒนาด้วยธรรมวาจาที่พูดออกไปก็เหมือนกัน ธรรมตาของจิตย่อม
บรรจุความเห็นแก่ตัวไว้อย่างเต็มที่ไม่บกบาง แสดงอะไรออกไปก็เพื่อความเห็นแก่ตัวๆ แล้วก็มา
ทำลายตัวนี้แหละ เพราะความเห็นแก่ตัวเป็นสิ่งที่ชั่ว การแสดงอะไรออกไปเพื่อตัวเองในทางผิดธรรม
ย่อมนำความชั่วที่ว่าเพื่อตัวเองนั้นมาทำลายตัวเองเข้าไปอีก จึงไม่เป็นผลดีแก่ตัวเลย แต่โลกก็ไม่คิดกัน
นอกจากคิดว่าเป็นผลดีแก่ตนอย่างเดียว ทั้งที่เป็นผลร้ายทุกประการแสดงออกเพื่อความเห็น
แก่ตัว โลกกับธรรม เรากับธรรมจึงขัดแย้งกัน สุขกับเราจึงขัดแย้งกัน ที่ไม่มีอะไรขัดแย้งก็เห็นจะมีแต่
กิเลสตัณหา และกองทุกข์ทำงานบนหัวใจคนเท่านั้น

^{๕๐} ผศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปุ, หลักทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้มีการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย - www.mcu.ac.th [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

ดังนั้น การกำจัดสิ่งเหล่านี้จึงกำจัดด้วยธรรม ถ้าเห็นแก่ธรรม การเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นตัว
ภัยก็ค่อยเบาบางและกระจายตัวออกไป ความเห็นแก่ธรรมคือความถูกต้องดีงามจะเข้าแทนที่ อะไรๆ
สมควรหรือไม่สมควร จิตจะคิดอ่านไตร่ตรองและพิจารณาว่าเมื่อเห็นไม่สมควรแล้ว แม้อยากคิด
อยากพูด อยากทำ ก็ระงับได้ ไม่เห็นอติธรรม ปัญญาธรรมไปได้ เพราะจิตเป็นผู้บงการที่มีธรรม
ประจำตัว ทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพราะแสดงออกไปตั้งแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม
จากจิตที่บงการด้วยธรรม ที่เรียกว่าการพัฒนาจิตใจ ขอให้พากันเข้าใจ เฉพาะอย่างยิ่ง ควรจะได้ทำ
จิตของเราให้มีความสงบเย็นบ้าง วันหนึ่งๆ จิตเราหมุนไปกับเรื่องต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ถ้ามีธรรม
เตือนสติ มีสติจ่อ ก็รู้เรื่องของความดีนรกวัดแกว่ง มันจะดีของมัน เวลาสติเข้าไปจ่อ คือสติจ่อเพื่อ
จะทดสอบ หรือเพื่อจะดูว่า จิตจะแสดงอาการอะไรหนึ่ง จะไม่ให้จิตคิดเรื่องต่างๆ นานาที่เป็นของไม่ดี
หนึ่ง พอสติจ่อเข้าไป เราจะเห็นความตลกๆ ของจิตดีนรก เพราะสิ่งไม่ดีทั้งหลายผลัดกันหรือหลุดลากล
ไป ดังนั้นเราจึงบังคับจิตไว้ บังคับอย่างอื่นเรายังบังคับได้ ทำไมจะบังคับจิตเพื่อให้เราเป็นคนดี ให้จิตดี
ไม่ได้เล่า เมื่อบังคับครั้งแรก ก็เสสตัวดีนรกจะต่อสู้เราอย่างรุนแรง หนักกันพอสมควร หรือหนักมาก
เพราะกิเลสตัวร้ายมันฝืน ครั้นต่อไปก็ค่อยเบาบางๆ เพราะธรรมมีกำลังสูงขึ้นๆ มีกำลังมากขึ้น สิ่ง
เหล่านั้นจะอ่อนลงๆ เราก็กสบายขึ้น สิ่งรอบกวนใจไม่ค่อยมีมาก มีแต่สิ่งที่บำรุงหรือส่งเสริมจิตใจให้ดี
และสงบเย็นมากขึ้น ใจของเราก็มีความยิ้มแย้มแจ่มใส สบาย มองดูอะไรๆ ก็สะดวกสบายไปตามๆ
กัน นี่แหละคือการพัฒนาจิตใจ ให้พยายามทำจิตของเราให้สงบ เมื่อจิตของเรามีความสงบแล้วจะ
ปรากฏความเย็นขึ้นมา ปรากฏความสบายขึ้นมา แล้วนำมาทำประโยชน์แก่ตนได้เรื่อยๆ ที่นี้จิตก็เย็น
ไปเรื่อยๆ นับวันจะเห็นคุณค่าของธรรมขึ้นไป และนับวันจะเห็นโทษแห่งสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย ซึ่งเคยอยู่
ภายในจิตใจของเราไปโดยลำดับ นี่แหละคือการพัฒนาจิตใจให้พัฒนาอย่างนี้เพราะจิตเป็นตัว
ดำเนินงานและเป็นแรงงานสำคัญ ถ้าจิตได้รับการอบรม การพัฒนาให้มีความฉลาดมีเหตุมีผล
รอบคอบในสิ่งดีและชั่วทั้งหลายพอประมาณ ย่อมจะดำเนินกิจการต่างๆ ไปด้วยความราบรื่นดีงามไม่
ค่อยผิดพลาด ผิดกับจิตที่ไม่ได้รับการอบรมการพัฒนาย่อมมาก การพัฒนาจิตก็เท่ากับการส่งเสริมความ
ฉลาด รอบคอบในกิจการต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้นนั่นแล ความเจริญทางจิตใจที่ได้รับการอบรมการพัฒนา
ย่อมเป็นผลดีกว่าความเจริญทางด้านวัตถุที่ไม่ได้พัฒนาจิตใจไปพร้อมกันอยู่มาก

ดังนั้น การพัฒนาจิต เพื่อความรอบคอบในตนและกิจการทั้งหลาย จึงควรสนใจ อย่าง
น้อยให้พอๆ กันกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ มากกว่านั้นการพัฒนาจิตควรถือเป็นกิจจำเป็นก่อนการ
พัฒนาสิ่งใดๆ ผลจะเป็นความสงบเย็นตาเย็นใจและเป็นสุขทั่วหน้ากัน^{๕๑}

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๓.๑ ความหมายการพัฒนา

ความหมายของคำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทย มาจากคำว่า “วฑฺฒน” ในภาษาบาลีและ
“วรณ” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ^{๕๒} และการพัฒนา คือความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ

^{๕๑} คุณกฤษณิ ศรียาภัย, การพัฒนาจิตใจ : การปฏิรูปการสื่อสาร (ออนไลน์). แหล่งที่มา
: http://www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=2359&CatID=2 [๒๓ พ.ศ. จ. ก. ย. น
๒๕๕๖].

ไป เช่น การพัฒนาหน่วยงาน ชุมชนหรือประเทศ คือ การทำให้สิ่งเหล่านั้นดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ได้ดียิ่งขึ้นหรืออาจจะกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง^{๕๓} หรือการพัฒนา หมายถึง กระบวนการ (Process) ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของกลุ่มบุคคลเป้าหมายมุ่งให้เกิดความเสมอภาคและการกระจายอย่างเป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนน้อยที่สุด ทั้งนี้กระบวนการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาสามารถที่จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างบังเกิดผล^{๕๔}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (Planned change) ยูวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความเห็นว่าเป็นการกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๕๕}

อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา วรรณสูตร ได้ให้ความหมายของคำว่าพัฒนาคือ การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (Qualitative Changes) ส่วนการแปรรูป (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวระบบทำการ (Environmental change) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้าแล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อย ๆ ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟ รถยนต์หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดนั้น นับได้ว่าเป็นการพัฒนา^{๕๖}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ “ทศวรรษธรรมทัศน์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมวดพุทธศาสตร์” สรุปว่า^{๕๗} บุคคลพึงพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือ จะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึง จะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดา อันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้น การพัฒนาจึงรวมไปถึง การพัฒนาด้านบุคลิกภาพที่แสดงออก คือ เป็นคนกินเป็น ใช้นเป็น บริโภคเป็น ดูแลเป็น พึ่งเป็น เป็นต้น, การพัฒนาในด้านความประพฤติ คือ คบหาเสวนาเป็น สังคมเป็น พุดเป็น สื่อสารเป็น การพัฒนาด้านจิตใจ คือ วาง

^{๕๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๘๐.

^{๕๓}สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

^{๕๔}ดิเรก ฤกษ์หรัย, “การพัฒนาชนบท”, เน้นการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

^{๕๕}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “การพัฒนาชุมชน”, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๖.

^{๕๖}อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา วรรณสูตร, ทฤษฎีและแนวคิดในการพัฒนาประเทศ (กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๔๓.

^{๕๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมวดพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๙.

ท่าที่ต่อเรื่องที่เหตุขึ้นเป็น ฉลาดและทำใจเป็น และมีปัญญาที่จะคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนรู้จัก
ดับทุกข์เป็น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและ
สังคมโดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรม เพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกัน
เปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^{๕๘}

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า การพัฒนา มา
จากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคนเรียกว่า
ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือวิวัฒนาการ
เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^{๕๙}

จากความหมายที่กล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนา มีความหมายทั้งที่คล้ายคลึง
กันและแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้อาจสรุปได้ว่า “การพัฒนา”
หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณและ
สิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาจึงเป็นการวางแผนเพื่อหามาตรการให้หลุดพ้นจากความทุกข์
ยากที่ไม่พึงปรารถนา โดยการชักชวนหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของ
ประชากรเป้าหมาย โดยโครงการที่วางขึ้นนั้น เพื่อปฏิบัติการให้บรรลุผลตามเป้าหมายด้วยกลวิธีการ
ทำงานพัฒนาต่าง ๆ

๒.๓.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๑. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย
(Development Potential Diffusion Theory) ตามทฤษฎีนี้สังคมจะพัฒนาได้โดยมี เหตุปัจจัย ๖
ประการ คือ^{๖๐}

๒.๑ ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ (Natural Resource) ทำให้เกิดการพัฒนา
หมายถึง สิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ตัวอย่างเช่น ดิน น้ำ แร่ธาตุ ปัจจัยเหตุ คือ
ทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดปัจจัยผลคือการพัฒนาเหตุผลก็คือเมื่อมีทรัพยากรก็จะทำให้เกิด
ทรัพย์สินเงินทอง สามารถนำไปใช้จ่ายยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น ยังมีทรัพยากรธรรมชาติมีค่า
จำนวนมาก ก็ยิ่งทำให้ระดับการพัฒนาสูงมากขึ้นไปอีก

๒.๒ ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) ปัจจัยเหตุโดยเฉพาะมนุษย์ในวัย
แรงงานก่อให้เกิดปัจจัยผล คือการพัฒนา ยังมีคนในวัยแรงงานมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้ระดับการพัฒนา
สูงมากขึ้นเพียงนั้น เหตุผลก็คือคนในวัยแรงงานก็มีกำลังแรงที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพ

^{๕๘} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทยแนวทางวิจัยและพัฒนา, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^{๕๙} พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), สถาบันสังคมกับสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง
๒๕๓๐), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๖๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย”, (development
potential diffusion theory, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๙.

ชีวิตได้เช่น เพิ่มการศึกษาทำให้สุขภาพอนามัยแข็งแรง จิตใจมั่นคงเข้มแข็งซึ่งปัจจัยนี้เป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาได้

๒.๓ องค์การสังคม (Social Organization) ทำให้เกิดการพัฒนาโดยที่องค์กรทางสังคมเหล่านี้ช่วยให้เกิดพลังในการทำงานใหญ่ขึ้นและมากขึ้นเพราะเป็นการรวมกำลังแรงงานกับงานใหญ่ๆ ที่ทำคนเดียวไม่ได้องค์กรก็สามารถทำได้ ทำได้มาก และทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะได้ร่วมช่วยกันคิด ช่วยกันพิจารณา จึงมีความรอบคอบ ไม่บกพร่องหรือบกพร่องน้อย จึงเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาได้อีกทางหนึ่ง

๒.๔ ภาวะผู้นำ (Leadership) ทำให้เกิดการพัฒนา ภาวะผู้นำหรือจำนวนผู้นำประเภทต่างๆ ยิ่งมีมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้การพัฒนามีระดับสูงมากขึ้นเพียงนั้น ทั้งนี้ก็เพราะผู้นำมักเป็นคนที่มีคุณภาพการทำงานของผู้นำจึงพลอยมีคุณภาพหรือประสิทธิภาพไปด้วย หรือไม่เช่นนั้น ผู้นำจะสามารถรวบรวมคนได้เป็นจำนวนมาก กลายเป็นกลุ่มคนจำนวนมาก จึงทำงานใหญ่หรืองานปริมาณมากได้นอกจากนั้น ด้วยบารมีของผู้นำ ทำให้คนที่รวมตัวกันทำงาน ทำงานอย่างทุ่มเทจึงเกิดผลดีแก่การพัฒนา

๒.๕ การติดต่อ (Contract) ทำให้เกิดการพัฒนามาถึงการติดต่อระหว่างชุมชนระหว่างเมืองหรือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะชุมชนเมืองประเทศที่ด้อยพัฒนาจะได้ประโยชน์จากชุมชนเมือง ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือเจริญกว่า ทั้งนี้เพราะการติดต่อเช่นนั้นทำให้เกิดการถ่ายทอดเรียนรู้ รับเอาความรู้ ความชำนาญ สินค้า เทคโนโลยีจากสังคมเจริญมาใช้หรือมาผลิตเครื่องมือสินค้าขึ้นมาในสังคมด้อยพัฒนาทำให้สังคมด้อยพัฒนามีความเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย

๒.๖ การฝึกอบรม (Training) ทำให้เกิดการพัฒนา เพราะการฝึกอบรมก็เหมือนกับการศึกษาเพราะทำให้ความรู้ความชำนาญด้านต่างๆของคนสูงขึ้นการพัฒนาก็ย่อมจะสูงขึ้นตามไป

สรุปได้ว่า ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจายชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาซึ่งรวมถึงการพัฒนาสังคมด้วยจะเกิดขึ้นได้โดยมีปัจจัย ๖ เหตุ นั่นคือ ทรัพยากร ธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์กรทางสังคม ภาวะผู้นำ การติดต่อและการฝึกอบรม ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้มีมากเพียงใด การพัฒนาสังคมก็จะมีระดับสูงมากยิ่งขึ้นเพียงนั้น

๒. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) Daniel Lerner นักวิชาการชาวอเมริกัน ได้ทำการศึกษถึงความทันสมัยอันเกิดจากการสื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ เป็นตัวทำให้เกิดการปลูกฝังจิตภาพสมัยใหม่ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนต่างๆ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเป็นตัวนำความทันสมัยมาสู่สังคมโดยประเด็นของทฤษฎีนี้ ประกอบด้วย^{๖๑}

๒.๑ การสื่อสาร (Communication) ซึ่งหมายถึง การติดต่อระหว่างบุคคลต่อบุคคล และระหว่างบุคคลต่อกลุ่มคน หรือกลุ่มต่อกลุ่ม โดยมีสื่อเข้าช่วย เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ ซึ่งมักเรียกว่าสื่อสารมวลชน โดยสื่อจะเป็นตัวนำเอาความรู้ ความคิด ข่าวสารเกี่ยวกับชีวิตสังคมสมัยใหม่ ทั้งในส่วนที่วัตถุ และไม่ใช่วัตถุมาจากสังคมที่เรียกว่า แพร่กระจาย สิ่งต่างๆ ตามช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ คนโตแล้วก็จะรับรู้ประเมินค่าแล้วนำมาใช้ นี่ก็เป็นการขัดเกลาทาง

^{๖๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร”, (Communication Theory of Modernization, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐-๒๕.

สังคมแบบหนึ่ง เมื่อคนที่โตแล้วเรียนรู้ และรับเอาความคิด ความรู้สมัยใหม่เข้าไปแล้ว ถึงเวลาอบรมสั่งสอนลูกหลาน ก็จะทำถ่ายทอดความรู้ ข่าวสารใหม่ๆ ต่อไปให้ลูกหลานรับช่วง การขัดเกลาทางสังคมจึงเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้

๒.๒ ภาวะความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) เน้นความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ในขณะที่กระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ เป็นพลวัตทางสังคม ที่หมายถึงความเจริญที่มีคุณภาพของคนและระบบสังคมที่ลึกซึ้งกว่า

๒.๓ การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนช่วงอายุหนึ่งไปยังอีกช่วงอายุหนึ่ง รวมถึงการเรียนรู้ระหว่างกัน ด้วยกระบวนการถ่ายทอดที่มีทั้งเนื้อหาสาระที่มีการฝึกการชำนาญ

๒.๔ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมรวมกัน เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ขนาด ลักษณะ และสถานภาพบทบาทและการเปลี่ยนแปลงเฉพาะวัฒนธรรมทั้งทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ

๒.๕ จินตนาการใหม่ (New image) หมายถึง ภาพจากความทรงจำ ภาพของบุคคลและสังคมสมัยใหม่ ที่บุคคลในสังคมวาดขึ้นมา ในความคิดสืบเนื่องมาจากการได้รับรู้ข่าวสารจากกรณาคมนาคมนสื่อสารชนิดใหม่ ทำให้บุคคลพยายามที่จะทำให้ตนและสังคมของตนเป็นเช่นนั้น ทางหนึ่งซึ่งสังคมทำก็คือ การถ่ายทอดเข้าไปในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

๒.๖ การเคลื่อนที่ทางสังคม (Social mobility) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงรวมที่เกิดขึ้นกับประชากรจำนวนมากของสังคม ที่อยู่ในภาวะไหลเลื่อนจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมสมัยใหม่ การเคลื่อนที่ทางสังคมนี้กับการเคลื่อนไหวทางกายภาพและ การเคลื่อนที่ทางจิตเกิดจากแรงผลักดันของสื่อสารมวลชนสมัยใหม่

สรุปได้ว่า จากทฤษฎีนี้ตัวที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสังคมคือ การสื่อสารสมัยใหม่ การขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ จินตนาการสมัยใหม่ การเคลื่อนที่ทางสังคม และเปลี่ยนแปลงทางสังคม

๓. แมกซ์ วีเบอร์ ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The Theory of Social Action) ได้ทำการศึกษารวบรวมการกระทำของมนุษย์ (Human Action) ได้ให้คำจำกัดความการกระทำทางสังคมว่า เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งที่เป็นแบบเปิดเผยและลับ ซึ่งบุคคลผู้กระทำกำหนดให้มีความหมายเป็นส่วนตัวตามความคิดของแมกซ์ วีเบอร์ ความเข้าใจในระบบความหมายเกิดขึ้นได้ ๒ ประการ คือ^{๖๒}

๑) ความหมายส่วนตัว จากการกระทำของบุคคลหนึ่ง ซึ่งสามารถเข้าใจได้จากการสังเกตโดยตรง

๒) มีการเข้าใจในสิ่งเร้า เราสามารถแสดงความรู้สึกออกมาด้วยตัวเราเองในการใช้เหตุผล ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้นำ หรือถ้าการกระทำของบุคคลไม่มีเหตุผลแล้วอาจจะเข้าใจส่วนประกอบของอารมณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น โดยอาศัยการเข้าไปมีส่วนร่วมที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อมนุษย์ผู้สังเกตไม่จำเป็นต้องมามีส่วนร่วมด้วยกับแนวคิดทฤษฎีหรือจุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดหรือค่านิยมของผู้นำแต่โดยสติปัญญาแล้วเราอาจเข้าใจสถานการณ์และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องได้

^{๖๒}ดูรายละเอียดใน งานวิจัย อติวัฒน์สิทธิ์, “ทฤษฎีการกระทำทางสังคม”, (The Theory of Social Action, ๒๕๒๒), หน้า ๖๐-๖๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” สรุปได้ว่ามี ๔ แนวทาง^{๖๓} ดังนี้

๑) กายภาวนา คือ การพัฒนาศักยภาพทางกายหรืออินทรีย์ภายในมิให้ก่อโทษแต่ให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์

๒) สีสภาวนา คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางกายให้มีศีล มีระเบียบวินัยและเป็นมิตรกับสภาพสิ่งแวดล้อม

๓) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาด้านจิตใจให้เข้มแข็งมีคุณธรรมนาชีวิต มีสุขภาพจิตที่มีคุณภาพและบริสุทธิ์ มีความตั้งมั่น ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ มีจิตเบิกบานอยู่เสมอ

๔) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาด้านปัญญา ความนึกคิด ไหวพริบ การแก้ปัญหาต่างๆ ของตนและคนอื่นด้วยเหตุผล เข้าใจต่อสภาวะต่างๆ ตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๔.๑ ความหมายของชุมชน

ชุมชน คือ “กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการปฏิบัติระหว่างกันมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและการรวมกันอยู่ในเขตนั้น”^{๖๔} หรือชุมชน คือ “หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยในอาณาเขตบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความรู้สึกผูกพันกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนาเดียวกัน ก็ตามที่ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้นๆ”^{๖๕} “และมีการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้านร่วมกัน”^{๖๖} “เป็นหน่วยทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัว โรงเรียน วัด ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ รวมกันเป็นหมู่บ้านเป็นเมือง”^{๖๗}

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปความหมายของชุมชนได้ว่าชุมชน หมายถึงกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือบังคับเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความใส่ใจร่วมกันและมีผลประโยชน์คล้าย ๆ กันและมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง

๒.๔.๒ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นจริงอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนาที่ดี งามหรือเจริญ)

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), “พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ”, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒๑.

^{๖๔} สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์, “พัฒนาชนบทในประเทศไทย”, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๕๑.

^{๖๕} จีรพรรณ กาญจนจิตรรา, “การพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐), หน้า ๒๐.

^{๖๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐.

^{๖๗} งานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๓.

กล่าวคือเป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่าง ๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็น

เป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยมีการวางแผน (Planned community change)^{๖๘} ลักษณะการพัฒนาชุมชนคือ การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ การกระทำ การรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนรวม^{๖๙} และยังเป็นกระบวนการ (Process) ทำงานอย่างหนึ่งและเป็นกลยุทธ์ ๆ หนึ่ง (Strategy) ซึ่งมีจุดหมายปลายทางสูงสุดอยู่ในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรม

ทองคุณ หงษ์พันธ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. การพัฒนาชุมชน คือการสร้างสรรคความเจริญและยับยั้งความเสื่อมของชุมชน
๒. การพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความรู้และความสามารถของประชาชนและความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน
๓. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งชักจูง และส่งเสริมประชาชนให้มีความกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงการทำการมาหากิน และสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น
๔. การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนากำลังความคิด และความสามารถของประชาชนในการทำงานร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชนและระหว่างประชาชนด้วยกันเพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัยและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย^{๗๐}

จากแนวทางดังกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) อันเป็นทั้งวิธีการ (Method) และยังเป็นทั้งโครงการหรือแผนงาน (Program) อีกทั้งขบวนการ (Movement) อยู่ในตัวเอง ซึ่งในหลักการดังกล่าว ก็เพื่อการพัฒนาให้คนในชุมชนมีคุณภาพ คุณธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมด้วยกัน

สุวิทย์ ยิงวรพันธ์ ให้ความหมายของชุมชนว่า กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น^{๗๑}

^{๖๘} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “การพัฒนาชุมชน”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐.

^{๖๙} วิรัช เตียงหงษากุล, “หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๓.

^{๗๐} ทองคุณ หงษ์พันธ์, “แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ”, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

^{๗๑} สุวิทย์ ยิงวรพันธ์, “สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน The Sociology of Community : Principles Community Study, Analysis and Work”, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๓๔), หน้า ๒.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้กล่าวว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นทางมีขอบเขตอันเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น รวมความแล้วก็หมายความว่า มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง ซึ่งถ้าจะแยกได้เห็นเด่นชัด ก็จะได้ดังนี้

๑. ชุมชนต้องมีสถานที่หรือท้องที่มีขอบเขตจำกัด ซึ่งมักจะเป็นที่มีดิน น้ำ อากาศดีมีแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

๒. ชุมชนจะต้องมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นหญิงและชาย เด็ก และ ผู้ใหญ่ ต่างก็มีความรู้ ความสามารถ ความสนใจไม่เหมือนกัน แต่มีวิถีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน และใช้ชีวิตร่วมกัน มีความผูกพันเป็นพวกเดียวกัน

๓. ชุมชนต้องมีศูนย์กลางของการทำงาน และบริการต่าง ๆ บางประการเกี่ยวกับการงานมี อาชีพต่าง ๆ ของคนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และระดับการศึกษาของบุคคลในชุมชนนั้น ๆ เกี่ยวกับบริการต่าง ๆ ก็ได้แก่ บริการทางการค้า บริการทางสุขภาพอนามัย บริการทางการบันเทิง โรงเรียน เป็นต้น^{๗๒}

จිරพรรณ กาญจนจิตรรา กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดมูลฐานอยู่ ๓ ประการ คือ^{๗๓}

๑. การช่วยเหลือตนเอง และการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยตนเองได้ (Self-Help and Self-Help) ประชาชนให้ท้องถิ่นจะต้องช่วยตัวเองในรูปของแรงงาน วัสดุ และทรัพย์สินเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง หากเกินความสามารถรัฐบาลจึงจะให้การสนับสนุนตามควรการช่วยเหลือตนเอง หมายถึง ราษฎรสามารถเข้าร่วมปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนสามารถเข้าแก้ไขข้อขัดข้องส่วนรวมของชุมชน ฉะนั้นจึงเป็นการระดมสรรพกำลังทั้งปวงของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำลังคนหรือทรัพยากรธรรมชาติเข้าสู่การปฏิบัติงาน อย่งไรก็ตามสรรพกำลังดังกล่าวนี้อาจมีข้อจำกัดอยู่บางประการด้านคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความสามารถ และกำลังงบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจากภายนอกจึงยังมีความจำเป็นที่จะเข้ามาแก้สถานการณ์ในระยะนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะช่วยเหลือให้ราษฎรสามารถช่วยตัวเองไปตลอดรอดฝั่ง

๒. การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ (Wholistic Program) มีความหมายว่า ปัญหาชุมชนหรือของประเทศไม่อาจแก้ไขได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง โดยเฉพาะเท่านั้นแต่จะต้องเป็นการประสานปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานงานของวิธีการหลายวิธีการและหลายด้านหากเราศึกษาปัญหาของชุมชนอย่างละเอียดจะพบว่าปัญหาของชุมชนนั้นมีต้นตอเกิดจากแหล่งต่างๆ หรือมีสาเหตุหลายประการ ฉะนั้นจึงต้องดำเนินการด้วยวิธี

^{๗๒}ไพฑูรย์ เครือแก้ว, “สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชนThe Sociology of Community : Principles Community Study, Analysis andWork”, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๔), หน้า ๒.

^{๗๓}จिरพรรณ กาญจนจิตรรา, “การพัฒนาชุมชนไทย ในรายงานการวิจัยภาควิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๓).

ต่างๆ ด้านต่างๆ พร้อมกันไป เช่น การยกระดับการครองชีพของชาวบ้านจะต้องมีการพัฒนาทางด้านทักษะ การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อย การวางแผนครอบครัว และอื่นๆ เป็นต้น การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนจึงต้องหยิบยกปัญหาของชุมชนนั้นมาพิจารณาอย่างละเอียด และต้องระลึกว่าปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวพันหรือกระทบกระเทือนไปอีกปัญหาหนึ่งหรือหลายปัญหาอยู่เสมอ ฉะนั้นโครงการที่จะต่อสู้กับปัญหาจึงถูกกำหนดให้สามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ได้หลายปัญหาหรือปัญหาหนึ่ง อาจจะต้องมีโครงการเข้าต่อสู้หลายโครงการ

๓. การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่ริเริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ (The Mainstream of National Development) วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศมีได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นผู้กำหนดนโยบายท้องถิ่นแต่มีความหมายว่ากิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นการสนับสนุนค้ำจุนนโยบายชาติ การสนับสนุนที่ได้รับนี้ก็คือการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวัสดุ กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็นไป โดยเอกเทศปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายชาติย่อมจะไม่ได้การสนับสนุนจากรัฐเท่าที่ควรผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่า แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชนเป็นการช่วยเหลือตนเองให้ได้ก่อนเมื่อช่วยเหลือตนเองได้แล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เป็นส่วนรวมและการพัฒนาประเทศชาติให้มีความมั่นคงต่อไป

นำชัย ทนผล กล่าวไว้ในการพัฒนาชุมชน หลักการและยุทธวิธี ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น สภาพถนนหนทางได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น บ้านเรือนที่อยู่อาศัยมีระเบียบดีขึ้น สภาพแวดล้อมน่าอยู่อาศัยประชาชนมีความขยันขันแข็งขึ้น มีความร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน เพื่อชุมชนของตนมากขึ้นอันเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงของคนและสภาพแวดล้อมจากสถานะหนึ่งที่ดีขึ้นกว่าเดิม และกล่าวต่อไปว่า การพัฒนาชุมชน (Community development) เป็นการทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ให้เจริญก้าวหน้าทุก ๆ ด้าน ทั้งทางวัตถุ และจิตใจ โดยความร่วมมือกันของคนภายในชุมชน และคนภายนอกชุมชนถ้าจำเป็น^{๗๔}

พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ ขบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้น เตือน ยั่วยุ และส่งเสริมประชาชนให้เกิดความคิดริเริ่ม และเข้าร่วมมือในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเอง และส่งเสริมท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย^{๗๕}

จากความหมายที่กล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชน มีความหมายทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้อาจสรุปได้ว่า “การพัฒนาชุมชน” หมายถึง ขบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้น เตือน ยั่วยุ และส่งเสริมประชาชนให้เกิดความคิดริเริ่ม และเข้าร่วมมือในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเอง และส่งเสริมท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ด้วยการวางแผนโครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง

^{๗๔} นำชัย ทนผล และ สุนิลา ทนผล, มปป. “พัฒนาชุมชน หลักการและยุทธวิธี”, (เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙-๓๐.

^{๗๕} พัฒน์ บุญรัตพันธุ์, “แนวทางการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพฯ : กองฝึกอบรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๑๕), หน้า ๒๘.

๒.๔.๓ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ดำเนินแบบต่อเนื่องและค่อยเป็นค่อยไปโดยอาศัยหลักความต้องการและการริเริ่มจากประชาชนเป็นหลักเพื่อว่าผลที่ได้รับจะเป็นการแน่นอนและถาวรต่อไป จึงได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้

๑. มุ่งที่จะเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน จากสภาพหรือสถานการณ์อันเก่าแก่ให้หันมาสนใจและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์และมีความคิดก้าวหน้าต่อไป

๒. มุ่งที่จะให้ประชาชนมีความสำนึก ในการที่ตนเป็นสมาชิกของชุมชนรู้จักร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อความเจริญของตนเองและชุมชน

๓. มุ่งที่จะให้ประชาชน มีความรับผิดชอบ รู้จักรับผิดชอบในการทำงานกิจกรรม รับผิดชอบต่อในการดำเนินงาน รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อชุมชน และต่อประเทศชาติในที่สุด

๔. มุ่งที่จะให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่มและปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยรัฐบาลจะเข้าไปช่วยเหลือเมื่อเกินขีดความสามารถของประชาชนที่จะร่วมมือกันทำเอง^{๗๖}

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรกมุ่งเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม หรือสถานะทางกายภาพซึ่งสมาชิกในชุมชนนั้นอาศัยอยู่ ประการที่สอง มุ่งเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน จากสภาพหรือสถานการณ์อันเก่าแก่ ล้าสมัย ให้มาสนใจและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์ มีความคิดก้าวหน้า และมีความสำนึกในการที่ตนเป็นสมาชิกของชุมชน เพื่อความเจริญของตนเอง และชุมชน มีความรับผิดชอบต่อในกิจกรรมการดำเนินงานรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อชุมชน ต่อประเทศชาติในที่สุด และในที่สุดให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่ม และปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยรัฐบาลจะเข้าไปช่วยเหลือเมื่อเกินขีดความสามารถของประชาชน และร่วมมือกันทำเองได้ ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้เป็นหัวใจสำคัญของงานพัฒนาชุมชน^{๗๗}

๒.๔.๔ ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

สอดคล้อง กับพัฒนา บุญยรัตพันธุ์ ได้กล่าวถึงเรื่องปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติ ในฐานะที่กำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

๒. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

^{๗๖} สุเทพ เชาวลิขิต, “หลักการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๗๗} จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, “การพัฒนาชุมชน (Community Development)”, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายตำราและอุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๘), หน้า ๓.

๓. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนะ
ประเพณีปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

๔. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่ง
ซ่อนเร้นอยู่และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ถ้าได้รับการพัฒนา

๕. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา
และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ^{๗๘}

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา ได้อธิบายไว้ว่า “ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การ
ดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ถือว่าพลังสำคัญที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จความมุ่งหมายนั้นมา
จากประชาชน โดยเชื่อว่าประชาชนทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจนต่ำต้อยหรือด้อยการศึกษาเพียงใด ก็ยังมี
พลังและความปรารถนาที่จะปรับปรุงวิถีการดำรงชีวิตของคนให้มีมาตรฐานสูงขึ้น การกระตุ้นเตือน
และ ค้ำชูพลังดังกล่าว จะเป็นผลให้มีการขุดค้นและนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน
ชนบทไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการ
สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนในทุกด้านพร้อม ๆ กัน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนจึงยึดถือว่า ถ้า
ประชาชนได้บรรลุถึงความปรารถนาหรือความสุขในชีวิตได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีงามเท่านั้น และ
การช่วยเหลือในลักษณะนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกัน”^{๗๙}

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความ
ศรัทธาในตัวคนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะ
พัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลสิ้น ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการ
พัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทัศนะที่ถูกทางและมีขีดความสามารถสูงขึ้นอีกประการหนึ่งการพัฒนา
ชุมชน ก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเลื่อมล้ำ
ต่อกันสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้นเป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึดมั่น ประการสุดท้ายความไม่รู้ ความ
ต้อติงและการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญ
รุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อน
เร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็ต้องยึด
หลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและ
ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด

๒.๔.๕ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนต้องมีเป้าหมายที่สำคัญในการดำเนินงาน จึงนำเสนอนักวิชาการทาง
สังคมศาสตร์ด้านการพัฒนาไว้ คือ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้พูดถึงเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนนั้น “เป็นเป้าหมาย
อุปกรณ์ (Instrumental goal) คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุและ

^{๗๘} วัฒน์ บุญรัตน์, “การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : ไทย
วัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑-๒.

^{๗๙} จิรพรรณ กาญจนจิตรรา, “การพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๓๗.

ไม่ใช่วัตถุ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ครอบครัวและประชากร อนามัยและสาธารณสุข นันทนาการ”^{๘๐}

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่า“เป้าหมายสูงสุด คือการพัฒนาคน โดยมุ่งให้คนในชุมชนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการแก้ไขปัญหาการตัดสินใจของตนเองในการที่จะปรับปรุงสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชน บนพื้นฐานของการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย”^{๘๑}

๒.๔.๖ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนมีองค์ประกอบมรดกหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนมีความสำคัญ ในที่นี้จะกล่าวไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. การพัฒนาชุมชน คือ การพยายามที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนภายในชุมชนให้ดีขึ้นหรืออาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้คนหรือชุมชนนั้นมีความเจริญขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทั้งนี้หมายถึง การทำให้คนในชุมชนนั้นมีความกินดีอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากรัฐเอง โดยรัฐจะต้องช่วยด้วยตนเองในการพัฒนาด้วยการเข้ามาคิดพิจารณาตัดสินใจและดำเนินการด้วยตนเองบนพื้นฐานของความสมัครใจ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ตัวประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาทุกสายต้องการให้ประชาชนมีทักษะ มีความรับผิดชอบที่จะช่วยเหลือตนเอง

๒. การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือเป็นลักษณะทางกายภาพตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน การประพฤติปฏิบัติแบบเก่า ๆ ของชุมชนนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างด้วยกัน ด้วยวิธีการให้การศึกษแก่ประชาชนโดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและแนวความคิดให้ถูกต้อง

๓. การดำเนินงานจะต้องสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ทั้งนี้หมายถึงว่ากิจกรรมใด ๆ ที่จะนำไปส่งเสริมให้ประชาชนรับปฏิบัติ จะต้องเป็นกิจกรรมที่ประชาชนมีความต้องการอยู่แล้ว หรือเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชน และสามารถทำให้ประชาชนรู้สึกต้องการได้

๔. การพัฒนาชุมชนจะต้องใช้หลักการยั่วยุ เร่งเร้า ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มและรู้จักวิธีช่วยตนเองโดยพลังกลุ่มคน ตลอดจนการดำเนินการไปตามโครงการพัฒนานั้น

๕. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน ยั่วยุและส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่มขึ้น

๖. แผนงานพัฒนาที่อาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับหน่วยงานของรัฐบาล และองค์การอาสาสมัครเอกชน

^{๘๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “การพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๔.

^{๘๑} จิรพรรณ กาญจนจิตรรา, “การพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๓๗.

๗. รัฐบาลหรือแหล่งให้ความช่วยเหลือจากภายนอก จะให้ความช่วยเหลือเฉพาะสิ่งใดสิ่งที่เกิดความสามารถที่ชุมชนหรือราษฎรจะจัดหามาได้เอง เช่น ความรู้ทางวิชาการ วัสดุ และเงินเท่าที่จำเป็น

๘. จะต้องมีการรวบรวมผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มิใช่ดำเนินการแต่เพียงหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดเพราะปัญหาของชุมชนอยู่นอกเหนือความสามารถของหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด โดยเฉพาะและการที่จะพัฒนาชุมชนให้ได้ผลจะต้องเป็นการพัฒนาโดยมุ่งประชาชนเป็นหลัก ดังนั้นจึงใช้หลักการที่เรียกว่าการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ คือ มุ่งที่จะพัฒนาทุก ๆ ด้าน มิใช่เพียงด้านใดด้านหนึ่งด้านเดียว

๙. ขบวนการพัฒนาชุมชน จะต้องพิจารณาถึงสังคมประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นหลัก

๑๐. วิธีการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยหลักการ และแนวทางระบอบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการดำเนินการ^{๘๒}

๒.๔.๗ วิธีการพัฒนาชุมชน

จากความหมาย แนวคิด หลักการพัฒนาชุมชนที่ศึกษามาแล้วในเบื้องต้นและพื้นฐานในการที่จะกำหนดวิธีการที่จะใช้ในการพัฒนาชุมชน นักวิชาการและนักปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาชุมชนไว้ ๗ วิธีการคือ^{๘๓}

๑. การให้การศึกษอบรมแก่ประชาชนที่มีการศึกษาต่ำให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยกระบวนการให้การศึกษอบรม พัฒนาความรู้ ความคิด เฉลียวฉลาด อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ แต่สิ่งที่ตั้งงามซึ่งได้จากการศึกษอบรม

๒. การจัดตั้งกลุ่ม และพัฒนากลุ่ม หรือองค์กรของประชาชนให้เป็นผู้พร้อมที่จะรับและร่วมปฏิบัติในสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ อันเกิดจากการพัฒนาอยู่เสมอ รวมถึงความคิด แรงกาย แรงใจ และวัสดุ เงินทุน เพื่อรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น และเป็นองค์กรสร้างพลังการคิด ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบต่อกัน อันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นร่วมกันในหมู่ประชาชนเป็นตัวของตัวเอง ในที่สุด

๓. การสรรหาและพัฒนาผู้นำของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มของประชาชนขึ้น เพื่อบริหารงานและคิดสร้างกิจกรรมและแนะนำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มออกให้เกิดประโยชน์ โดยต้องมีผู้นำและผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นผู้นำที่ดีและเข้มแข็งสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านบริการ และนำความคิดประชาชนแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เป็นอย่างดี

๔. การส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปปฏิบัติงาน อย่างเป็นมิตรกับประชาชนในชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำหน้าที่เป็นเพื่อนคู่คิด คอยแนะนำแก้ไข้ปัญหาต่าง ๆ ในการคิดริเริ่ม การแสวงหาพลังมวลชน กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนมีความคิดริเริ่ม และกล้าคิด มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองได้

^{๘๒} จีรพรรณ กาญจนจิตรา, การพัฒนาชุมชน, อ่างแล้ว.

^{๘๓} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและพัฒนาชนบท, หน้า ๔๕.

๕. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นว่าการเริ่มต้นที่ดีช่วยให้งานสำเร็จไปแล้วครั้งหนึ่ง และการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชุมชนนั้นไม่ควรจะล้มเหลว เพราะจะเป็นการทำลาย แรงบันดาลใจ ความกล้ากระตือรือร้นในการทำงานของประชาชน ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนควรต้องมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในปัญหามากขึ้น ดังนั้นก่อนลงมือทำโครงการพัฒนาจะต้องมีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในทุก ๆ ด้าน ของชุมชน และข้อมูลแต่ด้านให้ประชาชนและผู้นำมีส่วนร่วมรับผิดชอบรับรู้อย่างใกล้ชิดเพราะประชาชนและผู้นำได้รับรู้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง

๖. การวางแผนและวางโครงการ การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบและมีหลักวิชาการ การนำแผนออกปฏิบัติโดยจัดทำเป็นแผนโครงการต่าง ๆ และการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงเน้นการวางแผน วางโครงการขึ้นโดยประชาชนตามสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน และทางฝ่ายรัฐบาลจะต้องมีการวางแผนจากเบื้องบนแล้วต้องมีการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับแผนของประชาชนเป็นสำคัญ

๗. การประสานงานและการร่วมมือในการปฏิบัติงาน การพัฒนาชุมชนไม่ใช่เป็นงานของประชาชนหรือหน่วยงานของรัฐคนใดคนหนึ่ง หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เนื่องจากกิจกรรมที่จะต้องพัฒนาในชุมชนนั้นมีมากมาย จะต้องทำให้การประสานสอดคล้องเกื้อกูลกัน ดังนั้น การประสานงานทั้งทางวิชาการ บุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในโครงการจึงมีความจำเป็นและสำคัญ ในโครงการและการนำโครงการออกปฏิบัติและขั้นตอนต่าง ๆ ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกคนทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบและความถนัดของตน เพื่อให้การวางแผน การปฏิบัติออกมาให้เกิดความรัดกุมและรับรู้ร่วมกันจากการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย

จากความหมายของการพัฒนาชุมชน ปรัชญา แนวคิด อุดมการณ์ หลักการพัฒนาหรือองค์ประกอบของการพัฒนา วิธีการและกระบวนการของการพัฒนา เป็นสิ่งที่ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นจะต้องเข้าใจอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่ กำนัน พระภิกษุสงฆ์ หรือเจ้าหน้าที่ทางราชการ องค์กรต่าง ๆ จะต้องรับรู้ ถิ่นว่า หลักการพัฒนานั้นจะเป็นกรอบแนวคิดหรือยุทธวิธีในการพัฒนาชุมชน

๒.๔.๘ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนได้มีการตีความ และให้ความหมายที่แตกต่างกันตลอดมาตามทัศนะที่แต่ละประเทศรับมาเป็นตัวแม่บทหรือมีความเชื่อในทฤษฎีและแนวคิดเหล่านั้น ซึ่งการให้ความหมายหรือการนิยามความหมายของการพัฒนาที่ต่างกัน

ในการศึกษาเรื่องการพัฒนาชุมชนนั้น นักพัฒนาชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความหมายปรัชญา แนวความคิด อุดมการณ์ หลักการ เป้าหมาย องค์ประกอบ ลักษณะสำคัญ วิธีดำเนินการ กระบวนการพัฒนาชุมชน ข้อควรคำนึงถึงและคุณสมบัติของนักพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นอย่างมาก

ชาญชัย ศิลปะอวยชัย และคณะได้แยกแยะความหมายของการพัฒนาชุมชนออกเป็น ๒ ด้าน คือการพัฒนาชุมชนในความหมายของงานและความหมายของหลักและวิธีการทำงานโดยได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชนในความหมายของงานก็คือการกระทำให้เกิดสิ่งของต่างๆ หมายความว่า การกระทำใด ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุสิ่งของทั้งที่สามารถมองเห็นจับต้องได้และที่สังเกตได้ เช่น การสร้างถนน ขุดบ่อน้ำ สร้างทำนบ เขื่อนฝาย สร้างโรงเรียน สถานีนอนามัย ไฟฟ้า ประปา ให้มีขึ้นในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาจิตใจเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติค่านิยมและพฤติกรรมของคนในชุมชนจนสามารถรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรที่แน่นแฟ้น โดยไม่คำนึงว่าประชาชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการหรือไม่

๒. การพัฒนาชุมชนในความหมายของหลักและวิธีการทำงาน หมายความว่า การที่ประชาชนต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการสร้างงานหรือสิ่งของ ถาวรวัตถุและองค์กรต่างๆ ของประชาชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ประชาชนจะต้องเป็นผู้คิดริเริ่มพิจารณาตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ดังนั้นในความหมายนี้ การพัฒนาชุมชนจะมีลักษณะเป็นงานที่เป็นความคิดริเริ่มของประชาชน กระทำโดยประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่งหัวใจของการพัฒนาชุมชนอยู่ที่การเสียสละยินยอมพร้อมใจกันของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบในผลงานที่เกิดจากการดำเนินโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยมีได้มุ่งหวังค่าตอบแทนเป็นเงินทอง แต่หวังผลของงานที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในกิจกรรมนั้นเป็นสิ่งสำคัญ^{๔๔}

จากความหมายที่กล่าวมาแล้วนี้ อาจจะให้ความหมายได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกๆ ด้าน โดยประชาชนและมีหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนเป็นการผู้สนับสนุน

สุกิจ จุลละนนท์ ได้เสนอว่าปรัชญาอันเป็นรากฐานของการพัฒนาชุมชนนั้นถือว่า คนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถและพลังงานอันซ่อนเร้นแฝงอยู่อันได้แก่ กำลังความคิด แรงงาน ฝีมือหรือทักษะ ซึ่งพลังงานเหล่านี้ ถ้าได้รับการขุดค้นและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ก็จะสามารถบันดาลความสำเร็จทั้งปวงให้แก่ชุมชนได้

ฉะนั้น วัตถุประสงค์สำคัญของการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้รู้จักใช้ความสามารถของตน ช่วยตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น โดยอาศัยความต้องการโดยแท้จริงหรือความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนนั่นเองเป็นหลักในการดำเนินงาน เพื่อให้เขาสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง และทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจึงมิได้ขึ้นอยู่กับผลสำเร็จในทางวัตถุเท่านั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ทักษะความรู้และ ความสามารถของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ^{๔๕}

^{๔๔}ชาญชัย ศิลปะอวยชัย และคณะ, “ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”, งานวิจัย, หน้า ๑๑.

^{๔๕}ดูรายละเอียดใน สนธยาพลศรี, “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๖.

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวถึงปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ว่ายึดหลักการง่าย ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งทางกายภาพและจิตใจ โดยความเป็นจริงแล้ว มนุษย์โดยสภาวะธรรมชาติมีลักษณะทางกายภาพที่มีลักษณะแตกต่างกัน ฉะนั้นโดยสภาวะของธรรมชาติมนุษย์จึงไม่มีทางเท่าเทียมกันได้ แม้ปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะระบุไว้ว่าทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกันแต่แท้จริงแล้ว มนุษย์ไม่มีทางที่จะมีสิทธิและความเสมอภาคทางร่างกายและจิตใจได้ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์มีสิทธิที่จะเจริญก้าวหน้า แต่โอกาสที่มนุษย์ประสบความสำเร็จในชีวิตมากนักน้อยแค่นั้นขึ้นอยู่กับสภาวะธรรมชาติและสภาวะทางกายภาพของแต่ละบุคคลเพราะฉะนั้นมนุษย์ย่อมไม่มีสิทธิและเสมอภาคในความสำเร็จของชีวิตเท่าเทียมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงสามารถที่จะจำแนกปรัชญาของการพัฒนาชุมชนออกเป็น ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ

๑. การพัฒนาชุมชนนั้น ให้ความสำคัญเชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร (Human Resources) ที่มีความสำคัญที่สุดในความสำเร็จของการดำเนินการทั้งปวงและเชื่ออย่างแน่วแน่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถทางกายภาพของตนที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถของตนหากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกต้อง

๒. การพัฒนาชุมชนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนาต้องการความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม (Social Justice) ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกาย สบายใจ (Social Acceptability) จากปรัชญาขั้นมูลฐานทั้ง ๒ ประการนี้ ถูกนำไปเป็นมาตรการในการกำหนดหลักการดำเนินการพัฒนาชุมชนเพื่อให้สามารถเป็นกลวิธีที่เป็นแก่นในการดำเนินการพัฒนาชุมชนของสังคมในทุก ๆ ด้าน^{๘๖}

ชีรวัดน์ นิจนตร ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชน ตามที่องค์การสหประชาชาติกำหนดมีหลักเกณฑ์ ๙ ประการคือ

๑. ในการพัฒนาชุมชน ถือว่า บรรดากิจการต่าง ๆ ที่ดำเนินไปนั้น ต้องเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของชุมชนโดยส่วนรวม โดยเฉพาะโครงการเริ่มดำเนินการ

๒. โครงการพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ คือมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุขความเจริญได้ในหลาย ๆ ด้านพร้อมกัน

๓. การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนไปพร้อมกับการดำเนินงานตามโครงการ

๔. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ในโครงการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชน และจัดรูปสถาบันหรือหน่วยงานปกครอง หน่วยงานบริการของประชาชนนั้น

๕. ต้องแสวงหาผู้นำในท้องถิ่น และพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำในท้องถิ่นตามลักษณะของกิจกรรม และความจำเป็นของชุมชน

๖. ต้องยอมรับและเปิดโอกาสให้สตรี เยาวชน ได้เข้ามามีบทบาทร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทต่อการขยายตัวของงานและแนวความคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนนั้นจะสามารถเป็นกำลังรับช่วงงานได้เป็นอย่างดี

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน

๗. รัฐบาลจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อม เพื่อคอยเสริมงานของประชาชนเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของงานและกำลังใจ

๘. การวางแผนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น รวมทั้งการจัดบริหารงานในทุกๆระดับต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๙. ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนดำเนินงานให้เกิดความเจริญพร้อม ๆ กันไป ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

จากหลักการทั้ง ๙ ประการ จะเห็นว่าได้ยึดปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมาเป็นหลักเกือบครบถ้วน ซึ่งหลักการของการพัฒนาชุมชนที่ได้รวบรวมจากยุวัฒน์ วุฒิเมธี ก็พอจะสรุปหลักการพัฒนาชุมชนได้ดังนี้

๑. หลักการดำเนินงานแบบช่วยกันคิด
๒. หลักการให้ประชาชนช่วยตัวเอง หรือพึ่งตนเองได้
๓. หลักการมีส่วนร่วม
๔. หลักประชาธิปไตยในการทำงาน
๕. หลักการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น
๖. หลักการเปลี่ยนแปลงจิตใจเพื่อพัฒนาพฤติกรรม^{๘๗}

ในแง่ของหลักการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน นับได้ว่าเป็นแนวคิดที่จะนำประชาชนให้บังเกิดความศรัทธาในตัวเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self) ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ในการดำเนินงานโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถและประสิทธิภาพในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย โดยที่สาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การพิจารณาตัดสินใจแก้ไขปัญหา การร่วมปฏิบัติและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง

๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์

สมพร เทพสิทธิ์า ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ “ศาสนากับพัฒนาคนและสังคม” สรุปความได้ว่า^{๘๘} การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่มีความรู้ดี คือ มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีสุขภาพอนามัยดี คือ สุขภาพทางกายและจิตใจดี มีความสามารถดี คือ สามารถนำความรู้ที่เรียนรู้อแล้วไปพัฒนาตนเองได้ มีความคิดดี คือ คิดเห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ มีการกระทำดี คือ เว้นจากทุจริตทางกาย ๓ ประกอบสุจริต และมีจิตใจดี คือ มีจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ ยึดมั่นในคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา, ความกตัญญูรู้คุณท่าน, มีสัจจะ, ทมะ, ขันติ และจาคะ

^{๘๗} ชีรวัดน์ นิจนตร, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๗ - ๔๙.

^{๘๘} สมพร เทพสิทธิ์า, “ศาสนากับพัฒนาคนและสังคม”, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๙-๑๐.

๑. การเผยแพร่หลักธรรมสู่ประชาชนของหน่วยอบรมประชาชน

การส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนไปสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยเพื่อให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องตามกาลเทศะและเหมาะสมกับเพศวัยของแต่ละคนนั้น จะต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑) สนับสนุนให้พระภิกษุและผู้นำที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ได้รับการรับรองจากทางราชการและคณะสงฆ์ จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนอย่างทั่วถึง

๒) จัดทำแผนการเผยแพร่หลักธรรมให้เป็นระบบอย่างต่อเนื่องรวมทั้งสร้างเครือข่ายการดำเนินงานเผยแพร่หลักธรรมให้ครอบคลุมกลุ่มคนทุกระดับ

๓) ส่งเสริมให้สถาบันทางพระพุทธศาสนาและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนมี บทบาทในการเผยแพร่หลักธรรมแก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์ ข้าราชการ และประชาชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๔) การส่งเสริมให้มีการจัดอบรมการฝึกสมาธิแก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนอย่างต่อเนื่อง

๕) สนับสนุนให้นักวิชาการ องค์กร สถาบันต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาจัดทำคู่มือและสื่อเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมออกเผยแพร่แก่ประชาชน

๖) จัดดำเนินการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนเพื่อสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมกับเพศและวัยของกลุ่มคนทุกระดับ

๗) ส่งเสริมให้มีการประกอบศาสนพิธีให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒. การพัฒนาศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการเผยแพร่หลักธรรม

การพัฒนาวัด และศาสนสถานให้เหมาะสมกับเป็นสถานที่เผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามสภาวะของสังคมและให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด และศาสนสถานให้สะอาดสงบร่มรื่น มีเสนาสนะที่สวยงาม เป็นระเบียบเหมาะสมกับประโยชน์ ใช้สอยตลอดจนพัฒนาศาสนบุคคลให้มีความรู้ในการบริหารวัด และศาสนสถานที่ถูกต้องและ ทันสมัย มีวิธีการดำเนินการดังนี้

๓. การระดมสรรพกำลังทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระศาสนา

โดยการเร่งรัดให้พุทธศาสนิกชนและองค์กรทางศาสนาทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมทำนุบำรุงอุปถัมภ์และพัฒนากิจการพระศาสนา โดยระดมสรรพกำลังตามความสามารถและความสนใจในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างวัด บ้านและโรงเรียน เพื่อความสามัคคีและความมั่นคงภายในชุมชน

- ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนและองค์กรอื่น ๆ ในชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชนทำหน้าที่ในการทำนุบำรุงอุปถัมภ์และพัฒนาศาสนสถาน

- สนับสนุนให้มีการระดมทุนและจัดตั้งกองทุนเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา

- ส่งเสริมและประสานงานให้มวลชนสมาชิกในองค์กรทุกระดับได้รู้จัก และแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน ตลอดจนได้ร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

๔. หลักธรรมสำหรับการพัฒนา

หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรืองที่กล่าวไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.๒๕๔๖ มี ๘ ประการได้แก่

๑. ศีลธรรมและวัฒนธรรม
๒. สุขภาพอนามัย
๓. สัมมาชีพ
๔. สันติสุข
๕. ศึกษาสงเคราะห์
๖. สาธารณสงเคราะห์
๗. กตัญญูกตเวทิตาธรรม
๘. สามัคคีธรรม

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละหน่วยสามารถจะนำหลักธรรมดังกล่าวไปปรับใช้ขยายผลถ่ายทอดไปสู่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เกิดความตื่นตัวในการที่จะร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านของตน อันที่จริงหัวข้อธรรมที่จะใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นมิใช่จะมีเพียง ๘ ประการตามที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้เท่านั้น หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลหน่วยใดพิจารณาเห็นว่า ในท้องถิ่นของตนควรจะนำหลักธรรมในหมวดอื่นๆ ไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในท้องถิ่นของตน ก็สามรถจะเลือกดำเนินการได้ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย

หลักธรรมสำหรับใช้ในการพัฒนาจิตใจนั้นมีมากมายหลายประเภท บางอย่างเหมาะแก่คนทั่วไป เช่น ความไม่ประมาท ความเกลียดชังกลัวบาป การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น บางอย่างเหมาะสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือนเช่น หน้าที่ของสามีภรรยาที่ควรปฏิบัติต่อกัน บางอย่างเหมาะเฉพาะนักบวช เช่น ความมกน้อย ความสันโดษ บางอย่างเหมาะแก่ผู้ต้องการมนุษยสมบัติและสวรรค์สมบัติบางอย่างเหมาะสำหรับผู้ต้องการนิพพานสมบัติบางอย่างเหมาะสำหรับผู้มีอุปนิสัยหรือญาณบารมียังอ่อน บางอย่างเหมาะสำหรับผู้มีอุปนิสัยหรือญาณบารมีแก่กล้าแล้ว เหล่านี้เป็นต้น ดังนั้นผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาจึงจำต้องรู้เรื่องนี้ มิฉะนั้น จะเข้าใจไขว้เขวเช่น ยารักษาโรค ผู้ใช้จะต้องรู้ว่า ยาชนิดนี้ใช้แก้โรคอย่างนี้ ยาชนิดนั้นใช้แก้โรคอย่างนั้นหรือยาชนิดนี้ เป็นยาบำรุงกำลังร่างกายไม่ใช่ยารักษาโรคเมื่อเข้าใจอย่างนี้ จะได้ใช้ยาไม่ผิด^{๘๙}

๒.๕.๑ การบริหารงานพระพุทธศาสนาของมหาเถรสมาคม จังหวัดสุรินทร์

มหาเถรสมาคม คือ องค์กรการปกครองคณะสงฆ์สูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ถือว่าเป็นหน่วยงานที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองดี ศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การปกครองหรือการบริหารที่ตื้นนั้น จะต้องมีการรูปแบบและวิธีการจัดการ หรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่างๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันนี้ มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้นต้องอาศัย

^{๘๙} ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๑-๑๐.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^{๙๐} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตรี กำหนดหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ คณะสงฆ์ ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การ สาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังรายละเอียดดังนี้

๑) การปกครอง

การปกครอง หมายถึง การดูแลรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การคุ้มครอง ปกป้อง รักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ที่มีอยู่พานักอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ ในส่วนที่อยู่อาศัย ปัจจัยตามสมควร^{๙๑} อีกนัยหนึ่ง หมายถึงการควบคุม ดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ^{๙๒} การปกครองในทาง พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้ให้ความสำคัญกับผู้หรือการปกครองมากนัก แต่พระองค์ทรงให้ ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการ เปลี่ยนแปลงได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๙๓}

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทธิโส) ท่านเป็นพระเถระที่มีความเที่ยงธรรม สุขุมเยือก เย็น เปี่ยมด้วยความเมตตา มีความเสียสละ สุภาพอ่อนโยน มีภาวะของความเป็นผู้นำสูง ท่านบอกว่า ผู้นำต้องเก่ง เป็นผู้ฉลาดกว่าคนอื่น จึงจะเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ คุณธรรม เป็นแบบอย่างของความดีงาม ได้ จนได้รับการยอมรับจากผู้ที่ภายใต้การปกครอง และผู้ร่วมงานได้กล่าวไว้ว่า หลวงพ่อเป็นพระเถระ ที่ทำงานแบบคนมีวิสัยทัศน์ มีการวางระเบียบประชุมปรึกษาหารือกับลูกน้องและผู้ร่วมงานเสมอ ถึง จะมีใครมาพูดบอกรายงานเรื่องอะไร ก็พิจารณาด้วยเหตุผลเป็นธรรม และที่สำคัญใช้คนให้ถูกกับ งาน หลายนคนสงสัยว่าทำไมท่านแต่งตั้งบุคคลที่เคยตำหนิติเตียนท่านเป็นเจ้าอาวาส มาร่วมงานกันอีก แต่ก็หมดสงสัย ถ้าหากรู้ว่าท่านมีคติประจำใจที่ว่า ไม่ว่าเจ้านาย ไม่ทาลายลูกน้อง ให้โอกาสลูกน้อง ไม่เคยตำหนิลูกน้องให้ผู้อื่นฟัง จึงไม่มีลูกน้องคนใดถูกตำหนิโทษอย่างไม่มีเหตุผล การที่ท่านมี คุณธรรมอย่างนี้ ทำให้ลูกน้องรักเคารพและจงรักภักดีไม่เสื่อมคลาย ท่านเคยปรารภให้ฟังว่า ไป รังเกียจลูกน้องก็ไม่ต้องไปสนใจมันมันมันมา สู้อบรมแนะนำสั่งสอนให้เขาทำงานตามเรา ให้ โอกาสเขาจะดีกว่า จึงทำให้มีทีมงานที่เข้มแข็ง^{๙๔}

^{๙๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, “คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระ ศาสนา”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๙๑} มนัส ภาคภูมิ, “หน้าที่ อำนาจ และบทบาทของพระสังฆาธิการ”, ใน **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔) หน้า ๙๒.

^{๙๒} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๔๖.

^{๙๓} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔-๑๓๕, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปยสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัด สุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

หลวงพ่อบุญธรรมท่านเป็นพระนักปกครองที่ใจดี อาศัยหลักเมตตา ใส่ใจผู้ใต้บัญชา เอาใจใส่ในหน้าที่การปกครองเป็นอย่างดี เป็นนักปกครองที่มีความฉลาดในการบริหารงาน บริหารคน ท่านจึงเป็นผู้นำที่นั้งอยู่ในหัวใจของผู้ใต้บัญชาไม่ใช่นั้งอยู่บนหัวของผู้ใต้บัญชา^{๕๕} หลักการในการทำงาน ท่านจะใช้คนให้ถูกกับงาน คือ ตามความสามารถตามความถนัดของแต่ละคน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้การบริหารการปกครองของท่านมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นที่ยอมรับเป็นประจักษ์ คณะสงฆ์และประชาชนทั่วไป^{๕๖}

สามารถสรุปได้ว่า พระธรรมโมลี ได้วางหลักการปกครองให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และกฎกติกาที่ได้วางไว้ ด้วยการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วยความเมตตาแล้ว ทำให้ความเป็นอยู่ของพระภิกษุสามเณรมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้เกิดความผาสุกโดยส่วนตนและส่วนรวมเป็นที่เคารพศรัทธา และช่วยกันสร้างสรรค์สังคมได้ สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยการศึกษากันที่ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒) การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การจัดการศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบัน จัดการศึกษาใน ๒ ส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในหลักธรรม และหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถหาวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาหรือประกอบอาชีพได้^{๕๗}

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ) ได้เป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ในการแสดงบทบาทของการศาสนศึกษาทั้งคณฤชระ วิปัสสนาธุระทางพระพุทธศาสนา และได้ดำเนินการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สมดังที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า ถ้าคนมีการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ก็จะทำให้คนทันสมัยสถานการณ์ คนจะเข้าใจอะไร ๆ ได้ดีขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างกันก็จะดีขึ้น^{๕๘} สอดคล้องกับคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุว่า “การพัฒนาตนให้สมบูรณ์นั้นต้องมีการพัฒนาในด้านการเล่าเรียนทั้งการศึกษาในห้องเรียนและนอกห้องเรียน”^{๕๙} นอกจากนั้นในขณะที่ท่านบวชได้ทำหน้าที่หรือกิจวัตรของพระอย่างครบถ้วน ตื่นเช้าออกบิณฑบาตโปรดญาติโยม ตอนเช้าท้าวตกร กลางวันเรียนหนังสือ ตกเย็นท้าวตกรเย็น พอฟ้ามีดบรรยากาศเงียบสงัดก็ท่องตาราเรียน ท่องบทสวดมนต์ ทาแบบนี้เรื่อยมา จนมีภาระงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย ท่านได้มองเห็นประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้เปรียบเสมือนขุมทรัพย์อันประเสริฐ เป็นบ่อเกิดของความ

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระสุนทรธรรมเมธี (สุเทพ อาสโภ), เจ้าอาวาสวัดท่าสว่าง รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาวุฒิสุนทร (คุณ ปญญาวุฑฒ), เจ้าอาวาสวัดแสงบูรพาราม ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์, วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๕๗} ไพฑูลย์ เสียงก้อง, “หลักการบริหารวัด”, ใน **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔) : หน้า ๒๑ - ๒๒.

^{๕๘} ประเวศ วะสี, “ฝึกฝนคมความคิด”, **พิมพ์ครั้งที่ ๕**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๙.

^{๕๙} ดุราลัยเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, “พระพุทธศาสนา”, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๑-๑๕๖.

ชำนาญสถานคุณค่าของชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง เมื่อได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ได้มีนโยบายการพัฒนาวัดด้านการศึกษา ดังนี้ คือ

๑. พระภิกษุสามเณรวัดศาลาลอย จะต้องศึกษาเล่าเรียนนักธรรมหรือบาลี ตามระเบียบที่กำหนด

๒. รับพระภิกษุสามเณรต่างวัด เข้าศึกษาเล่าเรียนนักธรรมหรือบาลี ตามระเบียบที่กำหนด

๓. จัดเงินบำรุงการศึกษานักธรรมหรือบาลี ให้เพียงพอแก่การจัดการศึกษา

๔. ให้พระภิกษุสามเณร ผู้ที่มีความประสงค์จะศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี อันเป็นการส่งเสริมการศึกษา ซึ่งเป็นนโยบายหลักของวัด

๕. จัดให้มีการเรียนการสอนนักธรรมชั้น นวกภูมิ^{๑๐๐} ตลอดทั้งปี เพื่อให้พระภิกษุสามเณรผู้บวชเพียงเจ็ดวันหรือสิบวัน ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรม

ด้านการส่งเสริมการศึกษาของพระธรรมโมลี ได้จัดให้มีกิจกรรมด้านส่งเสริมการศึกษาอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน นักศึกษา ช่างราชการ และประชาชนทั่วไป ในการอบรมพระภิกษุสามเณร ได้เน้นข้อปฏิบัติศีลาจารวัตรที่เป็นพุทธบัญญัติ และให้ตระหนักในหน้าที่หลัก ดังที่ผู้ใกล้ชิดท่านกล่าวไว้ว่า จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในการศึกษาหลวงพ่อก่อนจะให้ความสำคัญต่อภาบาลีเพื่อการค้นคว้าพระไตรปิฎก เรียนนักธรรมเพื่อครองสมณเพศ ตรี โท เอก ต้องมีคุณภาพ สามารถแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะตำบลได้อย่างสมบูรณ์ ส่งเสริมให้ศึกษาในส่วนของปริยัติสามัญเพื่อให้ สามารถรู้เท่าทันต่อเปลี่ยนแปลงของสังคมและในส่วนของธรรมศึกษาท่านจะเน้นเพื่อให้บุตรหลานของญาติโยมได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษาท่านก็เป็นแบบอย่างในการศึกษา ทำให้เกิดตื่นตัวของพระเถระใน จังหวัดที่จะชวนช่วยศึกษาหาความรู้เองแม้แต่ตัวผมเอง (ผู้ตอบแบบวิจัย) ต้องเดินทางเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลังจากจบปริญญาโทจากจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เบื้องต้นคิดว่าจะไปต่อที่อินเดีย แต่เนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ ทำให้ไม่สามารถไปศึกษาต่อที่อินเดียได้ นอกจากนั้นท่านยังสนับสนุนให้พระสังฆาธิการที่จบนักธรรมเอกมาศึกษาต่อในหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์และศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งหลายรูปก็กำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโท^{๑๐๐} จากผลงานที่ท่านได้ปฏิบัติงานด้านการศึกษา ส่งผลให้การดำเนินงานของท่านเป็นอย่างเรียบร้อยประสบผลสำเร็จจนได้รับการยกย่องสรรเสริญจากหน่วยงานการศึกษาของรัฐ คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มีมติอนุมัติให้ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา ดังคำสดุดีว่า พระเทพปัญญาเมธี เป็นพระเถระรัตตัญญู ผู้คงแก่เรียน เพียรศึกษาหาความรู้ทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์ เพื่อพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา อันนับว่าเป็นอัตตประโยชน์ ในส่วนปรหิตประโยชน์นั้น พระเทพปัญญาเมธี ได้ส่งเสริมและพัฒนาระบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ ทั้งสายพระปริยัติแผนกธรรมแผนกบาลี และสายพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ให้มีความเข้มแข็งและเจริญรุดหน้า จนสามารถเปิดการเรียนการสอนได้ถึงระดับอุดมศึกษาคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ดังเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมทั่วไป วัตรปฏิบัติของพระเทพ

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศาลาลอย รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

ปัญญาเมธิดังกล่าวมา นับได้ว่าสร้างคุณค่าให้แก่วงการการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จึงมีมติอนุมัติให้ได้รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา ประจำปี ๒๕๔๖ เพื่อเป็นเกียรติประวัติสืบไป^{๑๐๑}

นอกจากนี้ พระธรรมโมลี ยังได้เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการด้านการศึกษา จัดเพิ่มเติมขึ้นจากที่เคยจัดอยู่เดิม คือ เป็นผู้ก่อตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นผู้ดำเนินการอบรมบาลีก่อนสอบบาลีสนามหลวง แก่นักเรียนบาลี ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.๖.๕ ณ วัดศาลาลอย ซึ่งเป็นโครงการของ สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ มีพระภิกษุสามเณรเข้ารับการอบรมเป็นจำนวนมาก เป็นผู้ก่อตั้งศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ และเป็นประธานศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดศาลาลอย โดยอยู่ในความอุปถัมภ์ของวัดศาลาลอยและยังดำเนินการอยู่ถึงปัจจุบันนี้ และนับตั้งแต่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ พระธรรมโมลี ได้พัฒนาโรงเรียนให้เจริญรุ่งเรืองโดยลำดับมา เป็นแบบอย่างของการศาสนศึกษาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะท่านเป็นผู้มีความสมบูรณ์ด้วยความรู้คู่คุณธรรม ทั้งทางด้านคันถธุระ วิปัสสนาธุระ และหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาในการพัฒนาตนและช่วยเหลือสังคมส่วนรวมให้เกิดสันติสุข

๓) การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควรแก่อัตภาพ เป็นการสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยกันชักชวนนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัด เพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน^{๑๐๒}

พระธรรมโมลีเมื่อได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ได้มีนโยบายการพัฒนาวัดเกี่ยวกับด้านการศึกษาสงเคราะห์ ดังนี้ คือ

๑. ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เล่าเรียนดี ประพฤติดี ตามสมควรแก่ฐานะ

๒. ช่วยเหลือนักเรียนผู้ยากไร้ ขาดแคลนปัจจัยในการดำรงชีพ โดยผ่านการพิจารณาของพระเถรานุเถระแล้วที่มีความจำเป็น เป็นราย ๆ ไป

ด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอาคารสถานที่ ได้จัดสร้างอาคารมอบให้แก่ทางราชการเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เด็กนักเรียน ด้านศึกษาสงเคราะห์ประเภทอุปกรณ์การศึกษา พระธรรมโมลี ได้บริจาคอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียน วัดต่าง ๆ และหน่วยงานอื่น ๆ ดังนี้ เป็นประธานศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศาลาลอย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยแผนกดนตรีไทย จัดตั้งกองทุนต่างๆ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อสถานศึกษาและสถานราชการ คือ จัดตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์นักเรียนยากจนที่เรียนดี ประพฤติดี นอกจากนี้ พระธรรมโมลี ได้พิจารณาเห็นความสำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะ

^{๑๐๑}รศ.ดร.อัจฉรา ภาณุรัตน์, “คำสดุดีเกียรติคุณ พระเทพปัญญาเมธี”, ใน สารัตถธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐.

^{๑๐๒}มาถนพ พลไพรินทร์, ‘คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์’, (กรุงเทพมหานคร : ชูติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓๖.

เยาวชนที่กำลังเจริญเติบโต ถ้ามีโอกาสได้รับการศึกษาพอสมควรแก่สภาพแล้ว ก็จักเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติและพระพุทธศาสนาสืบไป จึงได้ดำเนินการก่อตั้งทุนการศึกษาชั้นเบื้องต้น ได้ตั้งเป็นเงินกองทุนประณมศึกษา โดยบริจาคส่วนตัวบ้าง รับจากผู้มีจิตศรัทธาบริจาคร่วมสมทบบ้าง ได้แจกทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาทุกระดับชั้น ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ดังที่ผู้สนองงานและพระเถระได้กล่าวไว้ ดังนี้

๔) การเผยแพร่

การเผยแพร่ คือ การทำให้หลักธรรมคาสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไป แล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาดนเองไปในทางที่ถูกที่ควร^{๑๐๓}

ด้านผลงานการเผยแพร่ของท่านนั้น จะดำเนินกิจกรรมตามคติความเชื่อ หรือตามประเพณีนิยม เช่นในเดือนเมษายน จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน วันสงกรานต์ วันผู้สูงอายุ วันครอบครัว เดือนสิงหาคมจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันแม่แห่งชาติ เดือนธันวาคมจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันพ่อแห่งชาติ โดยการดำเนินกิจกรรมเป็นการจัดกิจกรรมภายในวัดและกิจกรรมภายนอกวัด โดยมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

๑) กิจกรรมภายในวัด ได้มอบหมายให้พระธรรมกถึกเทศนาอบรมประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดในวันพระ โดยใช้เวลา ๒๐ -๒๕ นาที ทุกวันพระ และดำเนินกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒) กิจกรรมภายนอกวัด ได้มอบหมายให้พระภิกษุที่มีภูมิความรู้เป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอกเป็นอย่างน้อย ออกปฏิบัติงานร่วมกับพระธรรมทูตของอำเภอเมืองสุรินทร์-เขวาสินรินทร์ และอำเภออื่นที่ขาดแคลน ออกเผยแผ่ในลักษณะของพระธรรมทูตบ้าง ส่งพระภิกษุที่เป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอก ไปอบรมผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดสุรินทร์บ้าง ไปแสดงธรรม ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยบ้าง สถานีวิทยุขององค์การการสื่อสารแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ได้มอบหมาย ให้พระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญหรือเป็นพุทธศาสนศรัทธาบัณฑิต ไปสอนประจำในรายวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ตั้งแต่ ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมัธยมปลาย ดังนี้คือ

ระดับอนุบาล ณ โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ และโรงเรียนเมืองสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

ระดับประถม ณ โรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ และโรงเรียนเมืองสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

ระดับมัธยมศึกษา ณ โรงเรียนสิรินธร โรงเรียนสุรวิทยาคาร ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ และโรงเรียนนิตยวิทยา ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์

นอกจากนี้ได้มอบหมายให้พระเปรียญหรือพุทธศาสนศรัทธาบัณฑิต ให้ไปบรรยายในโอกาสต่างๆ ในสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์ วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระธรรมโมลี ท่านเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา เพราะท่านเป็นผู้นำทางความคิด ที่มีความรู้ความสามารถ

^{๑๐๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), “คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

เผยแผ่พุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนได้อย่างดียิ่ง และท่านได้เป็นแบบอย่างของความ
เป็นผู้นำหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการพัฒนาชุมชน และสังคม

๕) การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อหนุนประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้สืบ
เนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่น
ฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัดมีพระสงฆ์ไว้สำหรับเป็นที่ทำบุญ
บำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือของ
ชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็อาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำเป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน
เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่
พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชน และกิจการอื่น ๆ
ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุนหรือเกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นหรือ
ประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่า การสาธารณูปการ ใน
มาตรา ๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ซึ่งได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ข้อ
แรกว่า “บำรุงรักษาวัดจัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” การสาธารณูปการ จึง
เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสและกิจการของวัด และคณะสงฆ์ตามกฎหมายปัจจุบัน^{๑๐๔}

การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนา
ภายในวัดเป็นงานหลัก ถัดจากนั้นเป็นงานรอง ภายใต้หลักการ ๒ ประการ คือดูแลรักษาของเก่าไว้ให้
ได้และสร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้ก้าวหน้า เพราะการดูแลรักษาให้สิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่นั้นดูแลรักษา
ยาก ดังคาโบราณกล่าวว่า ยากอะไรไม่เท่าปฏิสังขรณ์^{๑๐๕}

พระธรรมโมลี เมื่อได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ท่านได้แสดงบทบาทพัฒนาวัดให้เป็น
ศูนย์รวมของการเรียนรู้ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น เพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ส่งเสริมความ
เข้มแข็งของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมเมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งอันเกิด
จากการเรียนรู้ในวัด อันเป็นต้นทุนทางปัญญาที่พระสงฆ์ได้ ชี้ทางออก บอกทางถูก ปลูกทางงามตาม
แนวทางแห่งพระศาสนา ก็สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมได้ ท่านได้
กล่าวว่าเมื่อมาเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ได้จัดการก่อสร้างเสนาสนะให้เป็นระบบระเบียบ ทาวัดให้สะอาด
สวยงามจะเห็นได้จากนโยบายการพัฒนาวัดเกี่ยวกับด้านสาธารณูปการ ดังนี้ คือ

- (๑) จัดการบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิที่ชำรุดทรุดโทรม ให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงและสวยงาม
- (๒) จัดวางผังวัดให้เหมาะสมสวยงามเพื่อให้เข้าลักษณะพระอารามหลวง
- (๓) ปรับพื้นที่ ปลูก ตัดแต่งต้นไม้ ปลูกหญ้า รักษาความสะอาดให้ดีขึ้น
- (๔) ทาลนบริเวณประตูทางด้านหลังวัด ปรับขยายถนนบริเวณวัด ให้เข้ารูปลักษณะของ

การวางผังของวัด

(๕) จัดระบบน้ำ ไฟฟ้า ให้ได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งท่อระบายน้ำ ทำวัดให้สะอาด
ร่มเย็น สบายตา สบายใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็น

^{๑๐๔} มาณพ พลไพรินทร์, “คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์”, หน้า ๒๙๔.

^{๑๐๕} คุรยลละเอียดยใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “ปัญหาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติ
รอด”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

นอกจากนั้นแล้ว พระธรรมโมลี ได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาวัดขึ้น ต่าง ๆ เช่น ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น ในส่วนของเขตสังฆาวาส ได้จัดการบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิที่ชำรุดทรุดโทรม ให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงและสวยงาม นอกจากนี้ได้ดำเนินการสร้างศาลาการเปรียญ ปฏิสังขรณ์ได้ปฏิสังขรณ์เมรุ โดยเปลี่ยนเป็นเตาปลอดมลพิษตามมาตรฐานของกรมการศาสนา ปรับปรุงบริเวณฌาปนสถานและจัดระบบการบริหารงานให้เป็นรูปแบบของการสงเคราะห์ประชาชน ได้ปรับทัศนียภาพสิ่งแวดล้อมของวัดให้มีความเหมาะสมสวยงาม ทำให้ประชาชนที่ได้เข้าไปเกิดความประทับใจ จิตใจมีความสงบ มีความสุขขึ้น สอดคล้องกับคากล่าวของนักวิชาการทางศาสนาหลายท่าน แสดงความเห็นไว้ ดังนี้

ประเวศ วะสี^{๑๐๖} กล่าวว่า “ถ้าทุกวัดปลูกต้นไม้ ก็จะเป็นสัปปายะให้คนอยากเข้าวัด เพียงแต่ได้เข้ามาสู่สิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น คนที่เหนื่อยเครียดจากสภาพแวดล้อมนอกวัด จิตใจก็จะได้สงบมีความสุขขึ้น และได้ใกล้ชิดพระสงฆ์มากขึ้น”

กล่าวโดยสรุป การสาธารณูปการ หมายถึง การบูรณะ การพัฒนาวัดให้เป็นที่อยู่อาศัย ให้สะอาด มีการแหล่งอาหารการขบฉันที่สะดวกสบาย สะอาดถูกหลักอนามัย มีบุคคลที่มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีประพฤติดี มีความรู้คู่คุณธรรม มีแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรม ศีลธรรม คุณธรรมทางพระศาสนา ซึ่งสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ พระธรรมโมลี ได้ทำหน้าที่ดูแลรักษาความพร้อมครบสมบูรณ์ อาจเรียกได้ว่าเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญบารมี เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และเป็นอุทยานการศึกษาของคนไทยทั้งชาติ ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ได้ชี้แจงจุดประสงค์ของการก่อสร้างสาธารณูปการว่าจะสร้างเฉพาะที่จำเป็น ดังที่ศิษยานุศิษย์ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

สรุปได้ว่า พระธรรมโมลี ได้สร้างผลงานด้านสาธารณูปการ ในส่วนที่เป็นงานของวัด และงานของคณะสงฆ์จังหวัด ในฐานะอยู่ในความรับผิดชอบได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่ว่างานนั้น จะหนักหรือเบา ก็ไม่เคยหวั่นไหวเพราะมีความตั้งใจจริงในการทำงานเป็นคนจริงจั่งต่องานที่ได้รับ มอบหมาย จึงไม่แปลกอะไรที่ทำงานไหนแล้วเป็นอันประสบความสำเร็จได้อย่างงดงาม

๖) การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นประโยชน์ เว้นที่เป็นการศึกษา สงเคราะห์ การเกื้อกูลกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ การเกื้อกูลประชาชน^{๑๐๗} งานด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคม โดยมีวัด และพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ ได้แก่โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้^{๑๐๘}

^{๑๐๖} ประเวศ วะสี, “พระสงฆ์กับการเรียนรู้เท่าทันสังคม”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐.

^{๑๐๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณี), “การคณะสงฆ์และการพระศาสนา”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๕๗.

^{๑๐๘} ไพบุลย์ เสียงก้อง, “หลักการบริหารวัด”, อ้างใน วัดพัฒนา ๔๔, หน้า ๒๖.

ในด้านบทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระธรรมโมลี ท่านได้สงเคราะห์ผู้ประสบภัยทั้ง ไฟไหม้ น้ำท่วม การให้ความช่วยเหลือต่อประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามในบริเวณ ชายแดนไทย-กัมพูชา รวมไปถึงวัด คณะสงฆ์ที่ประสบภัยความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากนี้ยังดำเนินการสร้างโรงพยาบาลชุมชน และบริการนวดแผนโบราณ จำนวน ๑ หลัง เปิดบริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. โดยการดูแลของสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการก่อสร้างศาลาบำเพ็ญกุศลศพ วัดศรีรัตนาราม บ้านตะติงโถง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ สงเคราะห์ชาวบ้านด้านความรู้และข่าวสาร ด้านความรู้ทั่วไป จัดโครงการ ประหยัดช่วยชาติ อบรมอาชีพเสริม เช่น การทำยาสมุนไพร การทำสบู่ และดอกไม้จันทน์ จัดกิจกรรม การบริการตรวจรักษาและการพยาบาลประชาชน จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยร่วมกับ โรงพยาบาลสุรินทร์ และวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์ จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเด็กก่อน เกณฑ์ โดยร่วมกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุรินทร์ ณ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ วัดศาลาลอย ตั้งแต่ เวลา ๐๘.๐๐-๑๒.๐๐ น. ทุกวันพุธ นอกเหนือจากโครงการที่ได้กล่าวมา พระธรรมโมลี ได้ทำหน้าที่ สำคัญของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา คือ สงเคราะห์ทางจิตใจแก่เยาวชน ประชาชน คือ สอนเยาวชน ประชาชนให้มีสติปัญญา ให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีความรู้จักผิดชอบชั่วดี มีความรู้สึกนึกคิดในทาง สัมมาทิฐิ ในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยสันติสุข สร้างความรัก ความมั่นคง ความสามัคคีให้เกิดมีขึ้นใน สังคมไทยด้วยพลังแห่งพุทธธรรม

สรุปได้ว่า งานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์นั้น ท่านได้เป็นแบบอย่างของพระเถระในการ ปฏิบัติงานเพราะการที่ท่านได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนได้เป็น อย่างดี เมื่อจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาก็จะได้ความร่วมมือจากประชาชนอย่างเต็มใจ เพราะใน การทำงานร่วมกับประชาชนนั้นต้องรูปแบบในการเผยแผ่ในลักษณะที่แตกต่างกันและแต่ละท้องถิ่น จำเป็นต้องใช้วิธีการเฉพาะ การสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ท่านได้ ดำเนินงานภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม

๒.๕.๒ พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม และชุมชน

อาจจะผู้ถามว่า แล้วพระสงฆ์ได้ทำอะไรบ้างในปัจจุบันกับการพัฒนา พอจะสรุปได้ว่า พระสงฆ์ทำหน้าที่ใหญ่ๆ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นผู้นำด้านพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ (spiritual guide) บทบาทนี้จะเห็นได้ชัด จากองค์กรสงฆ์ต่อไปนี้

๑.๑ การเกิดขึ้นของคณะธรรมทานโยธา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๕ โดยการนำของท่านพุทธทาส ทำให้เกิดวัดในลักษณะสวนโมกขพลาราม โขยา ทำให้เกิดวัดป่าเพื่อ ปัญญาชน มีการเผยแผ่พุทธธรรมด้วยหนังสือวารสาร การมีโรงมหรสพทางวิญญาณ การผลิตหนังสือ ธรรมที่มีลีลาการประพันธ์แบบทันสมัย ทำให้คนยุคปัจจุบันเห็นคุณค่าของพระศาสนา ทำให้คนไทยใฝ่ การประพฤติธรรม

๑.๒ การเกิดวัดป่าในสายธรรมยุติกนิกาย จนถึงสมัยพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สาย ภาวนาพุทธโธ จึงทำให้เกิดสำนักปฏิบัติธรรมในสายวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี ของอาจารย์ชา สุภทฺโท ทำให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เห็นคุณค่าของความสงบ ทางจิตใจ และเห็นว่าการมีชีวิตรูปแบบสมัยพุทธเจ้าอยู่กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดี

๑.๓ การเกิดขึ้นของสำนักวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบ พองหนอ

๑.๔ ยุบหนอ ซึ่งมีวัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๓ อันมีต้นแบบมาจาก ท่านมหาสีสะยาตอวัดศาสนอิสสา ประเทศพม่า ทำให้ระบบการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เจริญรุ่งเรือง และมีผู้ได้ประโยชน์จากการปฏิบัติธรรมสายนี้

๑.๕ การเกิดขึ้นของการปฏิบัติธรรมแบบสัมมาอรหัง ของพระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร) วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดขบวนการพุทธภวนาวิชาธรรมกาย หรือเรียกสั้นๆ ว่า สายพระธรรมกาย ทำให้เกิดกัลยาณมิตรมากมายทั้งในวงการพระสงฆ์และ ประชาชน นี่เป็นตัวอย่างสำนักปฏิบัติที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชน

๒. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน สถาบันสงฆ์ที่ทำหน้าที่นี้มาตลอดคือ สำนัก เรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ตลอดทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ มหามกุฏราช วิทยาลัย ที่วัดบวรนิเวศวิหารและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ ทำให้ เรามีแหล่งเพาะภุมิปัญญาแบบพุทธของประชาชน ระบบการศึกษาสายเดิมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ก่อให้เกิดนักคิดนักเขียน เช่น สุชีพ ปุญญานุภาพ แสง จันทร์งาม พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) จำนงค์ ทองประเสริฐ เสถียรพงษ์ วรรณปก และวศิน อินทสระ แก้วการณัฏฐการ

๓. เป็นผู้นำการพัฒนาชนบท พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำการพัฒนาชนบทมีทั่วทุก ภาคของประเทศ ซึ่งพอจะแยกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๓.๑ การตั้งมูลนิธิศึกษาและพัฒนาชนบท พระเถระที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าอุทิศตนเอง เพื่อการศึกษาของชาวบ้านในชนบทมาโดยตลอด คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อคฺคชิว) วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา พระเทพกวี วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม เชียงใหม่ ผู้ตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา ที่วัดเจดีย์หลวง เชียงใหม่ และมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนา ชนบท โดยมีอุดมการณ์ว่า “มุ่งส่งเสริมกิจการ ส่งสอนวิทยา”

๓.๒ อารงพระศาสนา และพัฒนาท้องถิ่น” ได้ขยายโครงการเกษตรพัฒนาสังคม และเมตตาการ เพื่อเตรียมคนในด้านการพัฒนาชนบท พระเถระอีกรูปหนึ่ง คือ พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย ธรรมทินโน) วัดกวีศราราม ลพบุรี ได้จัดตั้งโรงเรียนวินิตศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษาของ เยาวชนในจังหวัดลพบุรี เป็นโรงเรียนตัวอย่างแห่งหนึ่งของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๔. การรวมกลุ่มเพื่องานพัฒนาชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระสงฆ์ได้รวมพลังกันทั้งระดับภาค และระดับย่อย ระดับภาคเรียกว่า ศูนย์ประสานงานการพระพุทธศาสนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อร่วมมือกันด้านการปกครอง การศึกษาและการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ระดับเจ้าคณะจังหวัดทั้ง ๑๗ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระดับย่อยที่เรียกว่า เครือข่าย (Network) ของงานพัฒนาชุมชนชนบทมีหลายกลุ่ม กลุ่มเด่นๆ ที่น่ารู้จักมีดังนี้

๑) กลุ่มพระสงฆ์พัฒนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีพระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี) เป็นแกนนำ มีพระสงฆ์ที่อยู่ในกลุ่มนี้ประมาณ ๒๐ - ๓๐ รูป ที่มีผลงานเด่นๆ ในกลุ่มนี้ คือ พระบัญญัติ อนุตตโร ผู้สร้างนิคมเกษตรชาวพุทธที่อำเภอบัวใหญ่ พระสมุห์เฉลิม จิตสีโล ผู้สร้างหมู่บ้านปลอดอบายมุขที่โนนเมือง อำเภอขามสะแกแสงพระครูถาวร ธรรมวัฒน์ ผู้สร้างชุมชนชาวพุทธที่วัดกุสุมน ตำบลคูขาด อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา ด้วยระบบ บุญสัทธิและบุญพัฒนา

๒) กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวของพระสงฆ์พัฒนาในเขต จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียง ประมาณ ๓๐ รูป เพื่อช่วยเหลือกันในการพัฒนาชนบท มีพระครู พิพิธประชานาถ วัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นแกนนำ ซึ่งท่านใช้หลัก อบรมจิตใจคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่นอบรมเยาวชนเพื่อเป็นฐานในการพัฒนา ด้วยการตั้งสหกรณ์ ร้านค้า ธนาคารข้าว และเกษตรแบบผสมผสาน

๓) กลุ่มกระบองก้อม เป็นกลุ่มพระภิกษุในเขตจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่นและ นครราชสีมา ซึ่งเป็นศิษย์ของหลวงพ่อกุศล จิตตสุโข จุดใหญ่มุ่งรณรงค์การปฏิบัติธรรม การสงวนป่า ไม้ การปลูกป่า การอบรม ประชาชนทางด้านจิตใจด้วยการบวชศีลจารินี รณรงค์การลดละเลิก อบายมุขอย่างเด็ดขาด มีสมาชิกประมาณ ๑๐ รูป มีพระอาจารย์บุญธรรม วัดบ้านหนองแกและ พระอาจารย์คำเขียน สุวณโณ วัดป่าสุคโต อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิเป็นแกนนำ

๔) กลุ่มวิทยากรแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งมีศูนย์ที่วัดเทพสถิต อำเภอ อำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีพระครูมงคลวิวัฒน์เป็นแกนนำ มีคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา และศาสนา วิทยาลัยครูอุบลราชธานีเป็นผู้สนับสนุน พระสงฆ์กลุ่มนี้มีประมาณ ๓๐ รูป ทำหน้าที่ให้ ความรู้ด้านคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ เพื่อรณรงค์การลดละอบายมุขและส่งเสริมสัมมาชีพ ตาม อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองที่ว่าพัฒนาชนบทนั้นจะต้องพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ

ที่น่าสนใจคือ ที่จังหวัดอุบลราชธานีนั้น มีพระสายอริยญาณ คือพระป่า ศิษย์ของพระ โพธิญาณเถร(หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) ได้ขยายสาขางานพัฒนาจิตใจออกไปถึง ๖๐ กว่า สาขา นับเป็น ความเคลื่อนไหวที่มีค่าต่อพระศาสนาทุก ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะในต่างประเทศได้ ขยายไปที่อังกฤษ และออสเตรเลีย ในนามศูนย์จิตวิเวก และอมราวดี

๕) กลุ่มพระสงฆ์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ(ผชป.) กลุ่มนี้มีหน้าที่เผยแผ่ธรรมทาง พุทธศาสนาตามแนวของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ มีศูนย์อยู่ที่วัดป่าเรไรย์ อำเภอบ้านเชียง จังหวัด อุดรธานี ซึ่งมีพระครูพิศาลธรรมภาณี(อาจารย์สมดี) เป็นแกนประสานทำการอบรมด้านจิตใจควบคู่ไป กับการพัฒนาชนบท ตามคติที่ว่า “เศรษฐกิจจิตใจต้องไปด้วยกัน” กลุ่มนี้มีมูลนิธิเผยแผ่ชีวิตอัน ประเสริฐ(ผชป.) เป็นผู้อุปถัมภ์ เขตปฏิบัติการณ์อยู่ในจังหวัดอุดรธานี เลย และหนองคาย

๖) กลุ่มพระสงฆ์ส่งเสริมสมุนไพรเพื่อการพัฒนา เป็นกลุ่มที่สนใจด้านพัฒนา ชุมชนด้วยการใช้สมุนไพรตามนโยบายสาธารณสุขมูลฐานของกระทรวงสาธารณสุข มีศูนย์ที่วัดอุทัย ทิศ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

เรื่องพระสงฆ์รักษาโรคของประชาชนด้วยสมุนไพรนี้มีทำอยู่หลายแห่ง ที่สมควรนำมา กล่าวคือ การรักษาโรคกระดูกที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม(วัดโพธิ์) ของพระมงคลทิพย์มุนี (หลวงพ่อกุศล) การรักษาโรคกระดูกของพระครูวรเวทวิศาล วัดยุคลราษฎร์สามัคคี อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี การรักษาโรคต่างๆ ไปของหลวงพ่อนิล วัดนครบุรี อำเภอนครราชสีมา การ รักษาผู้ติดยาเสพติดให้โทษของสำนักสงฆ์ถ้ำกระบอก อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี โดยการนำ ของพระอาจารย์จรรยา ปานจันทร์ การปลูกสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของพระอธิการสมนึก วัดปลัก ไม้ลาย อำเภอกำแพงแสน นครปฐม เป็นอาทิ

๓) กลุ่มประสานงานเทคโนโลยีเกษตรและสัมมาชีพ พระสงฆ์ที่อยู่ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอเสลภูมิ อำเภอพนทอง และอำเภอบุพผรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด พระครูสุทธิญาณ วัดนิคมคณาราม อำเภอพนทอง พระครูโสภณธรรมากร วัดศรีรัตนพคุณ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พระครูพิศิษฐ์นันทนาการ วัดสุนันทราช อำเภอบุพผรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งสามท่านต่างก็เป็นผู้นำในการพัฒนาชนบทด้วยการส่งเสริมสัมมาชีพการจัดระบบธนาคารหมู่บ้าน และการอบรมเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ประชาชนการส่งเสริมสัมมาชีพนี้จะมีแต่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแห่งเดียวไม่ แม้ในภาคกลาง พระครูสาครสังวรกิจ เจ้าคณะตำบลยกกระบัตร วัดยกกระบัตร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ก็เคยรณรงค์ให้ประชาชนปลูกมะพร้าว และพืชเกษตรอื่นๆ จนยกกระบัตรมีรายได้ดีขึ้น พระอุดมกิตติมงคล วัดบุพผาราม อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ท่านก็ได้ขยายงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยสะกัดซึ่งท่านในฐานะเป็นเจ้าของอำเภอโดยสะกัดได้จัดทำขึ้นร่วมกับข้าราชการและประชาชนชาวโดยสะกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการพัฒนาอาชีพของเกษตรกร ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และศาลารวมน้ำใจ สร้างไว้เพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยโดยหมอพื้นบ้านหรือหมออาสาสมัคร งานที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของพระสงฆ์ที่มีส่วนในการพัฒนาชนบทของไทยรวมทั้งการสร้างแหล่งน้ำ การสร้างถนนหนทาง การสร้างหอกระจายข่าว ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน ห้องสมุด และพิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีของชุมชน ซึ่งสิ่งทีกล่าวมานี้ท่านสามารถดูได้จากโครงการโคราชพัฒนา ในจังหวัดนครราชสีมา คิดว่าคงจะทำให้เห็นภาพงานของพระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทบ้าง ^{๓๐๘}

พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล) ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน(การผลิตและการบริโภค) เป็นพระภิกษุที่มีความคิดก้าวหน้าพยายามหาทางดับทุกข์ของชาวบ้านที่มีแต่ความยากจน ทุกข์ยาก เดือดร้อน อันเนื่องมาจากความแห้งแล้งของสภาพดินฟ้าอากาศฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านไม่มีทุนในการประกอบอาชีพจึงเป็นหนี้เป็นสิน ต้องชำระค่าดอกเบี้ยสูงมาก เมื่อพระครูพิพิธประชานาถ ได้สำรวจพบว่าชาวบ้านกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ถึงขั้นที่เรียกได้ว่า “คนทำนา แต่ไม่มีข้าวกิน” ท่านจึงคิดหาวิถีทางที่จะทำลายจุดสำคัญของ “ วงจรหนี้สิน ” เหล่านี้ให้หมดไป โดยเริ่มได้ให้ชาวบ้านฝึกสมาธิ พิจารณาดตนเอง และให้ลดละเลิกอบายมุขที่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์และได้จัดตั้งโครงการ สหบาลข้าว ขึ้นจนประสบผลสำเร็จทำให้ประชาชนที่อยู่จังหวัดใกล้เคียงมาขอร้องและนิมนต์ท่านไปช่วยจัดตั้งโครงการเช่นเดียวกันนี้ในหลายจังหวัด วิธีการนี้เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ด้วยวิธีการพึ่งพาตนเองนับเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ต่อมาท่านได้ปรับประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้เป็นแกนในการระดมทุนเช่น บุญเทศน์มหาชาติ บุญเข้าพรรษา บุญทอดผ้าป่า ฯลฯ โดยมีวัดเป็นศูนย์รวม ต่อมาจึงได้จัดตั้ง “สหบาลคน” เพื่อเป็นการรวมพลังชาวบ้านในการ “ ทำนา กระชั้มิตร “ ที่ได้ผลดียิ่ง

^{๓๐๘}มินนี้ ที่ 07:57 พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม, (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://supanneeke.blogspot.com/2012/03/blog-post_9607.html [๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทนต์) เป็นพระสงฆ์ผู้ทรงศีลที่มีปรัชญาในการบริหารงานบุคคลได้อย่างยอดเยี่ยม ซึ่งท่านเป็นแกนนำชี้แนะแนวทาง โดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับแนวคิดที่เป็นภูมิปัญญาของท่านจนประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านและนักวิชาการต่างขนานนามท่านว่า พระนักพัฒนา พระครูพิพิธประชานาถ จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน(การผลิตและการบริโภค) ประจำปี ๒๕๓๖ จากสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ

๑) แผนการปฏิบัติงาน

ปฏิบัติงานด้านการเกษตรกรรมธรรมชาติ อนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้านการจัดการสวัสดิการและธุรกิจชุมชน การผลิตและการบริโภค โดยการเป็นผู้นำเน้นให้เห็นถึงการพึ่งพาตนเอง รู้จักตนเองการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ภายใต้สังฆธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการร่วมมือระหว่างวัดกับชาวบ้าน ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดบุรีรัมย์

๒) ผลงานด้านการพัฒนาสังคม

หลวงพ่อนาน สุทนต์ แห่งวัดสามัคคี หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้านและนักวิชาการต่างขนานนามว่า “พระนักพัฒนา” ในด้านการศาสนาท่าน มีสมณะศักดิ์เป็น “พระครูพิพิธประชานาถ” ซึ่งหมายถึง “ผู้เป็นศูนย์รวมแห่งที่พึ่งของประชาชน “ชีวิตของหลวงพ่อนานในวัยเด็ก ครอบครัวมีฐานะยากจน ร่างกายของท่านเองก็ไม่ค่อยแข็งแรงมักเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เสมอ จึงไม่สามารถที่จะวิ่งเล่นกับเพื่อนๆ ได้ จากจุดนี้เองที่ทำให้ท่านเป็นคนช่างคิด

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ อายุครบ ๒๐ ปี บิดามารดาจึงให้บวชเป็นพระภิกษุที่วัดสามัคคีในบ้านท่าสว่างนั่นเอง ในระหว่างที่บวชนี้ท่านได้สนใจศึกษาพระธรรมอย่างจริงจัง จนกระทั่งสอบปริยัติธรรมได้นักธรรมตรี ในปีแรกที่บวช สอบได้นักธรรมโทในปี ๒๔๙๔ และสอบได้นักธรรมเอกในปี ๒๔๙๗ ผลสำเร็จแห่งการศึกษาพระปริยัติธรรม สืบเนื่องมาจากท่องบ่น และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเพียรพยายามตามหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดโคกสูง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ และปีต่อมาได้สร้างวัดราษฎร์ศรัทธาธรรมขึ้นที่ตำบลห้วยราช อำเภอเมืองฯ จนสำเร็จจึงได้กลับมาจำพรรษา ณ วัดสามัคคีเช่นเดิม ในระหว่างนี้ท่านได้ตระหนักว่า พระสงฆ์อยู่ได้เพราะอาหารและปัจจัยที่ชาวบ้านถวาย ปฏิบัติธรรมได้เพราะชาวบ้านเลี้ยงดู พระสงฆ์เป็นหนี้ชาวบ้านสิ่งหนึ่งที่บ่งชี้ให้ท่านได้คิดถึงเรื่องนี้ เมื่อท่านเห็นชาวบ้านมีสภาพชีวิตยากลำบากมากไม่มีอาหารพอเลี้ยงชีพ ต้องเป็นหนี้เป็นสินและมีความทุกข์ร้อนอยู่เสมอ และในส่วนของพระสงฆ์เองก็ได้แต่เทศนาอบรมให้ชาวบ้านเป็นคนดี มีศีลธรรม และการที่มุ่งปฏิบัติธรรมเพื่อหาทางหลุดพ้นเพียงผู้เดียวเป็นทางที่ถูกแล้วหรือ ในฐานะที่หลวงพ่อนานเป็นเจ้าของวัดท่านจึงตัดสินใจพัฒนาหมู่บ้านแบบสมัยใหม่ เริ่มด้วยการตัดถนน โดยระดมพระ เณร จับจอบจับเสียม สร้างถนนในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เมื่อชาวบ้านรู้ข่าวจึงเข้ามาช่วยงานจนคนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ต่อมาการขุดถนนมีปัญหาเนื่องจากต้องขุดผ่านที่ดินของชาวบ้านหลวงพ่อนานจึงต้องออกบิณฑบาตขอที่ดินชาวบ้านเห็นความตั้งใจจริงของท่านจึงยินดีถวายที่ดินให้ท่านทุกรายในที่สุดชาวบ้านที่สว่าง จึงได้ถนนยาว ๘ กิโลเมตรไปจนถึงตัวเมือง

หลวงพ่อนานเป็นพระภิกษุที่มุ่งแสวงแก่นแห่งสังฆธรรม เพื่อนามาเกิดความสุขสงบสุขแห่งตนและชาวบ้าน ได้เริ่มวางแผนพาชาวบ้านไปลดละ และดับกิเลสคือการสงบจิตใจ ท่านได้ชักชวน

ชาวบ้าน ๔๐ คน ไปปฏิบัติสมณะกรรมฐาน ๗ วัน ท่านได้สอนให้ผู้เข้าอบรมใช้สติปัญญาพิจารณาว่า สิ่งใดเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต สิ่งใดไม่จำเป็นควรละเลิกไปเสีย การปฏิบัติสมณะกรรมฐานครั้งนี้ได้รับความสนใจจากคนในหมู่บ้าน และคนในหมู่บ้านอื่นๆ ที่ทำให้คนส่วนใหญ่สามารถลดหรือเลิกอบายมุขไปได้ สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นอีกจนท่านต้องรับนิมนต์ไปช่วยจัดกิจกรรมเหล่านี้ในหมู่บ้านอื่นๆ ในเวลาต่อมา อาจกล่าวได้ว่าช่วงนี้เป็นช่วงการเริ่มพัฒนา โดยการเริ่มเตรียมจิตใจในการฝึกสมณะสมาธิ สิ่งที่ได้จากการรักษาศีลคือการฝึกสมาธิ และสิ่งที่ได้ตามมาคือ บ่อเกิดแห่งปัญญา เมื่อชาวบ้านเอาปัญญาของแต่ละคนมารวมกัน ก็ให้เห็นปัญหาของตนเองและปัญหาของหมู่บ้านจึงพบว่า ความยากจน ความแห้งแล้ง ความทุกข์ยากและความเดือดร้อนของคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งมาจากสภาพของลมฟ้าอากาศ ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านไม่มีทุนหากิน เป็นหนี้เป็นสินดอกเบี้ยแพงการเก็งกำไรของพ่อค้าคนกลางการตลาดที่ราคาสินค้าราคาถูกกดให้ต่ำลง และอีกส่วนหนึ่งมาจากชาวบ้านที่ต้องสูญเสียไปกับอบายมุขทั้งปวง หลวงพ่อananจึงให้สติชาวบ้านให้เห็นถึงเหตุแห่งทุกข์ ในที่สุดชาวบ้านมีปัญญาสามารถเลิกอบายมุขได้ในที่สุด หลวงพ่อananได้สำรวจพบว่า ชาวบ้านกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างรุนแรง มีหนี้สินตกทอดมาหลายชั่วคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านเป็นผู้ทำนาแต่ไม่มีข้าวจะกิน หลวงพ่อจึงนำพระและเณรวัดสามัคคีทานา เพื่อมิให้ชาวบ้านต้องหิวต่ออาหารที่นำมาทำบุญสุนทาน และเป็นการแบ่งเบาความทุกข์ยากของชาวบ้านไปด้วย ในขณะที่เดียวกันก็คิดหาวิธีที่จะชะลอการขายข้าวในช่วงที่เก็บเกี่ยวใหม่ ซึ่งมีราคาตกต่ำ ท่านจึงได้รวบรวมเงินที่ชาวบ้านบริจาคในการทำบุญทั้งหมดที่มีอยู่โดยคิดว่า เงินของวัดคือเงินของชาวบ้านนำเงินไปแก้ปัญหาให้ชาวบ้าน ในปี ๒๕๒๑ หลังจากที่ได้อพยพย้ายขึ้นในหมู่บ้าน มีสมาชิกในหมู่บ้านเป็นกรรมการได้เลือกตัวแทนไปเจรจาซื้อปุ๋ยจากองค์การตลาด เพื่อการเกษตรโดยตรง ทำให้สามารถตัดพ่อค้าคนกลางออกไปราคาปุ๋ยจึงถูกลงมาก วิธีนี้เป็นการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนไปได้บ้างเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่แท้จริงได้ นั่นคือปัญหาการตลาด ปัญหาการกดราคาและปัญหาที่ต้องรับขายข้าวเพื่อชำระหนี้สินการเก็บเกี่ยวท่านมองเห็นจุดสำคัญต้องทำลาย “วงจรหนี้สิน”

พ.ศ. ๒๕๒๔ จึงได้จัดตั้ง “โครงการสหบาลข้าว” นั่นคือ โครงการที่สามารถประกันข้าวให้แก่ชาวบ้านได้เพียงพอ โดยให้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ นับได้ว่าจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญอีกจุดหนึ่งในการตัดวงจรหนี้สินให้ลดน้อยลงหรือหมดไปในที่สุด โครงการสหบาลข้าวประสบผลสำเร็จคือได้รับความสนใจจากชาวบ้าน เพียงสิ้นปี ๒๕๒๔ หมู่บ้านใกล้เคียงได้ทำเลียนแบบเป็นการดำเนินรอยตามถึง ๔ แห่ง ทำให้แพร่ขยายไปยังจังหวัดอื่นๆ ในเวลาอันรวดเร็ว ต่อมาชาวบ้านกระแสนอยากตั้งสหบาลข้าวขึ้นในหมู่บ้านบ้าง จึงพากันมานิมนต์หลวงพ่อนานไปช่วยจัดการให้ เมื่อได้เห็นสภาพแล้วชาวบ้านกระแสนมีความแห้งแล้งอดอยากยากแค้น หลวงพ่อจึงตัดสินใจรวบรวมเงินที่ชาวบ้านอุทิศให้วัดสามัคคีเก็บไว้สร้างกุฏิและสร้างโบสถ์นำไปสร้างให้หมู่บ้านกระแสนอีกแห่งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๒๖ หลวงพ่อนานไปตั้งสหบาลข้าวที่บ้านระเภา บ้านตมิ่งและกำลังจะทาสหบาลข้าวที่บ้านกาเกาะ ตำบลท่าสว่าง บ้านประเดียง อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ บ้านห้วยสำราญ และบ้านสาโรงสูง อำเภอชูขันท์ จังหวัดศรีสะเกษ ทุกครั้งที่จัดหาทุนพัฒนาหมู่บ้าน สิ่งที่แฝงไว้ในวิธีการของหลวงพ่อนาน นั่นคือการนำพลังแห่งความร่วมมือของชาวบ้านมาใช้ประโยชน์เพื่อหมู่บ้าน ด้วยการสอนให้ตระหนักถึงความเมตตากระหว่างกันระหว่างคนในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านอื่น ถึงแม้ว่าในช่วงแรกสหบาลข้าวสามารถช่วยให้ชาวบ้านลืมตาอ้าปากได้ทีละน้อยๆ ก็ตามและไม่ประสบผลสำเร็จในทันทีได้

เลยที่เดียวก็ตาม หากแต่หลวงพ่อดึงการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยการพึ่งพาตนเอง เป็นการประการสำคัญ หลวงพ่อจึงประยุกต์ประเพณีท้องถิ่น เช่น บุญเทศน์มหาชาติ บุญเข้าพรรษา บุญวันพระ มาเป็นแกนในการระดมทุน เช่น รูปแบบการระดมทุน โดยการประยุกต์ประเพณีทอดผ้าป่ามาปรับใหม่ สามารถระดมข้าวระดมทุนได้คราวละมาก ๆ ลักษณะพิเศษและโดดเด่นของการทอดผ้าป่าข้าว จึงเป็นวิธีการที่ชาวบ้านระดมทุนเพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน เพื่อนบ้าน หรือหมู่บ้านที่ขาดแคลนยากจนบนหลักธรรมแห่งการเมตตากรุณาต่อกันและกันวิธีการนี้ ทำให้ทุกคนรู้ซึ่งถึงหลักการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การทอดผ้าป่าข้าว เป็นวิธีการทำบุญที่ได้ผลดีเพียงไม่กี่ปี สหบาลข้าวได้ข้าวมากมายจนไม่มีที่เก็บ หลวงพ่อจึงขยายโครงการระดมทุนตั้งตามหมู่บ้านต่างๆปีละ ๒ แห่ง โดยตั้งเป้าหมายว่าภายใน ๑๐ ปี จะสามารถลดหนี้สินจากสหกรณ์ การเกษตร และ ๑๕ ปี จะลดหนี้สินส่วนอื่นๆให้หมดไปด้วย ต่อมาหลวงพ่อนานคิดที่จะตั้ง “สหบาลคน” หมายถึงการรวมคนเป็นการรวมพลังชาวบ้าน เวลามาพันไปอีกไม่นาน “นาคระชัษมิตร” ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการผลิตข้าว ทำให้ทุ่งนากว้างยาวสุดสายตาคึกคักไปด้วยฝูงชนที่แห่กันมาช่วยไถนาทุกคนลุยงานกันอย่างสนุกสนานร่าเริงด้วยน้ำใจไมตรีที่หยิบยื่นความเมตตาให้กันและกัน

หลวงพ่อนานมีปรัชญาในการบริหารงานบุคคลได้อย่างดี โดยเน้นหลักธรรม คำสั่งสอนให้มีความซื่อสัตย์รับผิดชอบต่อหน้าที่โดยสำนึกถึงความผิดชอบชั่วดีเป็นที่ตั้ง จึงเห็นได้ว่าแนวทางการพัฒนาสังคมของหลวงพ่อนานแท้ที่จริงคือการสร้างชุมชนธรรมะ สังคมธรรมะ หรือหมู่บ้านธรรมะให้ถึงพร้อมทั้งการตอบสนองทางวัตถุ โดยที่ชาวบ้านมีจิตใจเป็นธรรม มีความเพียงพอและปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบสันติสุขของสังคม ชีวิตชุมชนจะสงบร่มเย็นสืบต่อไป

๓) ผลงานดีเด่น

๑. อบรมกรรมฐานกับการพัฒนาคน
๒. ประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมในการระดมทุนเพื่อการพัฒนา
 - ๒.๑ การก่อเจดีย์ข้าวเปลือก ในงานเทศน์มหาชาติ
 - ๒.๒ การทอดผ้าป่าข้าว
 - ๒.๓ การรณรงค์ในเทศกาลเข้าพรรษา ถือศีลอด และการทำบุญวันพระ
 - ๒.๔ การลงแขกดำนากระชัษมิตร
๓. การจัดตั้งเครือข่ายผู้นำในการพัฒนา
 - ๓.๑ กลุ่มสหธรรม
 - ๓.๒ กลุ่มสาธุศิษย์
 - ๓.๓ กลุ่มที่มาศึกษาดูงาน
 - ๓.๔ งานด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน
 - ๓.๔.๑ จัดตั้งสหบาลข้าว
 - ๓.๔.๒ จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าในบ้านท่าสว่าง และชุมชนที่เป็นเครือข่าย
 - ๓.๔.๓ จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์

๓.๔.๔ จัดตั้งชมรมเกษตรกรรมชาติ ปลอดภัยเคมี^{๑๑๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงการพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ว่า เป้าหมายของการพัฒนา คือ การปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจ อันเกิดจากความอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม นอกจากนี้ ท่านยังได้เสนอว่า การพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้สมบูรณ์ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่

๑. การพัฒนาด้านร่างกาย (physical development) ต้องมีการพัฒนาร่างกายให้เข้มแข็ง มีสุขภาพดี ปราศจากโรค ต้องพัฒนาให้มีความสัมพันธ์สภาพกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพสัมพันธ์กับธรรมชาติไม่เอาเปรียบธรรมชาติ

๒. การพัฒนาด้านศีล (moral development) เกี่ยวข้องกับสังคมเป็นการพัฒนาศีลขั้นต้น ก็คือ ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม นี่เป็นขั้นง่ายที่สุด เป็นฝ่ายลบ ในทางบวกก็คือ ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นแก่สังคม การมีระเบียบวินัยซึ่งองค์ประกอบของศีลนั้น มรรคมงคล ๘ ได้แก่ ความเห็นชอบ การเจรจาชอบ การทำงานชอบ เป็นต้น ฉะนั้น การพัฒนาศีล จึงเป็นการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยคืออย่างเกื้อกูลเป็นประโยชน์และมีอาชีพที่ถูกต้องโดยการประกอบสัมมาชีพ

๓. การพัฒนาด้านจิต (emotional development) หรืออารมณ์ต้องมีการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจหรืออารมณ์ให้พร้อมด้วยคุณสมบัติ ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๓.๑ ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ การสร้างเสริมจิตใจให้ตั้งงาม เป็นจิตใจที่สูง ประณีตให้มีความรัก ความเมตตา ความเป็นมิตร มีสัมมาคารวะ เป็นต้น

๓.๒ ด้านสมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น ความมีสติ มีขันติ มีสมาธิ และจิตใจที่แน่วแน่ หนักแน่นเข้มแข็งและมั่นคงทางจิตใจ เป็นต้น

๓.๓ ด้านสุขภาพจิต คือ การมีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจที่เป็นสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบาน ปลอดภัย มีปัสสัทธิ มีความผ่อนคลาย ไม่ขัดข้องขุ่นมัว

๔. การพัฒนาปัญญา (intellectual development) คือ ความรู้ความเข้าใจในศิลป์และศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจในโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ซึ่งความรู้ความเข้าใจมีหลายชั้นโดยแบ่งเป็นชั้น ๆ ดังนี้

ปัญญาชั้นที่ ๑ ปัญญาที่เป็นความรู้ ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ ความรู้ทางวิชาการ และวิชาชีพ

ปัญญาชั้นที่ ๒ มีการรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

ปัญญาชั้นที่ ๓ การคิดการวินิจฉัย ซึ่งหมายถึงการคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญาจะต้องเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส

ปัญญาชั้นที่ ๔ ปัญญาที่รู้จักการเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง รู้ทางเสื่อมทางเจริญและเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้วิธีแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน

^{๑๑๐} ผศ.ณัชพล เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ เรื่อง เกษตรกรรมทางเลือก ทางรอดของเกษตรกรไทย, (ณ อาคารอเนกประสงค์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี) , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.agribu.ac.th [๗ กันยายน ๒๕๕๓].

พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญตงามยิ่งขึ้นไป

ปัญญาชั้นที่ ๕ ปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือ โลกและชีวิต เข้าถึงความจริงแท้ ถึงขั้นที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ ปัญญาชั้นสุดท้ายนี้ส่งผลถึงภาวะที่เรียกว่า วิมุตติ ความหลุดพ้น เป็นอิสระภาพอย่างแท้จริง คือจิตใจไม่ถูกความยึดมั่นในสิ่งทั้งหลายครอบงำ วางใจต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง^{๑๑๑}

พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ ได้เสนอแนวความคิดเรื่อง “ธัมมิกสังคม” เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน สมาชิกของสังคมทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง เพื่อส่วนรวมโดยอาศัยพุทธธรรมเป็นแนวทางเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว เช่น พ่อค้าก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนในการค้าขายอย่างสุจริต ไม่เอาเปรียบลูกค้าและไม่หลอกหลวงลูกค้า ผู้ปกครองก็ปกครองตามหน้าที่ของตนโดยให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนและไม่เอาเปรียบลูกค้าและไม่หลอกหลวงลูกค้าผู้ปกครองก็ปกครองตามหน้าที่ของตนโดยให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนและไม่เอาเปรียบประชาชน เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้ที่ได้รับคำสอน และแนวปฏิบัติจากหลวงพ่พุทธทาส ได้อธิบายธัมมิกสังคมเพิ่มเติมว่า ธัมมิกสังคมนิยม คือระบอบที่ถือเอาประโยชน์ของสังคมเป็นหลักอันประกอบด้วยธรรม เป็นระบอบที่ใครไม่สามารถล้าเข้าไปในสิทธิของผู้อื่น ไม่กอบโกยอะไรของใครได้ เป็นไปตามธรรมชาติที่ทุกคนรู้จักเอาแต่พอดีโดยธรรม และธัมมิกสังคมนิยมมีหลักว่า ให้ใช้ส่วนเกินให้เป็นประโยชน์แก่สังคมให้ทุกคนเจียดประโยชน์ของตน เพื่อประโยชน์แก่สังคมไม่กอบโกยและไม่หวังกับส่วนเกิน ใครมีกำลังผลิตส่วนเกินได้ส่วนเกินที่เหลือจากที่ต้องกินต้องใช้แล้วนั้น ต้องยกให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ชุมชน ซึ่งในกระบวนการให้ศึกษานั้น ได้เกิดขึ้นบนสถานะแห่งความเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่ที่สุดแล้วประชาชนต้องสามารถตัดสินใจและลงมือแก้ปัญหาของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสภาพการณ์ในปัจจุบันเป็นยุคแห่งการแย่งชิงทรัพยากรซึ่งมีจำนวนน้อยลง กระบวนการพัฒนาชุมชน จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายจึงจะประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการที่มีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง^{๑๑๒}

^{๑๑๑}ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

^{๑๑๒}ดูรายละเอียดภัทรพร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระค้ำเขียนสุวรรณโณ ในการพัฒนาชุมชน,” รายงานการวิจัยสถาบันไทยคดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (๒๕๓๕).

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

โสภา ดาวจร ได้ศึกษาบทบาทของชุมชนในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน พบว่า การรวมกลุ่มของคนในชนบทหมายถึงสมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในระดับดี โดยเฉพาะเรื่องนโยบายกองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้ง และการคัดเลือกกรรมการกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งเรื่องต่าง ๆ ในด้านความเข้าใจบทบาทของทุกฝ่ายในกรรมการหมู่บ้านนับว่ากรรมการ รวมทั้งประชาชนในหมู่บ้านมีความเข้าใจเป็นอย่างดี และเล็งเห็นถึงความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน สังเกตได้จากการจัดทำโครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ในอนาคตทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกันที่จะพัฒนากองทุนหมู่บ้านเป็นธนาคารหมู่บ้านต่อไปงานวิจัยของโสภา ดาวจร นั้นได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มในการพัฒนาในด้านต่างๆ ผ่านโครงการของรัฐบาลหรือเอกชน หากจะประสบความสำเร็จการรวมกลุ่มให้ความร่วมมือประสานกับหน่วยงานที่ดูแลอยู่ให้การพัฒนานั้นตรงกับความต้องการของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา^{๑๑๓}

พระมหาสังวรณี เทศนา ได้ศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาชุมชน พบว่าเจ้าอาวาสมีรูปแบบในการพัฒนาชุมชนแบ่งเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ คือ ๑. การพัฒนาด้านจิตใจ ๒. การพัฒนา ๓. ด้านคุณภาพชีวิต ๔. การพัฒนาด้านอาชีพ

วิธีการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสนั้น ใช้วิธีการที่หลากหลาย ในการดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ เน้นประสานงานกับองค์กรหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ การให้คำปรึกษาแนะนำ สนับสนุนเจ้าอาวาสรูปอื่นหน่วยงานอื่นที่ดำเนินการอยู่ ในด้านทรัพยากรบุคคล วัสดุครุภัณฑ์และงบประมาณ โดยแบ่งเป็นงบประมาณของตนเอง งบประมาณที่มีผู้บริจาค งบประมาณของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และงบประมาณจากองค์กรต่าง ๆ ที่ตนเองเป็นผู้ประสาน ตลอดจนถึงเป็นผู้ปฏิบัติการเอง เช่น เป็นครูสอนศีลธรรมออกแสดงพระธรรมเทศนา^{๑๑๔}

วิธีการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสนั้น ใช้วิธีการที่หลากหลาย ในการดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน คือ เน้นประสานงานกับองค์กรหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ การให้คำปรึกษาแนะนำ สนับสนุนเจ้าอาวาสรูปอื่นหน่วยงานอื่นที่ดำเนินการอยู่ ในด้านทรัพยากรบุคคล วัสดุครุภัณฑ์และงบประมาณ โดยแบ่งเป็นงบประมาณของตนเอง งบประมาณที่มีผู้บริจาค งบประมาณของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และงบประมาณจากองค์กรต่าง ๆ ที่ตนเองเป็นผู้ประสาน ตลอดจนถึงเป็นผู้ปฏิบัติการเอง เช่น เป็นครูสอนศีลธรรมออกแสดงพระธรรมเทศนาในขณะที่การศึกษาความคาดหวังของชุมชน ต่อการพัฒนานั้น พบว่า ชุมชนโดยรอบวัด มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เจ้าอาวาสดำเนินการอยู่ และเห็นว่ากิจกรรมที่ดำเนินการอยู่มีประโยชน์มากทั้งประโยชน์ต่อคนในรุ่นปัจจุบัน และคนในรุ่นลูกหลานความต้องการของชุมชนต่อการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส เป็นไปในทิศทางที่เน้นให้มีการปรับปรุง พัฒนากิจกรรมให้ดีขึ้น

^{๑๑๓}โสภา ดาวจร, “บทบาทของชุมชนในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน:กรณีศึกษาบ้านไร่พัฒนาอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, *งานวิจัย*, (การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

^{๑๑๔}พระมหาสังวรณี สวรรยาโณ และคณะ, จากวันนั้นถึงวันนี้ ๓๐ ปีที่ผ่านมา, *หนังสือพิมพ์*, (โรงพิมพ์ศุภนิมิตรการพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า ๕๔.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในการพัฒนาด้านจิตใจ มิใช่เป็นการยกเลิกหรือยุติกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น และหวังให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เจ้าอาวาสดำเนินการอยู่ และชุมชนเสนอแนะให้มีการจัดรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายลักษณะ มีการปรับปรุงและประยุกต์อยู่เสมอมุ่งเน้นให้จัดกิจกรรมปลูกฝังตั้งวัยเยาว์การเปรียบเทียบรูปแบบและวิธีการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาสในอำเภอ ดอยสะเก็ด กับความคาดหวังของชุมชนอำเภอ ดอยสะเก็ด ต่อการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส พบว่า สอดคล้องกับความคาดหวัง ความต้องการของชุมชน โดยวัดจากความต้องการของชุมชน เป็นไปในลักษณะที่จะพัฒนากิจกรรม ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า กิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ดีแล้ว และให้ดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่องและวัดจากทัศนคติต่อประโยชน์ของกิจกรรมเห็นว่า เป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์มากงานวิจัยของพระมหาสังวร เทศน์านั้น นับว่ามีความเกี่ยวข้องที่สำคัญกับงานวิจัยของผู้วิจัยเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสานต่องานวิจัยที่ทำไว้ ที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ ระดับพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะประเด็นหลักที่มีต่อการพัฒนา ๑. การพัฒนาด้านจิตใจ ๒. การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต ๓. การพัฒนาด้านอาชีพ ซึ่งสามารถแตกแขนงให้เป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ สืบเนื่องจากหลาย ๆ ปัจจัยที่มีต่อการพัฒนา นับว่า เป็นเรื่องสำคัญต่อการพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิต ควบคู่การพัฒนาจิตใจ

พระมหาสนธิ์ สุนติกโร ได้ศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหากัจจายรเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสอน ๔ อย่าง คือ สันทัสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก ๔ อย่าง คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนาธรรม แบบบรรยายและแบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบโดยการการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียดลึกซึ้งเพื่อถ่ายทอดแก่นิกาย อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับพระพุทธรูปที่ทรงแสดงเองด้วยวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรมเป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธรูปเจ้าให้ไปประกาศพระศาสนา ณ แคว้นอวันตี ทำให้บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเลื่อมใสยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนาหันมานับถือพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมากท่านได้ประพันธ์คัมภีร์ขึ้น ๖ เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จุฬนirutติ มหานirutติเนตติเปฏโกปเทศ และวันณนิตี^{๑๓๔} จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงานโดยตรงและงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำ หรือพฤติกรรม ที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม

พระมหาจิตติภัทร อจรรณโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้คำปรึกษา สนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยท่านได้ฟังจากพระพุทธรูปแล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่นิกาย นิกายอื่น อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย บรรยายข้อความ เปรียบเทียบและตอบถาม เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและเคารพนับถือ

^{๑๓๔}พระมหาสนธิ์ สุนติกโร, “ได้ศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”วิทยานิพนธ์, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

พระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดกับลัทธิตั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือท่านในกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี^{๑๑๖}

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์

สมคิด เพ็งอุดม ได้ทำการศึกษาบทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน พบว่า “มีพระสงฆ์พัฒนาหลายรูปได้ปรับเปลี่ยนความเชื่อและค่านิยมของชาวบ้านในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนแนะนำชาวบ้านว่า การทำความสะอาดบ้านเรือนหรือชุมชน ไม่ทิ้งขยะมูลฝอยลงแม่น้ำลำคลองก็คือการทำบุญอย่างหนึ่ง”^{๑๑๗}

พินิจ ลาภอนานนท์ พบว่า “บทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสังคมพัฒนาในชุมชนต่าง ๆ ในภาคอีสานจำแนกได้เป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. บทบาทผู้ส่งเสริมพัฒนา คือ พระสงฆ์พัฒนา ดำเนินกิจการต่าง ๆ โดยท่านผู้จัดหารทรัพยากรและบริหารโครงการด้วยตนเอง ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลย

๒. บทบาทผู้นำการพัฒนาโดยพระสงฆ์เป็นผู้ติดต่อโครงการพัฒนามาดำเนินการ ชาวบ้านมีส่วนร่วมปรึกษาบ้างแต่ส่วนใหญ่จะคล้อยตามความคิดเห็นของพระสงฆ์พัฒนาที่ชาวบ้านมักศรัทธามากกว่า

๓. บทบาทผู้ประสานงาน โดยพระสงฆ์พยายามร่วมมือกับผู้นำชุมชนชักนำโครงการต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการพัฒนาในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนมากขึ้น

๔. บทบาทเป็นที่เล็งสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ทั้งในการคิดโครงการ การปฏิบัติงานพัฒนาและร่วมรับผิดชอบติดตามผลการพัฒนา พระสงฆ์พัฒนามีบทบาทเป็นที่เล็งที่คอยแนะนำ ปรึกษา และประสานการสนับสนุนจากภายนอก^{๑๑๘}

มาณี ไชยธีรานูวัฒน์ศิริ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาท พระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาในภาคเหนือและภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ คือ บทบาทด้านการอบรมตนทำวิปัสสนากรรมฐานการอบรมสั่งสอนให้ประชาชนฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การอบรมสั่งสอนจริยธรรมแนวทางการดำรงชีวิตที่ดีงาม การอบรมสั่งสอนและให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร การแต่งหนังสือทางพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาวัดและพระภิกษุสามเณรให้ทันสมัย การส่งเสริมประชาชนและพระสงฆ์ไม่ควรทำบทบาทในการทำนายโชคชะตาและการให้โชคลาภ(หวย) แก่ประชาชน ส่วนการปลุกเสกวัตถุมงคลนั้น

^{๑๑๖}พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, “การศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๑๑๗}สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทรรศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๓๕).

^{๑๑๘}พินิจ ลาภอนานนท์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐) , หน้า ๔๒.

พุทธศาสนิกชนบางส่วนในภาคใต้เห็นว่าเป็นบทบาทของพระสงฆ์เพราะถือว่าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้แก่ประชาชน คุ้มครองความปลอดภัย และทำให้มีความสุขความเจริญก้าวหน้าและกรณีศึกษาในภาคกลางและภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่าบทบาทที่สำคัญที่สุดของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์คือการอบรมสั่งสอนจริยธรรมและแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดำรงถูกต้องให้แก่ประชาชน การอบรมสั่งสอนและให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร การอบรมตนการทำวิปัสสนากรรมฐาน การสงเคราะห์ประชาชน บทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย การสอนประชาชนในฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การพัฒนาสถานเลี้ยงเด็ก โรงเรียน โรงพยาบาลถนนหนทาง การแต่งหนังสือพุทธศาสนาการพัฒนาวัดและพระภิกษุสามเณรและการส่งเสริมวิชาชีพให้ชาวบ้าน^{๑๙}

เฉลิม อุคตฤกษ์ ได้ศึกษาบทบาทพระภิกษุในงานการพัฒนาชุมชน ซึ่งทำการศึกษาจากรายงานการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาคของพระภิกษุใน “โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น” ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๙ ผลการวิจัย พบว่าพระภิกษุมีบทบาทในงานพัฒนาชุมชนในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. เรื่องการพัฒนาวัดนั้น พระภิกษุที่มีบทบาทมากที่สุด คือ การสร้างปรับปรุงที่อยู่อาศัย การคมนาคมภายในวัด ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุด คือ การสร้าง การปรับปรุงป่าช้า เมรุเผาศพ แหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกสบาย

๒. เรื่องการพัฒนาหมู่บ้าน พระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด คือ การปรับปรุงการคมนาคมในหมู่บ้าน ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุด คือ การสร้างปรับปรุงห้องสมุด แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม สถานที่ประกอบกิจกรรมของหมู่บ้าน

๓. เรื่องการบริหารสังคม พระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด คือ การสร้างปรับปรุงบริเวณโรงเรียนและจัดหาอุปกรณ์การศึกษา ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุด คือ การบริจาคสิ่งของที่จำเป็นให้โรงพยาบาล และการสร้างโรงเรียน

๔. เรื่องการพัฒนาการศึกษา พระภิกษุมีบทบาทมากที่สุด คือ การอบรมศีลธรรมประชาชน การศึกษาด้านปริยัติธรรม ส่วนบทบาทที่น้อยที่สุด คือ การให้การศึกษาด้านสามัญศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน และอบรมพิเศษแก่ผู้ต้องขังของเรือนจำ^{๒๐}

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมเกี่ยวกับเรื่องบทบาทในการให้การศึกษาทั่วไป ทั้งทางโลกและทางธรรม การเผยแผ่ธรรม โดยศึกษาพระสงฆ์ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ว่า “พระสงฆ์มีบทบาทสูงมากในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ๑. ช่วยสอนหนังสือ ซึ่งในขณะสอนได้เน้นให้ประชาชนเข้าใจสิทธิและหน้าที่ ๒. ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งพบว่าพระสงฆ์มีกิจกรรมสูงขึ้นตามพรรษาที่บวช ๓. ต้องการมีบทบาทในการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยพระสงฆ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติ ปรับปรุงหลักสูตรวิชาเกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนา ในลักษณะที่พระสงฆ์จะเข้าไปสอนได้ ๔. ด้านการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อพัฒนาจิตใจประชาชน ออกเยี่ยมประชาชนและนำประชาชนพัฒนาท้องถิ่น วัด และโรงเรียน และเข้าร่วมในวันสำคัญทาง

^{๑๙} มาณี ไชยธีรานันต์ศิริ และคณะ, “บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาภาคกลางและภาคตะวันออก”, **วิทยานิพนธ์**, (นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

^{๒๐} เฉลิม อุคตฤกษ์, “การศึกษาบทบาทพระภิกษุในการพัฒนาชุมชน”, **งานวิจัย**, (๒๕๒๓), หน้า ๓๑-๓๔.

ศาสนาคำคิดเห็นที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคม สรุปได้ว่า ๑.พระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่างานพระธรรมทูต การเผยแผ่ธรรมะ โดยสื่อมวลชนและการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะพร้อมกับประสงค์ที่จะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดอบรมสัมมนาให้ความรู้เบื้องต้น ในการแพทย์และการสังคมสงเคราะห์ที่ถูกหลักวิชาการ ๒.พระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านศาสนพิธี ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาชีวิตและพัฒนาทางจิตใจ เยี่ยมประชาชนที่โรงพยาบาลและที่บ้านภายในวัด รักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย สงเคราะห์เด็กก่อนวัยเรียน ๓.พระสงฆ์สามเณรมีส่วนเห็นด้วยในการที่จะพัฒนาบทบาทของตนเองคิดว่ามีความพร้อมและเชื่อมั่นว่า จะทำให้โดยไม่รับการสนับสนุนจากประชาชนและไม่ผิดต่อวินัยสงฆ์ ๔.พระสงฆ์ พยายามปรับปรุงบทบาทและฐานะของตน เพื่อนำ ไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยการพัฒนาตนเองทางการศึกษาให้สูงขึ้น นอกเหนือจากการมีศีลธรรมและสมาธิพระสงฆ์สามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดี เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีในด้านการศึกษาสุขภาพอนามัย ตลอดจนการสงเคราะห์ช่วยเหลือต่าง ๆ จะเห็นได้ว่างานเหล่านี้เป็นบทบาทที่แท้จริงของพระสงฆ์ซึ่งน่าจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมได้^{๑๒๑}

เสาวลักษณ์ ขำนิล ได้ทำการศึกษาค้นพบว่า “พระสงฆ์ในชุมชนวังไผ่และชุมชนอุตะเถาต่างมีบทบาทช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง สร้างสาธารณประโยชน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นผู้นำชาวบ้านในการรวมกลุ่มในการทำงานต่างๆ พระสงฆ์จะร่วมมือกับผู้นำของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มกรรมการวัด กลุ่มผู้ชำนาญทางด้านการช่างต่าง ๆ ให้แต่ละกลุ่มทำงานร่วมกันด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน

๒. พระสงฆ์ขอความร่วมมือจากชาวบ้าน ในการสร้างสาธารณสมบัติให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะชาวบ้านมีความศรัทธาเชื่อถือไว้วางใจจึงให้ความช่วยเหลือร่วมมือทั้งกำลังกายและทรัพย์สินรวมทั้งกำลังความคิด วัตถุ และช่างฝีมือในด้านต่าง ๆ จึงทำให้การทำงานต่าง ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชนสำเร็จไปได้ด้วยดี

๓. พระสงฆ์ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน พระสงฆ์จะเป็นผู้แนะนำทางแก้ไขในการแก้ไขปัญหา และจะทำให้ชาวบ้านตัดสินใจในการเลือกแก้ปัญหาตามลำดับความสำคัญ พระสงฆ์จะให้ชาวบ้านในชุมชนทั้งสองมีส่วนร่วมในการวางแผนและมีส่วนร่วมในการทำงาน และทุกคนมีสิทธิออกเสียงแสดงความคิดเห็นในการทำงานได้โดยเท่าเทียมกัน ทำให้ชาวบ้านทุกคนเกิดความรู้สึกว่างานนั้นเป็นงานที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันทุกคนจะต้องช่วยเหลือให้งานที่ทำสำเร็จลงตามเป้าหมายที่วางไว้ให้ได้ ทุกคนที่ร่วมกันทำงานจะต้องมีความรับผิดชอบในการทำงาน เพราะทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานจะสำเร็จไปได้ด้วยดีก็เพราะความร่วมมือจากพวกเขาเหล่านั้นเอง

๔. พระสงฆ์ในชุมชนช่วยอบรมประชาชนให้มีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน รู้จักทำประโยชน์ให้กับชุมชน ส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีของชุมชน และพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน

^{๑๒๑}เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙).

๕. เป็นที่พึงพอใจและให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่างๆทั้งปัญหาส่วนตัวและส่วนรวม^{๑๒๒}

วันชัย ปานจันทร์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “บทบาทพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ศึกษากรณีเฉพาะพระสงฆ์ในเขตธนบุรี” ผลจากการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทหน้าที่ตามหลักอริยสัจทั้ง ๔ ประการ ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี เพราะการอนุเคราะห์เป็นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์หรือการดับทุกข์ให้แก่คนอื่น และยังเป็นการแก้ไข ป้องกัน ฟื้นฟู พัฒนาด้านศักยภาพของเยาวชนและเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมตามกระบวนการคือการศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น หาสาเหตุที่แท้จริงที่ก่อให้เกิดทุกข์ และหาทางที่จะพ้นจากความทุกข์นั้น ดังนั้นหลักธรรมอริยสัจจึงเห็นวิถีทางแห่งการแก้ปัญหาเพราะทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาอย่างชัดเจน เพื่อหาแนวทางแก้ไขสาเหตุหรือดำเนินการช่วยเหลือเพื่อขจัดปัญหาให้หมดสิ้นไปขึ้นอยู่กับสติปัญญาของแต่ละบุคคล การนำหลักธรรมอริยสัจต้องชี้แจงปัญหา สาเหตุปัญหา ผลกระทบของปัญหาการแก้ไขปัญหา และหนทางดับปัญหาให้หมดไป การช่วยเหลือชาวบ้านจึงเป็นหน้าที่พระสงฆ์เพราะหลักพุทธธรรมจะเน้นการเอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน เกิดความผูกพันรักใคร่ต่อกัน ไม่เบียดเบียนต่อกัน และช่วยเหลือเมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ ให้ดำรงอยู่ด้วยกันอย่างสันติความสงบ^{๑๒๓}

จรินทร์ ยิ่งสังข์ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยใช้พื้นที่ในการวิจัยในชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า “บทบาทของพระสงฆ์ส่วนใหญ่มุ่งไปสู่การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน แต่ด้วยการกล่อมเกล่าประสบการณ์ผ่านอุปัชฌาย์ ครู อาจารย์หรือพระรูปอื่นที่คนเขารู้จัก และเป็นแนวทางแห่งการได้รับลาภสักการะ จึงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่ถ้าในฐานะที่เป็นสถาบันสังคมจะพบว่าโดยธรรมชาติของศาสนามีความปรารถนาให้ศาสนิกชนเป็นคนดี มีศีลธรรม จริยธรรมประจำกาย วาจา ใจ เป็นพลเมืองดีของสังคม และประเทศชาติ ถือเป็นการช่วยรัฐอบรมประชาชนให้ตั้งอยู่ในความเรียบร้อย อีกประการหนึ่งคือ บทบาทของพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับความศรัทธาต่อพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ประชาชนมีการแยกแยะในการแสดงความศรัทธาต่อพระสงฆ์แตกต่างกันออกไป การแสดงบทบาทในวัดในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นของเจ้าอาวาส พระลูกวัด พระรูปหนุ่ม ๆ จะไม่มีบทบาท จึงก่อให้เกิดการรวมตัวของพระหนุ่มจากวัดต่างๆเป็นเครือข่าย เป็นองค์กรจนได้รับการยอมรับจากผู้บริหารสถานศึกษา ประชาชนในการนิมนต์ไปจัดอบรมคุณธรรม จริยธรรม จัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นอาจารย์สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เป็นต้น”^{๑๒๔}

^{๑๒๒} เสาวลักษณ์ ขำนิล, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านวังไม้และหมู่บ้านอู่ตะเภา จังหวัดชัยนาท”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘).

^{๑๒๓} วันชัย ปานจันทร์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ศึกษากรณีเฉพาะพระสงฆ์ในเขตธนบุรี”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕).

^{๑๒๔} จรินทร์ ยิ่งสังข์, “บทบาทพระสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”, **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๑).

สมบุรณ์ สุขสำราญ ได้ให้ทัศนะว่า บทบาทของพระสงฆ์ทั้งทางธรรมและทางโลก มี บางอย่างร่วมกันอยู่มิใช่แยกกันหรือเห็นห่างต่อกัน คือพระสงฆ์ต้องพยายามช่วยชาวบ้านให้พ้นจาก ความทุกข์ยาก โดยให้ชาวบ้านมีวิชาชีพอะไรก็ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พระควรเข้าร่วมในการพัฒนา สังคมเพราะถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และถูกต้องทั้งทางธรรมและทางโลก โดยพระสงฆ์ นักพัฒนาเหล่านั้นให้ความเห็นว่า สถาบันสงฆ์ไร้ประโยชน์และสลายในที่สุดถ้าพระสงฆ์ไม่ปรับตัวให้ เข้ากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป แม้บางครั้งกิจกรรมบางอย่างอาจจะมีข้อจำกัดบ้าง โดยเฉพาะการ พัฒนาทางด้านวัตถุจะเป็นการผิดพระวินัย ตรงกันข้ามกับถูกต้องศีลธรรมธรรมะของพระพุทธเจ้า แม้ว่าชาวบ้านไม่ยากให้พระสงฆ์ทำอะไรเลย และถือว่างานพัฒนาไม่ใช่กิจกรรมของพระสงฆ์ แต่พระ ท่านได้พยายามแก้ไขความคิดเห็นอันไม่ค่อยถูกต้องนี้ เพราะพระสงฆ์ต้องช่วยเหลือชาวบ้านมิใช่เพียง ด้านจิตใจเท่านั้น แต่ต้องช่วยเหลือทางด้านวัตถุด้วยหรือเรื่องการครองชีพอีกด้วย สมบุรณ์ สุขสำราญ พบว่าพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๗ พบว่า แรงจูงใจมีส่วนผลักดันให้พระสงฆ์เข้ามาส่วนในการพัฒนา เช่น การได้เห็นปัญหาและความ ทุกข์ยากของประชาชนภายในชนบท การเห็นชุมชนอื่นเจริญกว่าท้องถิ่นของตนเอง ความพอใจที่ ต้องการช่วยเหลือญาติพี่น้องของตนเองทางอารมณ์ความคิดที่บ้านพึ่งวัดและพึ่งบ้านและเห็นความสำคัญ ของหลักธรรมที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา^{๑๒๕}

ประสาธ สุขเกษม ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระภิกษุสงฆ์ในการขัดเกลาทาง สังคมแก่เยาวชน : กรณีศึกษาเข้าค่ายคุณธรรมวัดอโง้งค์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า “ภูมิหลังเกี่ยวกับ สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาของเยาวชน มีผลต่อความคาดหวังและปฏิกิริยา ก่อนเข้าค่ายของเยาวชน เยาวชนที่เข้าค่ายที่อยู่นอกเขตเมืองมีโอกาสสัมผัสกับบทบาทของพระสงฆ์ และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อวัดเช่นเดียวกับครอบครัวที่ได้รับการศึกษา กระบวนการที่พระสงฆ์ใช้ในการ ขัดเกลาคุณธรรมให้แก่เยาวชนนั้น เป็นไปทั้งในลักษณะทางตรง คือ การบอกกล่าวหรือเทศนา หรือ กระบวนการอ้อมโดยผ่านเทคนิคการเรียนรู้แบบต่าง ๆ การขัดเกลาทำอ้อมโดยใช้ระเบียบวินัยที่ เข้มงวดของค่ายกำหนด ข้อห้ามโดยมีการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ลักษณะของหลักสูตรที่ใช้มีความ ยืดหยุ่นพิจารณาตามความต้องการและความเหมาะสมของผู้เรียน ตลอดจนสภาพความเป็นไปของ สังคม สารของหลักสูตรมุ่งเน้นการพัฒนาทางกาย อารมณ์และสติปัญญาซึ่งนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่เหมาะสม”^{๑๒๖}

สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสูงมากในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความรู้ความ เข้าใจ ช่วยสอนหนังสือ ซึ่งในขณะสอนได้เน้นให้ประชาชนเข้าใจสิทธิและหน้าที่ ทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร สถานศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ บางแห่งพระอาจเป็นหมอกกลางบ้าน เป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้าน ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน บทบาทก็มีความชัดเจนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเพียง ข้อเสนอ (Suggestion) ไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูป แต่เป็นเพียงแนวคิดของบุคคลหนึ่ง ที่มีความสนใจใน

^{๑๒๕} สมบุรณ์ สุขสำราญ, ‘การพัฒนาชนบทตามแนวทางพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์กับ นักพัฒนา’, (กรุงเทพฯมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๙-๔๐.

^{๑๒๖} ประสาธ สุขเกษม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕.

งานของพระสงฆ์ ในบทบาทของพระสงฆ์ และพยายามที่จะผลักดันบทบาทของพระสงฆ์ ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น

๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนา

รุ่งโรจน์ ลี้สกุลรักษ์ ได้ศึกษายุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก พบว่า จากการสัมภาษณ์ประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนสวนดอก พบปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสวนดอกประสบความสำเร็จ ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ ความสามารถของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนสวนดอก มีความซื่อสัตย์ จริงใจ เสียสละ ความสามัคคีและร่วมกันทำเพื่อชุมชน การบริหารจัดการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การทำงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้ มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบและข้อบังคับของชุมชน แก้ไขปัญหาของสมาชิกชุมชน รักษาประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น สมาชิกในชุมชนได้รับความรู้ทางวิชาการและวิชาชีพ การประสานงานระหว่างชุมชนและหน่วยงานรัฐบาล การจัดประชุมอย่างต่อเนื่องของชุมชน มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และประชาสัมพันธ์ข่าวสาร และกิจกรรมในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง^{๑๒๗}

ผ่องพรรณ ทวีสมบุญ พบว่า “พระสงฆ์ในหมู่บ้านที่มีโครงการพัฒนาของรัฐมาก จะเน้นการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและด้านวัตถุมาก พระสงฆ์ผู้มีจำนวนพรรษามากมีการศึกษาสูงและมีทัศนคติที่ดีมากต่อการพัฒนาชุมชน จะสนับสนุนการพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย มีการศึกษาต่ำ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การพัฒนาชุมชนมาก จะสนับสนุนการพัฒนาทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุมากกว่าพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์”^{๑๒๘}

วรรณิการ์ ภู่วงศ์พิทักษ์ ทำการศึกษาปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นแนวทางในการจัดสวัสดิการการศึกษา พบว่าประชาชนเข้าร่วมในระดับปฏิบัติการมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับ การเข้าร่วมในลักษณะอื่นๆ เช่น การร่วมคิด ร่วมวางแผนร่วมติดตามและประเมินผล^{๑๒๙}

นคร สำเภาทิพย์ ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย พบว่าประชาชนร่วมเสนอปัญหาและแสดงความคิดเห็น การร่วมวางแผนหรือจัดทำโครงการฯ การร่วมลงมือปฏิบัติตามแผนและการร่วมติดตามและ

^{๑๒๗} รุ่งโรจน์ ลี้สกุลรักษ์, “ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก”, วิทยานิพนธ์, (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

^{๑๒๘} ผ่องพรรณ ทวีสมบุญ, “การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในชุมชนที่รัฐให้การพัฒนาต่างกัน”, ปริญญาานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๓๖).

^{๑๒๙} วรรณิการ์ ภู่วงศ์พิทักษ์, “ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในโครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์, (ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙).

ประเมินผล ในระดับต่ำเพราะมีภาระทางครอบครัวมากทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการและ
การมีภารกิจในการประกอบอาชีพ^{๑๓๐}

สิริณา เมธาธราธิป ได้ศึกษาความต้องการพัฒนาบุคลากรครูในโรงเรียนเอกชนระดับ
มัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความต้องการพัฒนาด้านวิชาการโดย
ภาพรวมต้องการพัฒนาอยู่ในระดับมากทุกด้าน และมีความต้องการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับวิชาเฉพาะที่
ทำการสอนอยู่ในระดับมากที่สุด ความต้องการกิจกรรมในการศึกษาดูงาน ความรู้ด้านหลักสูตรและ
การสอน ความรู้ในการสร้างข้อสอบหาเครื่องมือในการวัดผลการเรียนของนักเรียน ความรู้เกี่ยวกับการ
เตรียมการสอนและการจัดทำแผนการสอนต้องการวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้และ
ประสบการณ์ด้านต่างๆ ความรู้ในกระบวนการวัดผลและประเมินผล ความรู้ในด้านจิตวิทยาการศึกษา
ต้องการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปมีความต้องการพัฒนาในระดับมาก ส่วนความต้องการพัฒนาด้าน
ทักษะวิชาชีพ พบว่าในภาพรวมต้องการพัฒนาในระดับมากทุกด้าน มีความต้องการพัฒนาตนเองให้
เป็นคนทันต่อเหตุการณ์ตามการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก สำหรับปัญหาและ
ข้อเสนอแนะ ปัญหาด้านวิชาการ พบว่าโปรแกรมการอบรมมากเกินไปและในบางครั้งไม่สามารถนำ
ความรู้ที่ได้รับมาใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ นโยบายการศึกษาไม่แน่นอน ปัญหาในด้านทักษะวิชาชีพ พบว่า
ครูเสียเวลากับเอกสารมากเกินไปงบประมาณค่อนข้างจำกัด กิจกรรมการอบรมมากเกินไป และ
ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของวิชาชีพและไม่มีนโยบายในการจัดการ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาด้าน
วิชาการและวิชาชีพ พบว่าด้านวิชาการผู้ตอบแบบสอบถามต้องการให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่าง
น้อยปีละ ๑ ครั้ง ด้านทักษะวิชาชีพต้องการลดขั้นตอนการทำงานที่ซ้ำซ้อนจัดอบรมเป็นครั้งคราว^{๑๓๑}

สายวสันต์ จันทร์ตา ได้ศึกษาการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา
สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติ
กิจกรรมตามกระบวนการพัฒนากิจกรรมทั้ง ๕ ขั้นตอน โดยมีการปฏิบัติปานกลาง ปัญหาที่พบมาก
ที่สุด คือ การสำรวจความต้องการ การกำหนดวัตถุประสงค์และการกำหนดรูปแบบการพัฒนา
บุคลากรไม่สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากร ไม่มีนโยบายไม่มีแผน โครงการพัฒนาบุคลากร
เป็นของโรงเรียน โดยเฉพาะไม่มีงบประมาณ ไม่มีการติดตามผลการนำความรู้ไปใช้ ปัญหารองลงมา
คือ ผู้เข้ารับการพัฒนาไม่ให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง เวลาที่ใช้ไม่
เหมาะสม ประโยชน์ที่ได้ไม่คุ้มกับเวลาที่เสียไป วิทยากรขาดความรู้และทักษะ ไม่มีเอกสารให้ผู้เข้ารับ
การพัฒนา สถานที่ไม่เหมาะสม และในส่วนของผู้บริหารโรงเรียน เห็นว่า มีปัญหาสูงสุดด้าน
งบประมาณที่ใช้ดำเนินการ พบว่าโรงเรียนควรมีแผนโครงการพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจนเป็นของ
โรงเรียนโดยเฉพาะควรใช้การสำรวจอย่างมีรูปแบบที่ชัดเจนและต้องนำข้อมูลไปปฏิบัติ เน้นรูปแบบที่
หลากหลายรวมทั้งให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคลากร หน่วยงานต้นสังกัดควรส่งเสริมด้าน

^{๑๓๐}นคร สำเภาทิพย์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่อำเภอนาแห้ว
จังหวัดเลย”, **วิทยานิพนธ์**, (ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๔๒).

^{๑๓๑}สิริณา เมธาธราธิป, “ความต้องการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนเอกชนระดับมัธยมศึกษาในเขต
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์**, (การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

งบประมาณ วิทยากรเน้นมืออาชีพและให้ชุมชนมีส่วนร่วม ควรมีการวางแผนประเมินผลและติดตามผลที่ชัดเจนต่อเนื่อง^{๑๓๒}

สรุปได้ว่า การพัฒนาคือความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือการทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง .

๒.๖.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

สำรอง คำสมหมาย ได้ทำการศึกษาแนวทางการเพิ่มบทบาทของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดหนองบัวลำภู ปรากฏว่าแนวทางการส่งเสริมให้ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ได้แสดงบทบาทของตนเองเป็นประโยชน์ต่องานพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้นมากเท่าที่ควรจะเป็นโดยการจัดกิจกรรมแทรกแซง ประกอบด้วย การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การส่งเสริมให้ปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาชุมชน และการนิเทศติดตามผล ผลการจัดกิจกรรมแทรกแซงทำให้การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้เกิดกิจกรรมพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนอย่างมาก^{๑๓๓}

ชูเกียรติ เปี่ยมศรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง พบว่า คณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนย่อยในระดับปานกลาง อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนย่อย และการได้รับข่าวสารข้อมูล เป็นปัจจุบันที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ส่วนความคิดเห็นต่อการพัฒนาชุมชนย่อย มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชน^{๑๓๔}

นวรรตน์ แป้วบุญสม ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชน ศึกษากรณี : เทศบาลเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่าแรงจูงใจในการเข้ามาเป็นคณะกรรมการต้องการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเจริญทัดเทียมกับชุมชนอื่น ซึ่งบุคคลที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการจะมีฐานะดี เป็นที่ยอมรับและเป็นผู้ตระหนักในหน้าที่ของตนเอง แต่ในแง่ของการนำนโยบายไปปฏิบัติยังไม่มี ความเหมาะสม โดยยังขาดความชัดเจนของแผนการปฏิบัติงาน เนื่องจากการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่ให้ประชาชนได้รับทราบในการดำเนินงานของชุมชนยังไม่ชัดเจนและไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การให้ความช่วยเหลือของเทศบาลยังขาดในเรื่องของการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งไม่เพียงพอ และขาดความร่วมมืออย่างจริงจังระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้นโยบายการพัฒนาชุมชนยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาชุมชน ปัญหา

^{๑๓๒} สายวสันต์ จันทร์ตา, “การพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”, (การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒).

^{๑๓๓} สำรอง คำสมหมาย, “การเพิ่มบทบาทของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชน”, **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๔๑).

^{๑๓๔} ชูเกียรติ เปี่ยมศรี, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ในการพัฒนาชุมชนย่อยศึกษาเฉพาะกรณี เทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง”, **วิทยานิพนธ์**, (ปัญหาพิเศษ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตสาขานโยบายสาธารณะ วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒).

การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานรวมถึงปัญหาด้านงบประมาณ สำหรับการพัฒนาชุมชน ปัญหาความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่อยู่ในระดับน้อยมาก เพราะประชาชนยังขาดจิตสำนึกในการเสียสละให้กับส่วนรวม^{๑๓๕}

พิศวง ธรรมพันทา ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “ปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมผู้นำชุมชนของนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา” ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมผู้นำที่ส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน คือ ความเข้าใจต่อสถานการณ์ สภาพ และความเป็นไปต่างๆ ในชุมชน พฤติกรรมการค้นหาปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน พฤติกรรมในการจัดการกับปัญหาการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน และพฤติกรรมในการติดตามผลการแก้ไขปัญหาในชุมชน พฤติกรรมดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะส่วนตัวหรือคุณสมบัติผู้นำ และการดำเนินบทบาทในฐานะผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งได้เสียสละเรื่องส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของมวลชน และการไม่เป็นผู้สั่งงานคนเดียว โดยคิดว่าคนอื่นไม่รู้เท่าทันตน^{๑๓๖}

พรประภา กิจโกศล ได้ทำการศึกษาพบว่า “พระสงฆ์ดำเนินการพัฒนาประชาชนในชนบท โดยเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก โดยจัดตั้งโครงการรณรงค์สวดละเลิกอบายมุข และโครงการเสริมเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการสหกรณ์ร้านค้า และโครงการออมทรัพย์ประชาชนให้ความร่วมมือในทุกโครงการ เนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้าน พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ แต่ลักษณะการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ยังเป็นการรับประโยชน์เท่านั้น การเข้าร่วมวางแผนและดำเนินการมีน้อยมาก ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาของประชาชน เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังจากที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนา พบว่าประชาชนมีการปฏิบัติตนดีขึ้นทั้งด้านการปฏิบัติกิจทางศาสนา การลดอบายมุขและการพัฒนาจิตใจ

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาสังคม ตามทัศนะของมาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ ได้สรุปบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมทั้งในฐานะ ผู้รักษาแบบแผนวัฒนธรรมของสังคมไว้ดังนี้

๑. ด้านการสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณะสงเคราะห์ พระสงฆ์เห็นว่าได้ทำบทบาทนี้มาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยที่พระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล มีบารมีสูง ประชาชนศรัทธาชอบทำบุญกับพระสงฆ์ที่บริสุทธิ์ พระสงฆ์จึงเป็นศูนย์กลางเชื่อมระหว่างคนมีฐานะกับคนด้อยโอกาสในสังคม ปัจจัยที่คนมีฐานะบริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์สาธารณกุศล และช่วยเหลือบุคคลด้อยโอกาสได้แก่ การให้ทุนการศึกษา ตั้งมูลนิธิสนับสนุนการศึกษาของเด็ก แจกเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มที่มีผู้นำมาบริจาค อาหารเครื่องใช้ เช่น จักรยานนักเรียน ให้ทุนอาหารกลางวันนักเรียน

^{๑๓๕} นวรัตน์ แ้วบุญสม, ‘บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนศึกษากรณี : เทศบาลเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี’, **วิทยานิพนธ์**, (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (นโยบายสาธารณะ) มหาวิทยาลัยบูรพา ๒๕๔๕).

^{๑๓๖} พิศวง ธรรมพันทา, “ปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมผู้นำชุมชนของนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๘).

จัดทอดผ้าป่าทุนการศึกษาพระสงฆ์ ทอดผ้าป่ากองทุนพัฒนาโรงเรียน ไถ่ถอนชีวิตโคกระบือจากโรงฆ่า สัตว์มอบให้ชาวบ้าน จัดซื้อเครื่องมือแพทย์และรถยนต์ให้โรงพยาบาลที่ขาดแคลน สร้างอาคารเรียน ตึกผู้ป่วยในโรงพยาบาล สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สร้างศูนย์อาชีพเป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์บาง รูปสามารถสงเคราะห์ผู้ป่วยทางจิตใจ ทางกายด้วยวิธีการทางสมาธิ การใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคเพื่อให้ ผู้ป่วยมีกำลังใจ บางเรื่องพระสงฆ์เป็นเพียงประธานหรือกรรมการที่ปรึกษาดูแลนโยบาย โดยมี คณะกรรมการเป็นฆราวาสเข้ามาช่วยงานด้านสาธารณกุศล

๒. ด้านพิธีกรรมและวัตถุมงคล เกี่ยวกับด้านพิธีกรรม พระสงฆ์เห็นว่าพิธีกรรมช่วย ให้คนส่วนใหญ่สบายใจ มีกำลังใจในการดำรงชีวิตและช่วยให้สังคมอยู่รอดได้แต่ต้องไม่ใช่พิธีกรรมที่ทำให้ คนหลงมกมาย พิธีกรรมบางอย่างสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เช่น การใช้ด้ายผูก ข้อมือ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การบวช การแต่งงาน ส่วนการประพรมน้ำมนต์ การเจิมรถ การเปิด ป้ายร้าน เป็นพิธีกรรมที่เสริมกำลังใจช่วยลดความรุนแรงของปัญหาสังคมได้ งานพิธีกรรมบางอย่าง ช่วยสร้างความสามัคคี ควบคุมคนให้อยู่ในกรอบที่ตั้งงามของสังคม จึงจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของงานพัฒนา สังคม ส่วนวัตถุมงคลนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้สร้างและผู้รับเช่น สร้างเหรียญ สร้างตะกรุด เพื่อให้ผู้ศรัทธาไว้คุ้มครองตน เงินที่ได้จากการบูชานำไปใช้สร้างโบสถ์ สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน ก็เป็นงานพัฒนาสังคมได้ทางหนึ่ง

๓. ด้านการร่วมโครงการพัฒนาชุมชน พระสงฆ์เห็นว่าสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปงาน พัฒนา ชุมชนต้องร่วมกันหลายฝ่ายจึงจะสมบูรณ์ พระเจ้าไปมีส่วนร่วมสนับสนุนเป็นกำลังใจให้ หน่วยงานและชุมชนทำการพัฒนา ก็เป็นการสร้างศรัทธาแก่พระศาสนา การพูดคนฟังและเชื่อถือให้ ความร่วมมือกันดี พระสงฆ์ได้ร่วมมือสนับสนุนงานพัฒนาชุมชนทั้งด้านการให้แนวคิดอบรม ชี้นำ ใช้ วัตถุเป็นศูนย์ประสานงานอำนวยความสะดวกจัดประชุมสัมมนาช่วยเรื่องทุน วัสดุสิ่งของเป็นการพัฒนา ทั้งวัตถุและจิตใจควบคู่ไปพร้อมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม^{๑๓๗}

พระปลัดประจวบ ทุนผลงาม ได้ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชน ของพระครูพุทธธรรมรักษ์ (บุญเห็น พุทธระชิต) พบว่า ในการพัฒนาอะไรก็ตาม สำหรับผู้บริหารนั้น สิ่งที่ผู้บริหารต้องมีไว้กำกับจิตใจนั้นคือคุณธรรมในการที่จะไปพัฒนา หลักธรรมนั้นคือ ธรรมที่ทำให้ การบริหารสำเร็จ ใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ประการคือ ๑. สัจจะ ความจริงใจต่อการพัฒนา ต่อการ บริหารจัดการ ๒. ทมะการข่มใจ ฝึกฝนพัฒนาตนเองตลอดเวลา ๓. ขันติ การใช้ความอดทนต่อการ พัฒนา เพราะการจะทำอะไรให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยความอดทน ๔. จาคะ การเสียสละ การเป็นผู้บริหารหากเสียสละไม่เป็น ก็เป็นใหญ่ยากงานวิจัยของพระครูสิริอาภากรและพระครูปลัด ประจวบ ทุนผลงานนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นงานที่ดี เพราะเป็นการนำสิ่งที่มีในพระศาสนาไปร่วม พัฒนาชุมชน คือการนำหลักธรรมการครองตน ครองเรือนไปแทรกในการพัฒนาให้เห็นผล แต่สิ่ง

^{๑๓๗}พรประภา กิจโกศล, “ บทบาทและผลดีต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านโนนเมืองอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการ ศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๓.

น่าจะเพิ่มในงานวิจัยดังกล่าวคือหลักธรรมง่าย ในการพัฒนา เช่น การพึ่งตนเอง ความพยายามในการสู้ชีวิต ความมุ่งมั่นในการทำความดี เสริมเข้าไป เพราะน่าจะเกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากขึ้น^{๑๓๘}

พระสมณิก อนันตวงศ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคต ตามทรรศนะของพระผู้นำทางด้านวิชาการ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทรรศนะพระผู้นำทางด้านวิชาการ ในมุมมองที่เกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันสงฆ์และการประยุกต์พุทธธรรม เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลต่อการพัฒนาสังคมไทยในสังคม

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาสถาบันสงฆ์และการประยุกต์ใช้พุทธธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมไทยนั้น พระผู้นำทางวิชาการทุกท่านเห็นตรงกันว่า ในปัจจุบันนี้สถาบันสงฆ์ได้เกื้อกูลต่อสังคมไทยอยู่แล้ว แต่สำหรับอนาคตนั้นยังจะต้องมีการปรับปรุงสถาบันสงฆ์ในประเด็นต่าง ๆ อีกมาก โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาของสงฆ์และการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาสำหรับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้ปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีความเห็นที่หลากหลายกันออกไป แต่ส่วนใหญ่มองว่าไม่เป็นปัญหาสำหรับการพัฒนา แต่ต้องปรับปรุงส่วนขององค์กรต่าง ๆ ของสถาบัน องค์กรศาสนศึกษา องค์กรการเผยแผ่ องค์กรปกครอง องค์กรสาธารณูปการ และองค์กรสาธารณสงเคราะห์ ในระดับประเด็นอยู่ที่สมณศักดิ์ พระผู้นำส่วนมากกว่าครึ่งที่มองว่าปัจจุบันเป็นปัญหาเนื่องจากขาดระบบการกลั่นกรองตรวจสอบที่ดี^{๑๓๙}

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนคือ การเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นชนบททุกแห่งทุกส่วน โดยการดำเนินการและการริเริ่มจากประชาชนเอง การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยความสามารถของรัฐบาลที่เป็นผู้แทนเข้าไปบริหารในด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนกระตุ้นและเร่งเร้าให้ประชาชนมองเห็นปัญหาของตนเอง และเป็นขบวนการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

๒.๗ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

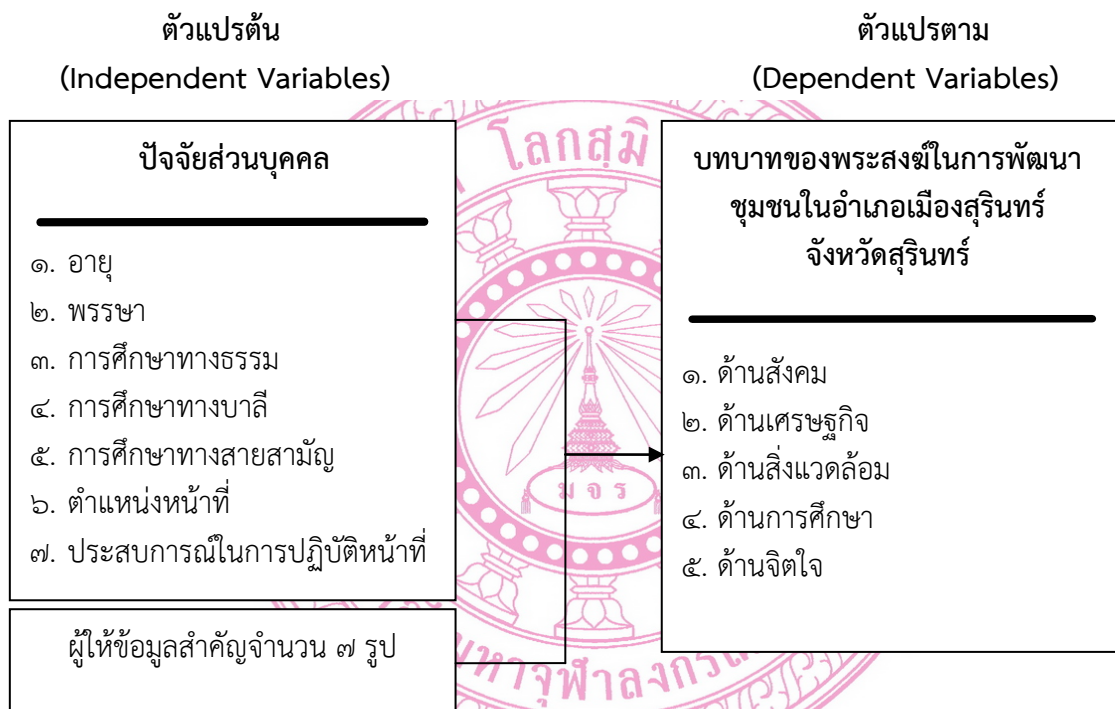
จากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรอิสระ (Independent Variable) และตัวแปรตาม (Dependent Variable) จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำมา กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยประกอบด้วย

^{๑๓๘} พระปลัดประจวบ ทุนผลงาม, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระครูพุทธิธรรมรักษ์ (บุญเท็น พุทธภักขิโต)”, วิทยานิพนธ์, (การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.๒๕๕๐).

^{๑๓๙} พระสมณิก อนันตวงศ์, “สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคตตามทรรศนะของพระผู้นำทางด้านวิชาการ.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐).

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของประชากร ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา การศึกษาทางธรรม การศึกษาทางบาลี การศึกษาทางสายสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยการประยุกต์ใช้บทบาทพระสงฆ์ ๕ ด้าน ๑. ด้านสังคม ๒. ด้านเศรษฐกิจ ๓. ด้านสิ่งแวดล้อม ๔. ด้านการศึกษา ๕. ด้านจิตใจ แผนภูมิที่ ๒.๔

แผนภูมิที่ ๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบเป็นแบบผสม (Mixed Methodology Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ รูป

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากรพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในวัด ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีจำนวนวัดทั้งสิ้น ๙๒^๑ และพระสงฆ์จำนวน ๑,๔๑๕ รูป^๒

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Simple Random Sampling) มาจากพระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของ (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๐๒ รูป^๓

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ มีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

^๑ เลื่องลือคนดี, รายชื่อวัดในเขตพื้นที่ จ.สุรินทร์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.websanom.com [๓๐ เมษายน ๒๕๕๖].

^๒ พระมหาบุญทอง ปณฺฑิตเมธี, ข้อมูลจากเลขานุการเจ้าคณะ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๖.

^๓ Robert V. Krejcie and Eanple W.Morgan ๑๙๗๐. Vol. 38 (December, 1960), p. 99.

แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิทางการศึกษานักธรรม วุฒิทางการศึกษาบาลี วุฒิทางการศึกษาสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ให้เลือกตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๕ ด้าน ๑. ด้านสังคม ๒. ด้านเศรษฐกิจ ๓. ด้านสิ่งแวดล้อม ๔. ด้านการศึกษา ๕. ด้านจิตใจ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้น้ำหนักของคะแนนดังนี้

๕	หมายความว่า	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	มากที่สุด
๔	หมายความว่า	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	มาก
๓	หมายความว่า	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	ปานกลาง
๒	หมายความว่า	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	น้อย
๑	หมายความว่า	มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๒๕ ข้อ

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปตรวจสอบหาคุณภาพของแบบสอบถามโดยการหาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

๑. หาความเที่ยงตรง (Validity) ผู้วิจัยได้ทำการหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความถูกต้องและความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษาจำนวน ๕ ท่าน ได้แก่

๑) รศ.นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ผศ.ดร.ชัยยันต์ ชีโนกุล อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) อาจารย์ ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) อาจารย์ เดช ชูจันอัติ อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นำแบบสอบถามที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญ มาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of item-objective congruence : IOC) ได้ข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า ๐.๕ ทุกข้อ

๒. หาความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขจากข้อแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้ว นำไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายคลุ้มตัวอย่างจำนวน ๓๐ รูป กับ พระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร แล้วนำมาตรวจหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของความเชื่อมั่นตามวิธีการของครอนบาช Cronbach โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติได้ค่าความเชื่อมั่น ของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ ๐.๘๓

๓. ปรับปรุงแบบสอบถามให้เป็นแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์สำหรับนำไปใช้จริงต่อไป

๔. จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์แล้วนำแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๕. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ รูป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อกราบเรียนเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในวัดพื้นที่ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๓.๔.๒ ขอความร่วมมือจากพระสงฆ์กลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในวัดพื้นที่ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ตอบแบบสอบถาม นำแบบสอบถามจำนวน ๓๐๒ ชุด แจกให้พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดพื้นที่ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๓.๔.๓ เมื่อได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว จำนวน ๓๐๒ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ นำมาตรวจสอบสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

๓.๔.๔ นำข้อมูลไปวิเคราะห์และประมวลผลต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนแบบสอบถาม ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการประมวลผลข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางการวิจัย ดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

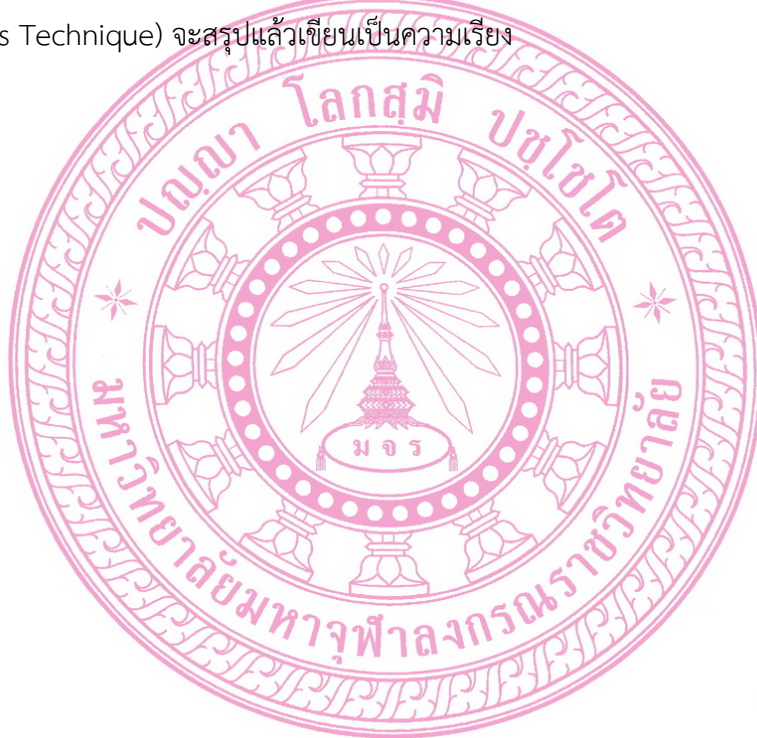
๒. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓. ทดสอบสมมติฐาน เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ วิเคราะห์โดยการทดสอบค่า F-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

๔. เกณฑ์การพิจารณาตัดสินค่าเฉลี่ย เป็นดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน มาก
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน น้อย
ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน น้อยที่สุด^๕

๕. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิด วิเคราะห์โดยเขียนในลักษณะความเรียงประวัติบท (Content Analysis Technique) จะสรุปแล้วเขียนเป็นความเรียง

^๕บุญชม ศรีสะอาด, “การวิจัยเบื้องต้น”, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๙๙.

บทที่ ๔ ผลการศึกษา

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๓๐๒ รูป ได้รับแบบสอบถามกลับคืนสมบูรณ์ จำนวน ๓๐๒ ฉบับ คิดเป็น ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล และเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ ๑ จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีอายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลี วุฒิการศึกษาสายสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ แตกต่างกัน

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวม รายด้าน และจำแนกเป็นรายชื่อ โดยใช้การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลเป็นความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ตอนที่ ๓ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีอายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลี วุฒิการศึกษาสายสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ แตกต่างกัน โดยใช้การวิเคราะห์ทดสอบค่า F - test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ในกรณีที่พบว่ามีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยใช้วิธีการเปรียบเทียบเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

ตอนที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยจัดลำดับความสำคัญตามความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percent) และบรรยายเชิงพรรณนา

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ จำนวนและร้อยละของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีอายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาบาลี วุฒิการศึกษาสายสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังปรากฏตามตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและค่าร้อยละเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (รูป)	ร้อยละ (%)
๑. อายุ		
๒๐ - ๓๐ ปี	๔๔	๑๒.๓
๓๑ - ๔๐ ปี	๑๒๗	๓๕.๖
๔๑ - ๕๐ ปี	๖๘	๑๙.๐
๕๑ ปีขึ้นไป	๖๓	๑๗.๖
๒. จำนวนพรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๗	๒๑.๖
๖ - ๑๕ พรรษา	๑๒๓	๓๔.๕
๑๖ - ๓๐ พรรษา	๓๖	๑๐.๑
๓๑ พรรษา ขึ้นไป	๖๖	๑๘.๕
๓. วุฒิทางการศึกษานักธรรม		
นักธรรมชั้นตรี	๒๙	๘.๑
นักธรรมชั้นโท	๖๙	๑๙.๓
นักธรรมชั้นเอก	๑๗๙	๕๐.๑
ไม่มีวุฒินักธรรม	๒๕	๗.๐
๔. วุฒิทางการศึกษาบาลี		
ประโยค ๑ - ๒-ป.๖.๓	๙๐	๒๕.๒
ป.๖.๔ - ป.๖.๖	๙๔	๒๖.๓
ป.๖.๗ - ป.๖.๙	๖๔	๑๗.๙
ไม่มีวุฒิปริญญาตรี	๕๔	๑๕.๑
๕. วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓๒	๙.๐
ปริญญาตรี	๘๕	๒๓.๘
ปริญญาโท	๑๒๐	๓๓.๖
ปริญญาเอก	๖๕	๑๘.๒

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (รูป)	ร้อยละ (%)
๖. ตำแหน่งหน้าที่		
เจ้าอาวาส	๘๗	๒๔.๔
เจ้าคณะตำบล	๑๖	๔.๕
เจ้าคณะอำเภอ	๑	๐.๓
อื่นๆ.....	๑๙๘	๕๕.๕
๗. ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่		
ต่ำกว่า ๕ ปี	๑๐๓	๒๘.๙
๕ - ๑๐ ปี	๗๕	๒๑.๐
๑๑ - ๑๕ ปี	๘๒	๒๓.๐
๑๖ ปีขึ้นไป	๔๒	๑๑.๘
รวม	๓๐๒	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ สรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑. อายุ พบว่า ส่วนใหญ่อายุ ๓๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖ รองลงมาอายุ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๖๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๐ อายุ ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๖๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖ และอายุ ๒๐ - ๓๐ ปี จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓ ตามลำดับ
๒. จำนวนพรรษา พบว่า ส่วนใหญ่ พรรษา ๖ - ๑๕ จำนวน ๑๒๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๕ รองลงมา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๗๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๖ พรรษา ๓๑ ขึ้นไป จำนวน ๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๕ และพรรษา ๑๖ - ๓๐ จำนวน ๓๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๑ ตามลำดับ
๓. วุฒิการศึกษาชั้นธรรม พบว่า ส่วนใหญ่ นักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑ รองลงมา นักธรรมชั้นโท จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓ นักธรรมชั้นตรี จำนวน ๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๑ และไม่มีวุฒินักธรรม จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๐ ตามลำดับ
๔. วุฒิการศึกษาบาลี พบว่า ส่วนใหญ่ ป.ธ.๔ - ป.ธ.๖ จำนวน ๙๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา ประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ.๓ จำนวน ๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ป.ธ.๗ - ป.ธ.๙ จำนวน ๖๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๙ และไม่มีวุฒิปริญญาธรรม จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๑ ตามลำดับ
๕. วุฒิทางการศึกษาสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่ ปริญญาโท จำนวน ๑๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ รองลงมา ปริญญาตรี จำนวน ๘๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘ ปริญญาเอก จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๒ และต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๐ ตามลำดับ
๖. ตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ส่วนใหญ่ อื่นๆ..... เช่น ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าคณะตำบล ฯลฯ จำนวน ๑๙๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๕ รองลงมา เจ้าอาวาส จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ

ละ ๒๔.๔ เจ้าคณะตำบล ๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๕ และเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๐.๓ ตามลำดับ

๗. ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ พบว่า ส่วนใหญ่พระสงฆ์มีประสบการณ์ ต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๐๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๘ รองลงมา ๑๑-๑๕ ปี จำนวน ๘๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐ ๕ - ๑๐ ปี จำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐ และมีประสบการณ์ ๑๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ภาพรวม รายด้าน และจำแนกเป็นรายข้อ โดยใช้การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังปรากฏตามตารางที่ ๔.๒ - ๔.๗

ตารางที่ ๔.๒ : ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกเป็นรายด้านและภาพรวม

(n= ๓๐๒)

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน	ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. ด้านสังคม	๓.๘๐	๐.๖๓	มาก
๒. ด้านเศรษฐกิจ	๓.๗๙	๐.๖๒	มาก
๓. ด้านสิ่งแวดล้อม	๓.๘๕	๐.๖๐	มาก
๔. ด้านการศึกษา	๓.๘๙	๐.๖๐	มาก
๕. ด้านจิตใจ	๓.๙๑	๐.๕๙	มาก
ภาพรวม	๓.๘๗	๐.๕๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๘๗$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านจิตใจมากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๑$) รองลงมาด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ : ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนใน
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสังคม จำแนกเป็นรายข้อและภาพรวม

(n= ๓๐๒)

ด้านสังคม	ระดับบทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาชุมชน		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. พระสงฆ์ได้ช่วยฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดโดยใช้หลัก พระพุทธธรรมเข้าไปประยุกต์ใช้	๓.๙๑	๐.๘๑	มาก
๒. พระสงฆ์เป็นผู้รักษาวัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นที่เก็บ ศิลปวัตถุและของมีค่าอื่น ๆ	๓.๘๔	๐.๘๐	มาก
๓. พระสงฆ์มีส่วนร่วมกับประชาชนในการจัดกิจ กรรมเทศกาลต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา	๓.๙๖	๐.๘๓	มาก
๔. มีการประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมในการระดม ทุนเพื่อการพัฒนาชุมชน	๓.๘๗	๐.๘๘	มาก
๕. มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชน	๓.๙๓	๐.๙๕	มาก
ภาพรวม	๓.๙๐	๐.๖๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง
สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๙๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ
พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคม อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของ
พระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมกับประชาชนในการจัดกิจกรรมเทศกาล
ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา มากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๖$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้าน
สังคมเกี่ยวกับพระสงฆ์เป็นผู้รักษาวัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นที่เก็บศิลปวัตถุและของมีค่าอื่น ๆ น้อยที่สุด
($\bar{x} = ๓.๘๔$)

ตารางที่ ๔.๔ : ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนใน
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านเศรษฐกิจ จำแนกเป็นรายข้อและภาพรวม

(n= ๓๐๒)

ด้านเศรษฐกิจ	ระดับบทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาชุมชน		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. มีการจัดส่งเสริมการพัฒนาชุมชนด้วยการสนับสนุนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง	๓.๖๙	๐.๙๘	มาก
๒. มีการส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติเพื่อช่วยเหลือประชาชนการทำงานให้ดีขึ้น	๓.๘๐	๐.๘๗	มาก
๓. มีการตั้งสหบาลข้าว (การทอดผ้าป่าข้าว) เพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน หรือหมู่บ้านที่ขาดแคลน	๓.๗๖	๐.๙๗	มาก
๔. มีจัดกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อฝึกชาวบ้าน การทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรครบวงจร	๓.๗๙	๐.๘๘	มาก
๕. จัดวัดเป็นส่วนกลางในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน	๓.๙๓	๐.๘๘	มาก
ภาพรวม	๓.๗๙	๐.๖๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการจัดวัดเป็นส่วนกลางในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน มากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๓$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการจัดส่งเสริมการพัฒนาชุมชนด้วยการสนับสนุนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง น้อยที่สุด ($\bar{x} = ๓.๖๙$)

ตารางที่ ๔.๕ : ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนใน
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสิ่งแวดล้อม จำแนกเป็นรายชื่อและภาพรวม
(n= ๓๐๒)

ด้านสิ่งแวดล้อม	ระดับบทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาชุมชน		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. มีการร่วมมือกับชุมชนปลูกป่าพัฒนาแหล่งน้ำ	๓.๘๑	๐.๘๖	มาก
๒. มีการร่วมมือระหว่างวัด ชาวบ้านและทาง ราชการโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำการพัฒนาพื้นที่ บริเวณวัดและชุมชน	๓.๗๗	๐.๘๘	มาก
๓. พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรม ชาติ และสิ่งแวดล้อมสร้างป่าชุมชน	๓.๘๖	๐.๘๘	มาก
๔. มีส่วนช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะทรัพยากร พรรณพืช	๓.๙๑	๐.๗๘	มาก
๕. มีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้	๓.๙๔	๐.๙๔	มาก
ภาพรวม	๓.๘๕	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง
สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๘๕$) เมื่อพิจารณาเป็น
รายชื่อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดย
บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับการจัดวัดเป็นส่วนกลางในการ
ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน มากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๔$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการ
พัฒนาชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติเพื่อช่วยเหลือ
ประชาชนการทำให้ดีขึ้น น้อยที่สุด ($\bar{x} = ๓.๗๗$)

ตารางที่ ๔.๖ : ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านการศึกษา จำแนกเป็นรายชื่อและภาพรวม

(n= ๓๐๒)

ด้านการศึกษา	ระดับบทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาชุมชน		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. มีจัดการศึกษาสังเคราะห์แก่ชุมชนเช่น โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนราษฎร์	๓.๘๗	๐.๙๓	มาก
๒. มีส่วนช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษาที่มีความเดือดร้อน	๓.๙๘	๐.๙๖	มาก
๓. มีส่วนช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาหรืออุปกรณ์กีฬาแก่โรงเรียนต่างๆ	๓.๙๐	๐.๙๑	มาก
๔. มีจัดการเรียนการสอนวิชาชีพขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น	๓.๘๙	๐.๘๖	มาก
๕. มีการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษาเป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน	๓.๘๔	๐.๙๓	มาก
ภาพรวม	๓.๘๙	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๘๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา เกี่ยวกับการมีส่วนช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษาที่มีความเดือดร้อน มากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๘$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา เกี่ยวกับการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษาเป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน น้อยที่สุด ($\bar{x} = ๓.๘๔$)

ตารางที่ ๔.๗ : ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนใน
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านจิตใจ จำแนกเป็นรายข้อและภาพรวม

(n= ๓๐๒)

ด้านจิตใจ	ระดับบทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาชุมชน		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. มีการจัดแสดงพระธรรมสุวรรณ者是เป็นประจำ ใน เทศกาลเข้าพรรษาและเทศกาลต่างๆ	๓.๙๔	๐.๙๒	มาก
๒. มีการจัดอบรม สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๓.๘๓	๐.๙๔	มาก
๓. มีการออกไปเผยแผ่พระธรรมเทศนาแก่ชุมชน ในท้องถิ่นต่างๆ	๔.๐๑	๐.๙๕	มาก
๔. มีการร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการอบรม ศีลธรรมของประชาชน	๓.๙๓	๐.๙๔	มาก
๕. มีการเผยแผ่ทางสื่อต่างๆตามโอกาสอันควร	๓.๘๗	๐.๘๕	มาก
ภาพรวม	๓.๙๑	๐.๙๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง
สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านจิตใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ
พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านจิตใจ อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของ
พระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านจิตใจ เกี่ยวกับมีการออกไปเผยแผ่พระธรรมเทศนาแก่ชุมชนใน
ท้องถิ่นต่างๆ มากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๐๑$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านจิตใจ เกี่ยวกับ
มีการจัดอบรม สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน น้อยที่สุด ($\bar{x} = ๓.๘๓$)

ตอนที่ ๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง
สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีอายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลี วุฒิ
การศึกษาสายสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ต่างกัน เป็นรายด้านทั้ง ๕
ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา และด้านจิตใจ โดยใช้การ
วิเคราะห์ทดสอบค่า F - test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เมื่อ
พบว่ามีความแตกต่าง ทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด
(Least Significant Difference : LSD) ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังปรากฏตามตารางที่
๔.๘ - ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๘ : เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามอายุ

อายุ	N	\bar{x}	S.D.	F	P - value
๑. ๒๐-๓๐ ปี	๔๔	๓.๗๒	๐.๒๙	๑๗.๓๖	๐.๐๐**
๒. ๓๑ - ๔๐ ปี	๑๒๗	๓.๗๕	๐.๓๖		
๓. ๔๑ - ๕๐ ปี	๖๘	๓.๘๙	๐.๕๒		
๔. ๕๑ ปีขึ้นไป	๖๓	๔.๑๘	๐.๕๔		
รวม	๓๐๒	๓.๘๗	๐.๔๔		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์ อายุ ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์อายุต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน จึงเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลปรากฏดังตารางที่ ๔.๙

ตารางที่ ๔.๙ : เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามอายุ

อายุ	\bar{x}	อายุ			
		๒๐ - ๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑ - ๕๐ ปี	๕๑ ปีขึ้นไป
๒๐ - ๓๐ ปี	๓.๗๒	-	๐.๖๕	๐.๐๓*	๐.๐๐**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๗๕		-	๐.๐๒*	๐.๐๐**
๔๑ - ๕๐ ปี	๓.๘๙			-	๐.๐๐**
๕๑ ปีขึ้นไป	๔.๑๘				-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์ ที่มีอายุ ๕๑ ปีขึ้นไป มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ ที่มีอายุ ๒๐ - ๓๐ ปี ๓๑-๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑ - ๕๐ ปี มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ ที่มีอายุ ๒๐ - ๓๐ ปี และอายุ ๓๑-๔๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๐ : เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามจำนวนพรรษา

จำนวนพรรษา	N	\bar{x}	S.D.	F	P - value
๑. ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๗๗	๓.๗๖	๐.๓๔	๔๖.๙๕	๐.๐๐**
๒. ๖ - ๑๕ พรรษา	๑๒๓	๓.๖๘	๐.๓๐		
๓. ๑๖ - ๓๐ พรรษา	๓๖	๓.๘๙	๐.๔๓		
๔. ๓๑ พรรษา ขึ้นไป	๖๖	๔.๓๓	๐.๔๖		
รวม	๓๐๒	๓.๘๗	๐.๔๔		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์ จำนวนพรรษา ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์จำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลปรากฏดังตารางที่ ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๑๑ : เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามจำนวนพรรษา

จำนวนพรรษา	\bar{x}	จำนวนพรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๖ - ๑๕	๑๖ - ๓๐	๓๑ ขึ้นไป
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๗๖	-	๐.๑๓	๐.๐๘	๐.๐๐**
๖ - ๑๕ พรรษา	๓.๖๘	-	-	๐.๐๐**	๐.๐๐**
๑๖ - ๓๐ พรรษา	๓.๘๙	-	-	-	๐.๐๐**
๓๑ พรรษา ขึ้นไป	๔.๓๓	-	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พระสงฆ์ ที่มีจำนวนพรรษา ๓๑ พรรษาขึ้นไป มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ ที่มีจำนวนพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา ๖ - ๑๕ พรรษา และ ๑๖ - ๓๐ พรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษา ๖ - ๑๕ มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ ที่มีจำนวนพรรษา ๑๖ - ๓๐ พรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๒ : เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม

วุฒิการศึกษานักธรรม	N	\bar{x}	S.D.	F	P - value
นักธรรมชั้นตรี	๒๙	๓.๘๖	๐.๒๙	๑๑.๑๓	๐.๐๐**
นักธรรมชั้นโท	๖๙	๓.๖๕	๐.๒๘		
นักธรรมชั้นเอก	๑๗๙	๓.๙๘	๐.๔๙		
ไม่มีวุฒินักธรรม	๒๕	๓.๗๒	๐.๒๖		
รวม	๓๐๒	๓.๘๗	๐.๔๔		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พระสงฆ์ วุฒิการศึกษานักธรรม ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลปรากฏดังตารางที่ ๔.๑๓

ตารางที่ ๔.๑๓ : เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม

วุฒินักธรรม	\bar{x}	วุฒินักธรรม			
		ชั้นตรี	ชั้นโท	ชั้นเอก	ไม่มีวุฒิ
นักธรรมชั้นตรี	๓.๘๖	-	๐.๐๒*	๐.๑๙	๐.๒๐
นักธรรมชั้นโท	๓.๖๕		-	๐.๐๐**	๐.๔๗
นักธรรมชั้นเอก	๓.๙๘			-	๐.๐๐**
ไม่มีวุฒินักธรรม	๓.๗๒				-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑, * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า พระสงฆ์ ที่มีวุฒินักธรรมชั้นตรี มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ ที่มีวุฒินักธรรมชั้นโทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒินักธรรมชั้นเอก มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ ที่มีวุฒินักธรรมชั้นโท และไม่มีวุฒินักธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๔ : เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาบาลี

วุฒิการศึกษาบาลี	N	\bar{x}	S.D.	F	P - value
๑. ประโยค ๑ - ๒-ป.ธ.๓	๙๐	๓.๗๐	๐.๓๑	๖๓.๓๐	๐.๐๐**
๒. ป.ธ.๔ - ป.ธ.๖	๙๔	๓.๗๒	๐.๓๘		
๓. ป.ธ.๗ - ป.ธ.๙	๖๔	๔.๔๐	๐.๓๖		
๓. ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๕๔	๓.๓๗	๐.๓๒		
รวม	๓๐๒	๓.๘๗	๐.๔๔		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสงฆ์ วุฒิการศึกษาบาลี ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์วุฒิการศึกษาบาลีต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ จึงเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลปรากฏดังตารางที่ ๔.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๕ : เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาบาลี

วุฒิบาลี	\bar{x}	วุฒิบาลี			
		๑ - ๒-ป.ธ.๓	ป.ธ.๔ - ๖	ป.ธ.๗ - ๙	ไม่มีวุฒิ
ประโยค ๑ - ๒-ป.ธ.๓	๓.๗๐	-	๐.๗๔	๐.๐๐**	๐.๓๐
ป.ธ.๔ - ป.ธ.๖	๓.๗๒		-	๐.๐๐**	๐.๔๔
ป.ธ.๗ - ป.ธ.๙	๔.๔๐			-	๐.๐๐**
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๓.๓๗				-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระสงฆ์ ที่มีวุฒิการศึกษาบาลีเปรียญธรรม ๗ - ๙ ประโยค มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ ที่มีวุฒิการศึกษาบาลีเปรียญธรรม ๑ - ๒ - ๓ ประโยค และเปรียญธรรม ๔ - ๖ ประโยค อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และยังพบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาบาลีเปรียญธรรม ๗ - ๙ ประโยค มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาบาลี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๖ : เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายสามัญ

วุฒิการศึกษาสายสามัญ	N	\bar{x}	S.D.	F	P - value
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓๒	๓.๖๘	๐.๒๘	๘.๒๔	๐.๐๐**
ปริญญาตรี	๘๕	๓.๘๓	๐.๓๔		
ปริญญาโท	๑๒๐	๓.๘๒	๐.๔๔		
ปริญญาเอก	๖๕	๔.๐๙	๐.๕๔		
รวม	๓๐๒	๓.๘๗	๐.๔๔		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า พระสงฆ์ วุฒิการศึกษาสายสามัญ ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์วุฒิการศึกษาสายสามัญต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ จึงเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลปรากฏดังตารางที่ ๔.๑๗

ตารางที่ ๔.๑๗ : เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสายสามัญ

วุฒิสายสามัญ	\bar{x}	วุฒิสายสามัญ			
		ต่ำกว่า ป.ตรี	ปริญญาตรี	ปริญญาโท	ปริญญาเอก
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๖๘	-	๐.๐๙	๐.๑๐	๐.๐๐**
ปริญญาตรี	๓.๘๓		-	๐.๘๔	๐.๐๐**
ปริญญาโท	๓.๘๒			-	๐.๐๐**
ปริญญาเอก	๔.๐๙				-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า พระสงฆ์ ที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญระดับปริญญาเอก มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญระดับ ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๘ : เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่

ตำแหน่งหน้าที่	N	\bar{x}	S.D.	F	P - value
เจ้าอาวาส	๘๗	๓.๘๙	๐.๔๕	๒.๐๘	๐.๑๐
เจ้าคณะตำบล	๑๖	๓.๖๒	๐.๓๔		
เจ้าคณะอำเภอ	๑	๓.๔๘	๐.๐๐		
อื่นๆ.....	๑๙๘	๓.๘๘	๐.๔๔		
รวม	๓๐๒	๓.๘๗	๐.๔๔		

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า พระสงฆ์ ตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่ตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์ตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ : เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่

ประสบการณ์	N	\bar{x}	S.D.	F	P - value
ต่ำกว่า ๕ ปี	๑๐๓	๓.๗๐	๐.๒๙	๑๖.๗๙	๐.๐๐**
๕ - ๑๐ ปี	๗๕	๓.๘๙	๐.๔๘		
๑๑ - ๑๕ ปี	๘๒	๓.๘๗	๐.๔๕		
๑๖ ปีขึ้นไป	๔๒	๔.๒๔	๐.๔๔		
รวม	๓๐๒	๓.๘๗	๐.๔๔		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า พระสงฆ์ ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน จึงเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลปรากฏดังตารางที่ ๔.๒๐

ตารางที่ ๔.๒๐ : เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ บทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่

ประสบการณ์	\bar{x}	ประสบการณ์			
		ต่ำกว่า ๕ ปี	๕ - ๑๐ ปี	๑๑ - ๑๕ ปี	๑๖ ปีขึ้นไป
ต่ำกว่า ๕ ปี	๓.๗๐	-	๐.๐๐**	๐.๐๐**	๐.๐๐**
๕ - ๑๐ ปี	๓.๘๘		-	๐.๗๖	๐.๐๐**
๑๑ - ๑๕ ปี	๒.๘๗			-	๐.๐๐**
๑๖ ปีขึ้นไป	๔.๑๔				-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า พระสงฆ์ ที่มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๕ ปี มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การทำงาน ๕ - ๑๐ ปี ๑๑ - ๑๕ ปี และ ๑๖ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และยังพบว่า พระสงฆ์ ที่มีประสบการณ์การทำงาน ๑๖ ปีขึ้นไป มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การทำงาน ๕ - ๑๐ ปี และ ๑๑ - ๑๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๑ : แสดงค่าความถี่และร้อยละ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน	ความถี่	ร้อยละ
๑	พระสงฆ์ให้ความสำคัญน้อยต่อการพัฒนาชุมชน ยังขาดการเสียสละอย่างจริงจังในการยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือสังคม ดำเนินการกระทำไปตามรูปแบบวิธีการเดิมๆ ขาดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่ง	๑๗	๒๖.๑๕
๒	พระสงฆ์ขาดการวางแผน แนวทาง นโยบาย กลยุทธ์ที่ชัดเจน ในการพัฒนาสังคม ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน	๑๕	๒๓.๐๗
๓	ปัจจุบันความก้าวหน้าของหน่วยงานรัฐภาคส่วนต่างๆ มีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างกว้างขวาง ทัวถึง ทำให้วัดและหรือพระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ น้อยลง แทบไม่มีเลย ซึ่งต่างกับสมัยก่อนที่วัดเป็นศูนย์กลาง ที่พึ่งของสังคมด้านต่างๆ	๑๐	๑๕.๓๘
๔	พระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรม กิจกรรม ในทางศาสนา ตามประเพณีวัฒนธรรม ขาดการเผยแพร่สั่งสอน ให้ประชาชนในสังคมได้เข้าใจถึงหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง	๘	๑๒.๓๑
๕	พระสงฆ์บางส่วนตามไม่ทันกระแสการเปลี่ยนแปลงแบบก้าว		

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน	ความถี่	ร้อยละ
๖	กระโดดของสังคม ทำให้มองไม่เห็นช่องทางการช่วยเหลือพัฒนาสังคมที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชน	๗	๑๐.๗๗
	ปัจจุบันจำนวนผู้บวชอยู่ประจำลดจำนวนลง ส่งผลให้วัดต่างๆ ขาดบุคลากร ในการดำเนินงาน ภาระการช่วยเหลือพัฒนาสังคมจึงตกอยู่ที่ พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง จึงเป็นเรื่องยากพอสมควรที่ทำให้บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กระทำได้เต็มที่อย่างแท้จริง	๕	๗.๗๐
๗	พระสงฆ์ขาดศักยภาพในการดำเนินช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ	๓	๔.๖๒
	รวม	๖๕	๑๐๐

จากตารางที่ ๒๐.๒๑ พบว่า พระสงฆ์ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ประเด็นแรกคือ พระสงฆ์ให้ความสำคัญน้อยต่อการพัฒนาชุมชน ยังขาดการเสียสละอย่างจริงจังในการยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือสังคม ดำเนินการกระทำไปตามรูปแบบวิถีการเดิมๆ ขาดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งจำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑๕ รองลงมา พระสงฆ์ขาดการวางแผน แนวทาง นโยบาย กลยุทธ์ที่ชัดเจน ในการพัฒนาสังคม ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน จำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๗ ปัจจุบันความก้าวหน้าของหน่วยงานรัฐภาคส่วนต่างๆ มีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างกว้างขวาง ทัวถึง ทำให้วัดและหรือพระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ น้อยลงแทบไม่มีเลย ซึ่งต่างกับสมัยก่อนที่วัดเป็นศูนย์กลาง ที่พึ่งของสังคมด้านต่างๆ จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรม กิจกรรม ในทางศาสนา ตามประเพณีวัฒนธรรม ขาดการเผยแพร่สั่งสอน ให้ประชาชนในสังคมได้เข้าใจถึงหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง จำนวน ๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓๑ พระสงฆ์บางส่วนตามไม่ทันกระแสการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดของสังคม ทำให้มองไม่เห็นช่องทางการช่วยเหลือพัฒนาสังคมที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชน จำนวน ๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗๗ ปัจจุบันจำนวนผู้บวชอยู่ประจำลดจำนวนลง ส่งผลให้วัดต่างๆ ขาดบุคลากร ในการดำเนินงาน ภาระการช่วยเหลือพัฒนาสังคมจึงตกอยู่ที่ พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง จึงเป็นเรื่องยากพอสมควรที่ทำให้บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กระทำได้เต็มที่อย่างแท้จริง จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๗๐ พระสงฆ์ขาดศักยภาพในการดำเนินช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ จำนวน ๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๖๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๒ : แสดงค่าความถี่และร้อยละ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ลำดับ	ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน	ความถี่	ร้อยละ
๑	มหาเถรสมาคมควรกำหนดแผนแม่บท นโยบาย ที่ชัดเจน ทันท่วงทียุคสมัยปัจจุบัน เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง	๒๓	๒๕.๒๗
๒	คณะสงฆ์ควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีการพัฒนา ศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ ปลูกฝังการเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม	๑๙	๒๐.๘๘
๓	พระสงฆ์ควรมีการร่วมมือกับท้องถิ่นภาคส่วนต่างๆ ในการร่วมกัน รณรงค์ ให้ประชาชนอนุรักษ์ เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง	๑๕	๑๖.๔๘
๔	พระสงฆ์ควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รูปแบบ วิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับความสนใจของประชาชน เพื่อให้วัดไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรม กิจกรรมทางศาสนา	๑๓	๑๔.๒๘
๕	คณะสงฆ์ควรมีการจัดตั้งกองทุนส่วนกลางในแต่ละเขตการปกครองในระดับ อำเภอหรือตำบล เพื่อใช้เป็นงบประมาณในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ ชะลอการพัฒนาศาสนสถานที่เกิดขึ้นใหม่หันมามุ่งพัฒนาจิตใจประชาชนในท้องถิ่น	๙	๙.๙๐
๖	พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในท้องถิ่น มุ่งให้ความสำคัญการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม เป็นผู้รู้ดี ประพฤติดี (ความรู้คู่คุณธรรม)	๗	๗.๖๙
๗	พระสงฆ์ควรมีการร่วมกันคิด ร่วมกันดำเนินการ กับหน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ชุมชน ในการพัฒนาชุมชน	๕	๕.๕๐
	รวม	๙๑	๑๐๐

จากตารางที่ ๒๐.๒๒ พบว่า พระสงฆ์ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ประเด็นแรก คือ มหาเถรสมาคมควรกำหนดแผนแม่บท นโยบาย ที่ชัดเจน ทันท่วงทียุคสมัยปัจจุบัน เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง จำนวน ๒๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒๗ รองลงมา คือคณะสงฆ์ควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีการพัฒนาศักยภาพ ความรู้

ความสามารถ ปลูกฝังการเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม จำนวน ๑๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๘ พระสงฆ์ควรมีการร่วมมือกับท้องถิ่นภาคส่วนต่างๆ ในการร่วมกันรณรงค์ ให้ประชาชนอนุรักษ์ เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง จำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔๘ พระสงฆ์ควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รูปแบบ วิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับ ความสนใจของประชาชน เพื่อให้วัดไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรม กิจกรรมทางศาสนา จำนวน ๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๘ คณะสงฆ์ควรมีการจัดตั้งกองทุนส่วนกลางในแต่ละเขตการปกครองในระดับ อำเภอหรือตำบล เพื่อใช้เป็นงบประมาณในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ ชะลอการพัฒนาศาสนสถานที่เกิดขึ้นใหม่ หันมามุ่งพัฒนาจิตใจประชาชนในท้องถิ่น จำนวน ๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๙๐ พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในท้องถิ่น มุ่งให้ความสำคัญการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม เป็นผู้รู้ดี ประพฤติดี (ความรู้คู่คุณธรรม) จำนวน ๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๖๙ พระสงฆ์ควรมีการร่วมกันคิด ร่วมกันดำเนินการ กับหน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ชุมชน ในการพัฒนาชุมชน จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕.๕๐

๔.๓ ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑. ด้านสังคม

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ) บอกว่าอยากมีการพัฒนาสังคม จะต้องพัฒนาสุขภาพตั้ง ๔ อย่างคือ ๑. สุขภาพร่างกาย ๒. สุขภาพจิต ๓. สุขภาพสิ่งแวดล้อมและสังคม ๔. สุขสติปัญญา (๑. Physical Health ๒. Mental Health ๓. Social and Environmental Health ๔. Intelligence Health) แล้วก็เป้าหมายในการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนชนบทหรือชุมชนแออัด อยู่ตรงไหนเรากำหนดเป้าหมายว่า ให้คนรู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหาจนกว่าเขาจะคิดได้ ทำได้ แก้ปัญหาได้ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น คิดถูก ทำถูก แก้ปัญหาได้ด้วยตัวของเขาเอง นั่นแหละ เรียกว่าบรรลุเป้าหมาย^๑ พระครูสุเมธจันสิริ (บุญลือ สุเมธโส) บอกว่าพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนโดยกำหนดจุดประสงค์ที่จะพูดไว้ คือ เชิงปฏิบัติการ คือเอาประสบการณ์การทำงานมาทำการพัฒนาให้มันดีขึ้น ความภาคภูมิใจที่ทำและที่เราจะลงไปทำเชิงบูรณาการ สำหรับที่ทำงาน ที่อยู่จะมีปัญหา มีความขัดข้องไม่สะดวกสบายด้วยประการต่าง ๆ จะได้แก้ไข จะได้ปรับปรุงให้เกิดความพอเหมาะพอดี และพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนจะต้องมีความร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน พร้อมทั้งประชาชนด้วยอาจมีการพัฒนาได้ในสังคม^๒ พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทนต์โล) ต้องมีปรัชญาในการบริหารงานบุคคลได้อย่างดี โดยเน้นหลักธรรม คำสั่งสอนให้มีความซื่อสัตย์รับผิดชอบ ต่อหน้าที่โดยสานึกถึงความผิดชอบชั่วดีเป็นที่ตั้ง จึงเห็นได้ว่าแนวทางการพัฒนาสังคมได้แท้จริงคือการสร้างชุมชนธรรมะ สังคมธรรมะ หรือหมู่บ้านธรรมะให้ถึงพร้อมทั้งการตอบสนองทางวัตถุ โดยที่

^๑สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ), เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^๒สัมภาษณ์ พระครูสุเมธจันสิริ (บุญลือ สุเมธโส), เจ้าอาวาสวัดศิริจันทร์, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ชาวบ้านมีจิตใจเป็นธรรม มีความเพียงพอและปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบสันติสุขของสังคม ชีวิตชุมชนจะสงบร่มเย็น^๓

๒. ด้านเศรษฐกิจ

พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทฺธสีโล) เป็นแนวทางสำคัญมากในชีวิตมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย หลวงพ่อบอกว่าการเห็นปัญหาของตนเองและปัญหาของหมู่บ้านจึงพบว่า ความยากจน ความแห้งแล้ง ความทุกข์ยากและความเดือดร้อนของคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งมาจากสภาพของลมฟ้าอากาศ ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านไม่มีทุนทำกิน เป็นหนี้เป็นสินดอกเบี้ยแพงการเก็งกำไรของพ่อค้าคนกลางการตลาดที่ราคาสินค้าราคาถูกกดให้ต่างลง และอีกส่วนหนึ่งมาจากชาวบ้านที่ต้องสูญเสียไปกับอบายมุขทั้งปวง หลวงพ่อนานจึงให้สติชาวบ้านให้เห็นถึงเหตุแห่งทุกข์ในที่สุดชาวบ้านมีปัญหาสามารถเลือกอบายมุขได้ในที่สุด หลวงพ่อนานได้สำรวจพบว่า ชาวบ้านกำลังเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจอย่างรุนแรง มีหนี้สินตกทอดมาหลายชั่วคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านเป็นผู้ทำนาแต่ไม่มีข้าวจะกิน หลวงพ่อจึงนำพระและเณรวัดสามัคคีทำนา เพื่อมีให้ชาวบ้านต้องหว่านต่ออาหารที่นำมาทำบุญสุนทาน และเป็นการแบ่งเบาความทุกข์ยากของชาวบ้านไปด้วย ในขณะที่เดียวกันก็คิดหาวิธีที่จะชะลอการขายข้าวในช่วงที่เก็บเกี่ยวใหม่ ซึ่งมีราคาตกต่ำ ท่านจึงได้รวบรวมเงินที่ชาวบ้านบริจาคในการทำบุญทั้งหมดที่มีอยู่โดยคิดว่า เงินของวัดคือเงินของชาวบ้านนำเงินไปแก้ปัญหาก็ให้ชาวบ้าน และหลวงพ่อก็มีการผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เพื่อช่วยประชาชนทำนาให้ได้ผลดีในการทำนาธรรมชาติและหลวงพ่อบอกว่ามีหลายประเทศที่หลวงพ่อประชุมเรื่องทางด้านเศรษฐกิจ^๔

๓. ด้านสิ่งแวดล้อม

พระครูอุทัยธรรมโกศล (วิชัย อริยุชโย) พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่ ช่วยเหลือ ดำเนินการและให้คำปรึกษาชุมชนหรือชาวบ้านและที่สำคัญ การพัฒนาในสถานที่วัด รั้วกำแพง อาคารและสิ่งก่อสร้างการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่ให้ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ และการพัฒนาต้องสอดคล้อง และถูกต้องตามพระธรรมวินัยและพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านและประชาชนทั่วไป โดยการชักชวนให้ร่วมกลุ่มร่วมแรงร่วมใจและร่วมทุนสร้างกองทุนประจำหมู่บ้าน หรือการสร้างถนนภายในหมู่บ้าน ขุดคู คลองส่งน้ำ ท่อระบายน้ำ สร้างสุขศาลา สวนสุขภาพ เป็นต้น^๕

๔. ด้านการศึกษา

พระมหาสุรรัตน์ อินทปญโญ การศึกษาธรรมะอันเป็นคำสอนในทางพระพุทธศาสนาซึ่งได้แก่ ๒ วิธี คือ ประการแรก คันถธุระ คือ หน้าที่ว่าด้วยการศึกษา การศึกษาเล่าเรียน และการศึกษาอบรม คงไม่ใช่การศึกษาเล่าเรียนเพียงอย่างเดียว การศึกษา และการศึกษาอบรม การศึกษาเล่าเรียนคือการศึกษาในชั้นเรียน เรียนนักธรรมตรี โท เอก เรียนบาลีประโยค ๑-๒ ถึง ป.๕.๙ เรียน ม.๑ ถึง ม.ปลาย ในระดับ อุดมศึกษาปี ๑ ถึง ปี ๔ อย่างนี้เรียกศึกษาเล่าเรียน ส่วนการเรียนนอกจากนี้ ได้แก่

^๓ สัมภาษณ์ พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทฺธสีโล), เจ้าอาวาสวัด สามัคคี ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๐ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทฺธสีโล), อ้างแล้ว หน้า ๑๐๘.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูอุทัยธรรมโกศล (วิชัย อริยุชโย), เจ้าคณะตำบลแพนมมีย์ - ตาอ้อ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๐ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

การสัมมนาระยะสั้น ๑ วันจบ ๒ วันจบ อย่างนี้เรียกว่าการศึกษาอบรมเป็นงาน คันถุระเหมือนกับ การเพิ่มพูนความรู้และสติปัญญา ประการที่สอง คือ วิปัสสนาธุระ ได้แก่การลงมือปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติ ไปจนกว่าจะเกิดความรู้ ๓ ชั้น คือ รู้จำ รู้แจ้ง และรู้จริง รู้จำถอดใจความมาจากปริยัติ คือการเรียน ตามตำรา เพื่อให้มีความจำ จำได้มาก หลักของการปริยัติเขาเน้นตัวนี้ รู้จำ รู้แจ้ง ก็คือ การลงมือ ทำ เอาความรู้ที่ได้จากการเรียนไปปฏิบัติคือ ไปปรับใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยการดำเนินภารกิจต่าง ๆ เมื่อลงมือทำงานจะเกิดความรู้ขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งความรู้ชนิดนั้นเป็นความรู้จากการปฏิบัติ ไม่ใช่ ความรู้ทางวิชาการ มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างกันออกไป จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่น แน่นยำ แน่นอน ทำให้เกิดความแจ่มชัดผลของการศึกษาเล่าเรียนขึ้นมา และต่อไปก็จะได้ความรู้ที่ สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกชั้นหนึ่งคือ ความรู้จริง ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หมายถึง การรู้จริง ตามสภาวะความ เป็นจริง^๖ พระปลัดบัญญัติ สีลสารโ, บอกว่าการศึกษาศาสตร์ของพระสงฆ์จะพัฒนาตนให้ก่อน คือเรียน คันถุระ และวิปัสสนาธุระทางพระพุทธศาสนา และได้ดำเนินการศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา^๗

๕. ด้านจิตใจ

พระสมุห์เกษมสุข ฐิตปญโญ มีแต่สิ่งที่บำรุงหรือส่งเสริมจิตใจให้ดีและสงบเย็นมากขึ้น ใจของเราก็มีความยิ้มแย้มแจ่มใส สบาย มองดูอะไรๆ ก็สะดวกสบายไปตามๆ กัน นี่แหละคือการ พัฒนาจิตใจ ให้พยายามทำจิตของเราให้สงบ เมื่อจิตของเรามีความสงบแล้วจะปรากฏความเย็น ขึ้นมา ปรากฏความสบายขึ้นมา แล้วนำมาทำประโยชน์แก่ตนได้เรื่อยๆ ทีนี้จิตก็เย็นไปเรื่อยๆ นับวัน จะเห็นคุณค่าของธรรมขึ้นไป และนับวันจะเห็นโทษแห่งสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย ซึ่งเคยอยู่ภายในจิตใจของ เราไปโดยลำดับ นี่แหละคือการพัฒนาจิตใจให้พัฒนาอย่างนี้เพราะจิตเป็นตัวดำเนินงานและเป็น แรงงานสำคัญ ถ้าจิตได้รับการอบรม การพัฒนาให้มีความฉลาดมีเหตุมีผล รอบคอบในสิ่งดีและชั่ว ทั้งหลายพอประมาณ ย่อมจะดำเนินกิจการต่างๆ^๘ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท) จิตใจเป็น ประธาน อยากให้จิตใจดีต้องฝึกตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา คือ สมณะกรรมฐาน และวิปัสสนา กรรมฐาน มีการนั่งสมาธิ เจริญภาวนา ทำให้จิตสงบสบาย สมณะกรรมฐาน มีเป้าหมายอยู่ที่การทำจิต ให้สงบแน่วแน่ จนเข้าถึงภาวนาที่เรียกว่า ฌาน(ภาวะของจิตที่สงบ ประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรม) ขึ้นต่างการทำจิตให้แนบแน่นอยู่กับสิ่งที่กำหนดนั้นๆ จนมีความพร้อม อยู่ในตัวของมันเองที่จะใช้ ปฏิบัติการต่างๆ ในกิจที่พึงประสงค์อย่างได้ผลดีที่สุด และในสภาพของจิตเช่นนี้ วิปัสสนากรรมฐาน เป็นเสมือนการได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ในตัวเรา เข้าใจตัวเองได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง^๙

^๖ สัมภาษณ์ พระมหาสุรรัตน์ อินทปญโญ, เจ้าอาวาสวัดคุ้มเหนือ (เทพสุรินทร์), อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๒ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

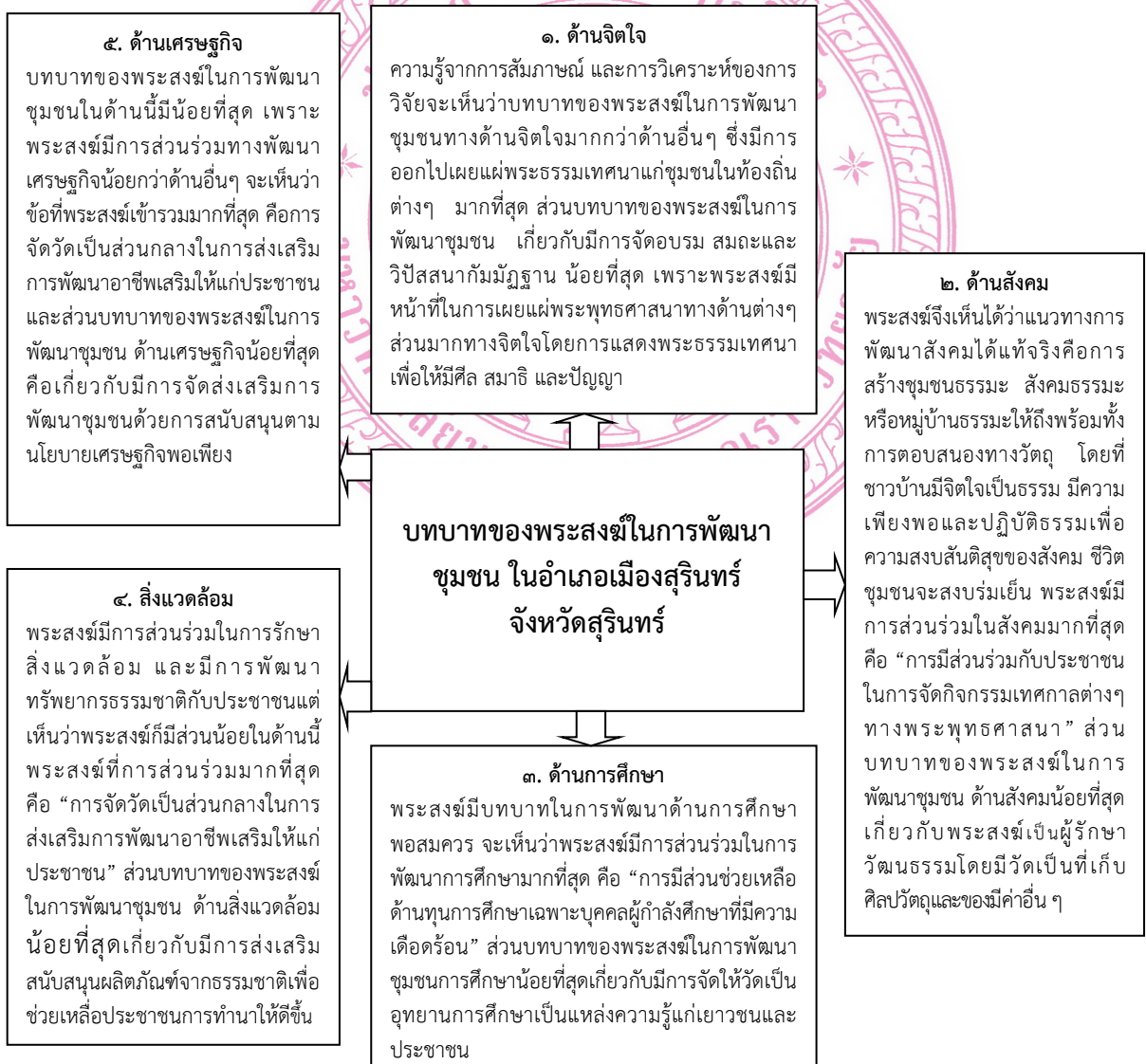
^๗ สัมภาษณ์ พระปลัดบัญญัติ สีลสารโ, เจ้าคณะตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๑ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^๘ สัมภาษณ์ พระสมุห์เกษมสุข ฐิตปญโญ, เจ้าอาวาสวัดโคกบัวราย, ๒๓ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^๙ สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), อ้างแล้ว หน้า ๑๐๗.

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ในการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนและใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าพระสงฆ์เหล่านี้ จะสามารถทำให้ทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ได้เป็นอย่างดี และมีผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนแต่ละด้านแตกต่างกัน คือ ด้านจิตใจ มากที่สุด รองลงมาด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ โดยตรงดังแผนภูมิที่ ๒.๕

แผนภูมิที่ ๒.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และเพื่อเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ดำเนินการวิจัยตามวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐๒ รูป ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๙๒ วัด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One – way ANOVA) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญที่น้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ผลการศึกษามีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. อายุ พบว่า ส่วนใหญ่อายุ ๓๑ – ๔๐ ปี จำนวน ๑๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖ รองลงมาอายุ ๔๑ – ๕๐ ปี จำนวน ๖๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๐ อายุ ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๖๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖ และอายุ ๒๐ – ๓๐ ปี จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓ ตามลำดับ

๒. จำนวนพรรษา พบว่า ส่วนใหญ่ พรรษา ๖ – ๑๕ จำนวน ๑๒๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๕ รองลงมา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๗๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๖ พรรษา ๓๑ ขึ้นไป จำนวน ๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๕ และพรรษา ๑๖ – ๓๐ จำนวน ๓๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๑ ตามลำดับ

๓. วุฒิการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ นักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑ รองลงมา นักธรรมชั้นโท จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓ นักธรรมชั้นตรี จำนวน ๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๑ และไม่มีวุฒินักธรรม จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๐ ตามลำดับ

๔. วุฒิศึกษาบาลี พบว่า ส่วนใหญ่ ป.ธ.๔ - ป.ธ.๖ จำนวน ๙๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๓ รองลงมา ประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ.๓ จำนวน ๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ป.ธ.๗ - ป.ธ.๙ จำนวน ๖๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๙ และไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๑ ตามลำดับ

๕. วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่ ปริญญาโท จำนวน ๑๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ รองลงมา ปริญญาตรี จำนวน ๘๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘ ปริญญาเอก จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๒ และต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๐ ตามลำดับ

๖. ตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ส่วนใหญ่ อื่นๆ..... เช่น ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าคณะตำบล ฯลฯ จำนวน ๑๙๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๕ รองลงมา เจ้าอาวาส จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๔ เจ้าคณะตำบล ๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๕ และเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๐.๓ ตามลำดับ

๗. ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ พบว่า ส่วนใหญ่พระสงฆ์มีประสบการณ์ต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๐๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๙ รองลงมา ๑๑-๑๕ ปี จำนวน ๘๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐ ๕ - ๑๐ ปี จำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐ และมีประสบการณ์ ๑๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๘

๕.๑.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๘๗$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน พิจารณาจากค่าเฉลี่ย พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านจิตใจมากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๑$) รองลงมาด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ เมื่อพิจารณารายละเอียดข้อคำถามในแต่ละด้านสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านสังคม พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๙๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคม อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมกับประชาชนในการจัดกิจกรรมเทศกาลต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา มากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๖$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคมเกี่ยวกับพระสงฆ์เป็นผู้รักษาวินัยธรรมโดยมีวัดเป็นที่เก็บศิลปวัตถุและของมีค่าอื่น ๆ น้อยที่สุด ($\bar{x} = ๓.๘๔$)

๒. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการจัดวัดเป็นส่วนกลางในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน มากที่สุด ($\bar{x} = ๓.๙๓$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา

ชุมชน ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับมีการจัดส่งเสริมการพัฒนาชุมชนด้วยการสนับสนุนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง น้อยที่สุด ($\bar{x} = 3.65$)

๓. จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.85$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับการจัดวัดเป็นส่วนกลางในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน มากที่สุด ($\bar{x} = 3.94$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับมีการส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติเพื่อช่วยเหลือประชาชนการทำให้ดีขึ้น น้อยที่สุด ($\bar{x} = 3.77$)

๔. ด้านการศึกษา พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.85$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษาที่มีความเดือดร้อน มากที่สุด ($\bar{x} = 3.85$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา เกี่ยวกับการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษาเป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน น้อยที่สุด ($\bar{x} = 3.85$)

๕. ด้านจิตใจ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ด้านจิตใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.91$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านจิตใจ อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านจิตใจ เกี่ยวกับมีการออกไปเผยแผ่พระธรรมเทศนาแก่ชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ มากที่สุด ($\bar{x} = 4.01$) ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ด้านจิตใจ เกี่ยวกับการจัดอบรม สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน น้อยที่สุด ($\bar{x} = 3.83$)

๕.๑.๓ ข้อมูลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำแนกตาม อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลี วุฒิการศึกษาสายสามัญ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ มีรายละเอียดสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ อายุ ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์อายุต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกันอย่างเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ได้ผลการเปรียบเทียบ ดังต่อไปนี้

๑.๑) พระสงฆ์ ที่มีอายุ ๕๑ ปีขึ้นไป มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์แตกต่างกับพระสงฆ์ ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี ๓๑-๔๐ ปี และ ๔๑ - ๕๐ ปี อย่างมี

สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน จึงเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ได้ผลการเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

๕.๑) พระสงฆ์ ที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญระดับปริญญาเอก มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และปริญญาโท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๖. พระสงฆ์ ตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่ตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์ตำแหน่งหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน

๗. พระสงฆ์ ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งตรงตามสมมุติฐานที่ว่า พระสงฆ์ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกัน จึงเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ได้ผลการเปรียบเทียบ ดังต่อไปนี้

๗.๑) พระสงฆ์ ที่มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๕ ปี มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การทำงาน ๕ - ๑๐ ปี ๑๑ - ๑๕ ปี และ ๑๖ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และยังพบว่า พระสงฆ์ ที่มีประสบการณ์การทำงาน ๑๖ ปีขึ้นไป มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ แตกต่างกับ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การทำงาน ๕ - ๑๐ ปี และ ๑๑ - ๑๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๕.๑.๔ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ปัญหา อุปสรรคแนวทางเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามปลายเปิด มีรายละเอียดสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ประเด็นแรก คือ พระสงฆ์ให้ความสำคัญน้อยต่อการพัฒนาชุมชน ยังขาดการเสียสละอย่างจริงจังในการยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือสังคม ดำเนินการกระทำไปตามรูปแบบวิธีการเดิมๆ ขาดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่ง จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑๕ รองลงมา พระสงฆ์ขาดการวางแผน แนวทาง นโยบาย กลยุทธ์ที่ชัดเจน ในการพัฒนาสังคม ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน จำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐๗ ปัจจุบันความก้าวหน้าของหน่วยงานรัฐภาคส่วนต่างๆ มีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างกว้างขวาง ทั้งถึง ทำให้วัดและหรือพระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ น้อยลง แทบไม่มีเลย ซึ่งต่างกับสมัยก่อนที่วัดเป็นศูนย์กลาง ที่พึ่งของสังคมด้านต่างๆ จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๓๘ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรม กิจกรรม ในทางศาสนา ตามประเพณี

วัฒนธรรม ขาดการเผยแพร่สั่งสอน ให้ประชาชนในสังคมได้เข้าใจถึงหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง จำนวน ๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓๑ พระสงฆ์บางส่วนตามไม่ทันกระแสการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดของสังคม ทำให้มองไม่เห็นช่องทางการช่วยเหลือพัฒนาสังคมที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชน จำนวน ๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗๗ ปัจจุบันจำนวนผู้บวชอยู่ประจำลดจำนวนลง ส่งผลให้วัดต่างๆ ขาดบุคลากร ในการดำเนินงาน ภาระการช่วยเหลือพัฒนาสังคมจึงตกอยู่ที่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง จึงเป็นเรื่องยากพอสมควรที่ทำให้บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม กระทำได้เต็มที่อย่างแท้จริง จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๗๐ พระสงฆ์ขาดศักยภาพในการดำเนินช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ จำนวน ๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๖๒ ตามลำดับ

๒. พระสงฆ์ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ประเด็นแรก คือ มหาเถรสมาคม ควรกำหนดแผนแม่บท นโยบาย ที่ชัดเจน ทันกับยุคสมัยปัจจุบัน เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง จำนวน ๒๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒๗ รองลงมา คือ คณะสงฆ์ควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีการพัฒนาศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ ปลูกฝังการเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม จำนวน ๑๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๘ พระสงฆ์ควรมีการร่วมมือกับท้องถิ่นภาคส่วนต่างๆ ในการร่วมกันรณรงค์ ให้ประชาชนอนุรักษ์ เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง จำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔๘ พระสงฆ์ควรมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รูปแบบ วิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เกี่ยวกับหลักพุทธธรรม ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับความสนใจของประชาชน เพื่อให้วัดไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรม กิจกรรมทางศาสนา จำนวน ๑๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๘ คณะสงฆ์ควรมีการจัดตั้งกองทุนส่วนกลางในแต่ละเขตการปกครองในระดับอำเภอหรือตำบล เพื่อใช้เป็นงบประมาณในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมด้านต่างๆ ชะลอการพัฒนาศาสนสถานที่เกิดขึ้น หันมามุ่งพัฒนาจิตใจประชาชนในท้องถิ่น จำนวน ๙ คิดเป็นร้อยละ ๙.๙๐ พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในท้องถิ่น มุ่งให้ความสำคัญการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม เป็นผู้รู้ดี ประพฤติดี (ความรู้คู่คุณธรรม) จำนวน ๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๖๙ พระสงฆ์ควรมีการร่วมกันคิด ร่วมกันดำเนินการ กับหน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ชุมชน ในการพัฒนาชุมชน จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕.๕๐

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ มีประเด็นสำคัญที่น่าสนใจควรแก่การนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า โดยภาพรวม พระสงฆ์มีบทบาทอยู่ในระดับมาก ซึ่งให้เห็นว่าเพราะอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันถาวรของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในชุมชน ซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำ

ตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อยโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เป็นคนดีมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ ธีรปญโญ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการ ในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่าบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

๑. ด้านสังคม พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พระสงฆ์มีการพัฒนาในด้านสังคมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ ชุมชน นักเรียน นักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชนมีการรับเลี้ยงดูเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี พร้อมทั้งพระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชุมชนและสังคมในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรรยา ศิวานนท์^๒ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอแม่วง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูง ในด้านการพัฒนาพื้นที่ การกำหนดนโยบายและการแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนันต์ วิริยะพินิจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน” ผลการวิจัย พบว่า บทบาทในการพัฒนาชุมชนมิใช่เรื่องง่าย ในอดีตนั้นพระสงฆ์รูปเดียวก็อาจพัฒนาได้เพราะหน่วยสังคมเล็กและไม่ต้องใช้ความรู้อะไร ลึกซึ้งนัก ในปัจจุบันสังคมได้ขยายตัวออกทั้งทางด้านเศรษฐกิจและประชาชน ก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมายอีกทั้งระบบศาสนธรรมที่เคยใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมก็เปลี่ยนมาเป็นระบบพัฒนาโดยอาศัยระบบเสรีนิยมเป็นสำคัญ จึงอยู่อาจมีพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งกำลังทำงานพัฒนาท้องถิ่นของท่านซึ่งมีผลงานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป แต่ในที่สุดแล้วงานพัฒนาของท่านจะต้องประสบปัญหาติดขัดกับระบบที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ทั้งในส่วนขององค์กรในสถาบันสงฆ์เองหรือหน่วยงานของราชการ อีกทั้งปัญหาในการทำงาน ความร่วมมือกับ

^๑พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ ธีรปญโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๒จรรยา ศิวานนท์, “บทบาทของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอแม่วง จังหวัดเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘).

ประเด็นเรื่องการพัฒนาที่ยากต่อการคิดและปฏิบัติ ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จำนวนมากจะรู้ซึ่งถึงปัญหา ความยากจน ตลอดจนความยุติธรรมในสังคมเป็นอย่างดีก็ตาม แต่พระส่วนใหญ่่มักจะเลี่ยงการ แก้ปัญหานี้ต่อชุมชนโดยสนใจแต่เพียงพิธีกรรมทางศาสนา ดังนั้นบทบาทในการพัฒนาชุมชนมี ความสำคัญอยู่ในระดับมาก^๓

๒. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พระสงฆ์มีการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากวัดเป็นส่วนกลางในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ เสริมด้วยการสนับสนุนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ โคจิ โนสุ ได้ ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีในจังหวัดสงขลา” พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การช่วยเหลือใน เรื่องความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ^๔

๓. ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมือง สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พระสงฆ์มีการพัฒนาในด้านสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมากทุก ข้อ ซึ่งทำให้เห็นว่า ด้านสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม่ว่า ความสัมพันธ์ของพระกับป่ามีมานานเพราะพระอาศัยเป็นที่ฝึกปฏิบัติ ป่าได้การคุ้มครองเพราะบารมี และวัตรปฏิบัติของพระธรรมวินัย เป็นตัวอย่างสั่งสอนประชาชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของป่า ต่อมนุษย์ การพึ่งพากันของพระสงฆ์กับป่า พบทั่วไปในสังคมชาวพุทธที่ใดก็มีวัดที่ป่าหรือสร้างป่า ขึ้นมาในวัดและรอบ ๆ วัดป่าใดที่สงบเงียบเหมาะสมกับการฝึกตนก็จะมีพระธุดงค์ไปฝึกปฏิบัติขัด เกลาตนเองในป่าชาวบ้านก็ช่วยทำบุญดูแลเลี้ยงพระ พระก็ให้ธรรมะสั่งสอนญาติโยม พระป่า ชุมชน จึงมีความสัมพันธ์และมีส่วนร่วมสนับสนุนซึ่งกันและกัน จึงทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา ชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมนึก อนันตวรวงศ์ ได้ ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาในอนาคตตามทัศนะของพระผู้นำทางด้านวิชาการ” พบว่า ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีบทบาทด้านสังคม กล่าวคือ การอบรมจริยธรรม การลดการเสพ ยาเสพติด การอนุเคราะห์ผู้ยากไร้ การส่งเคราะห์ผู้ปัญหาทางใจการอนุเคราะห์ผู้เดินทาง การ ช่วยเหลือกิจกรรมของประชาชน เช่น การใช้สถานที่ของวัดเป็นที่เก็บพัสดุ เก็บของศักดิ์สิทธิ์ อนุเคราะห์สัตว์เลี้ยง ให้ยืมเครื่องใช้ เป็นต้น และยังมิบทบาทในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย^๕

^๓อนันต์ วิริยะพินิจ, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศา สตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๐).

^๔โคจิ โนสุ, “บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีในจังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๐).

^๕พระสมนึก อนันตวรวงศ์, “สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาในอนาคตตามทัศนะของพระผู้นำทางด้าน วิชาการ”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐).

๔. ด้านการศึกษา พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พระสงฆ์มีการพัฒนาในด้านการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งทำให้เห็นว่า ด้านการศึกษา พระสงฆ์จัดให้มีกิจกรรมในการส่งเสริมการศึกษาอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป จึงทำให้พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษาอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลดาวัลย์ มหะศรี ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมการบริหารการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนในอำเภอเมือง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๑” ผลการวิจัย พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน อยู่ในระดับมาก^๖ และยังสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕- ๒๕๕๙): ฉบับสรุป ที่กล่าวว่า ทิศทางใหม่ของการจัดการศึกษาในสังคมทุกวันนี้และในอนาคตเป็นสังคมฐานความรู้ นั้น ต้องยึดหลักการให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชนท้องถิ่น การสนับสนุนให้สังคมทุกส่วนและทุกระดับได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ และการสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อความสำเร็จ ในการปฏิบัติเช่นนี้จะทำให้เกิดพลังชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็ง อันจะเป็นฐานรากที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืนตลอดไป^๗

๕. ด้านจิตใจ พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พระสงฆ์มีการพัฒนาในด้านจิตใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมทางจิตใจอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งทำให้เห็นว่า ด้านจิตใจ พระสงฆ์มีความสงเคราะห์ทางจิตใจแก่เยาวชน ประชาชน คือ สอนเยาวชน ประชาชนให้มีสติปัญญา ให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีความรู้จักผิดชอบชั่วดี มีความรู้สึกนึกคิดในทางสัมมาทิฐิ ในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยสันติสุข สร้างความรัก ความมั่นคง ความสามัคคีให้เกิดมีขึ้นในสังคมไทยด้วยพลังแห่งพุทธธรรม จึงทำให้พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านจิตใจอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุเมโธ)” พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ ๑) การพัฒนาทางความประพฤติ คือ พัฒนากายและวาจาให้มีศีล ๒) การพัฒนาทางด้านอินทรีย์ ๖ คือ ให้รู้จักสารวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติคอยกำกับ ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง และมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ๔) การพัฒนาทางด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อ

^๖ ลดาวัลย์ มหะศรี, “การมีส่วนร่วมการบริหารการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนในอำเภอเมือง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐).

^๗ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙) : ฉบับสรุป, (กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓ - ๔.

สรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ ที่เข้ามา^๕ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ” พบว่า ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักการที่ช่วยขัดเกลาจิตใจไม่ให้เกิดความโลภหรือเกิดกิเลสตัณหา หลักธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่นำไปใช้สามารถควบคุมสภาพทางจิตใจตนเองได้ ไม่ให้ตกเป็นทาสของแพร่ชั้นที่ล้ำสมัยในยุคปัจจุบัน ในชีวิตประจำวันของคนเราก็มีความต้องการบริโภค แต่การใช้สอยเครื่องบริโภคนั้น จะต้องให้มีความเหมาะสมกับอัตรภาพย่อมมีความสุขได้^๕

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงการปฏิบัติ

จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่เชิงปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบในประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ควรนำผลของการวิจัยครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้พระสงฆ์ ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้ได้รับทราบเป้าหมายในบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เพื่อจะได้อบรมกับภาคส่วนอื่นๆ ของการพัฒนาชุมชน

๒) ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนให้มากขึ้นตามแนวการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การศึกษา และจิตใจ พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน เพื่อจะทำให้สังคมไทยอยู่ดีกินดีมีความสุข

๓) ควรมีการส่งเสริมความรู้ ทักษะ และสื่อที่จำเป็นแก่พระสงฆ์ เพื่อให้มีบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่กว้างขึ้น เพื่อให้เห็นภาพสะท้อนของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนได้ชัดเจนขึ้น

๒) ควรทำการศึกษาวิจัยในลักษณะการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนร่วมกันศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมในพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์

^๕พระมหาสมชาย สิริจนฺโท (ห่านนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธพจน์ (สมาน สุเมโธ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^๕พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๗.

กรองแก้ว อยู่สุข. พฤติกรรมองค์การ. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กองแผนงาน กรมการศาสนา. คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗ - ๒๕๔๐.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

คุณ โทชน์. บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕.

งามพิศ สัตย์สรวง. “การจัดระเบียบทางสังคม” สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

_____, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร. แพร่พิทยา, ๒๕๓๘.

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. การพัฒนาชุมชน (Community Development). พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : ฝ่ายตำราและอุปกรณ์การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๘.

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยาศาสนา. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๓๓.

ดิเรก ฤกษ์หรัาย. การพัฒนาชนบท : เน้นการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร. ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๒๔.

ทองคุณ หงษ์พันธ์. แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑.

ทวี ทิมขำ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

ทองคุณ หงษ์พันธ์. แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑.

นำชัย ทนุผล และ สุนิลา ทนุผล. มปป. พัฒนาชุมชน หลักการและยุทธวิธี. เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๓๘.

นายสมพงษ์ นิยมตรง. ข้าราชการบำนาญ อดีตนายอำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ อดีตนายอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์. วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **มองอนาคต. พิมพ์ครั้งที่ ๕.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ในจังหวัดภาคเหนือในประเทศไทย”. สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

ประเวศ วะสี. **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, ๒๕๒๕.

_____. **พระสงฆ์กับการเรียนรู้เท่าทันสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒.** กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗ - ๒๕๓๐.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ได้รับพระราชทานสถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระพรหมกวี, ๒๕๓๙.

_____. (วรวิทย์ คงคปญโญ). “**คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑๓๓.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. (ป.อ.ปยุตโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต).** หมวดพุทธ ศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____. (ป.อ.ปยุตโต). “**พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**”, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

พระปลัดประจวบ ทุนผลงาม. “**การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระครูพุทธธรรมรักษ์(บุญเท็น พุทธรกษิโต)**”. การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พูนทรัพย์ สิทธิพรหม. “**บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง**”. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.

พินิจ ลาภธนานนท์. “**บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**”. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต). ๒๕๒๗. **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๐.

พัฒน์ บุญยรัตน์. “**การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน**”. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗.

พนม พงษ์ไพบูลย์. “**จาริกไว้ในพระศาสนา จาริกไว้ในการศึกษา**”. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พรีส, ๒๕๓๙.

- _____ . แนวทางการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : กองฝึกอบรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๑๕.
- ไพฑูริย์ เครือแก้ว. “สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน The Sociology of Community : Principles Community Study, Analysis and Work”. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๔.
- ไพบูลย์ ช่างเรียน. สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : แพรวพิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖.
- มนัส ภาคภูมิ. “หน้าที่ อานาจ และบทบาทของพระสังฆาธิการ”. ใน วัดพัฒนา ๔๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.
- มาณฑ พลไพรินทร์. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : ชูติมาการพิมพ์, ๒๕๓๑.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. อ่างใน สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓.
- รศ.ดร.อัจฉรา ภานูรัตน์. “ศาสนคดีเกียรติคุณ พระเทพปัญญาเมธี”. ใน สารัตถธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.
- _____ . พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.
- วิรัช เตียงหงษากุล. หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.
- ศุภนิത്യ โชครัตนชัยและคณะ. “ปรัชญาการทำงานและการดำเนินชีวิตของ ดร.เทียม โชควัฒนา”. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. “การพัฒนาชนบทตามแนวทางพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์กับนักพัฒนา”. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๓๐.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.
- _____ . การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.
- _____ . การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
- สมภาร พรหมทา. มนุษย์กับศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๖.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๕๙) : ฉบับสรุป. กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๕.
- สมพร เทพสิทธิ์า. ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- สุพัตรา สุภาพ. “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัด ภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่”. สถาบันวิจัยสังคม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๒.

- สุกิจจุลละนันท์. อ่างในสนธยาพลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓.
- สุรพล พยอมแย้ม และคณะ. “**พระสงฆ์ : บทบาททางจิตวิทยาชุมชน**”, เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการอบรมเรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๑.
- สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์. **สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน**The Sociology of Community : Principles Community Study Analysis and Work. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๔.
- สุรพล พยอมแย้ม และคณะ. **พระสงฆ์ : บทบาททางจิตวิทยาชุมชน**. เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการอบรมเรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๑.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง และคณะ. **การประยุกต์หลักพุทธธรรมใช้ในการพัฒนาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์. **พัฒนาชนบทในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.
- โสภา ดาวจร. **บทบาทของชุมชนในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน:กรณีศึกษาบ้านไร่พัฒนาอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่**. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- อรุณ รักธรรม. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.
- อมร รักษาสัตย์ และชัตติยา **กรรมสูตร. ทฤษฎีและแนวคิดในการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕.
- อภิชัย พันธุ์สน. **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มุสณีภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.
- ฮาร์ดี และคอนเวย์ Hardy & Conway**. ใน **วราลี วิริยานันตะและทัศนาศนา บุญทอง**, ๑๙๘๘.

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย :

- โคจิ โนสุ. “**บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีในจังหวัดสงขลา**”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๐.
- เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม. “**บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม**”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙.
- จรินทร์ ยังสังข์. “**บทบาทพระสงฆ์ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**”. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.
- ชูเกียรติ เปี่ยมศรี. **การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ในการพัฒนาชุมชนย่อยศึกษาเฉพาะกรณี เทศบาลเมืองระยอง จังหวัดระยอง**. ปัญหาพิเศษ รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะ วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒.

- นวรรตน์ แป้วบุญสม. **บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนศึกษากรณี : เทศบาลเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี**. รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตนโยบาย สาธารณะ. มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.
- นคร สำเภาทิพย์. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่อำเภอหนองบัว จังหวัดเลย”. ปรินญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต(พัฒนาสังคม)สาขาวิชาพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒.
- ประกอบมี โคตรกอง. “บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.
- ประสาธ สุขเกษม. “บทบาทของพระสงฆ์ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน”. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.
- ผ่องพรรณ ทวีสมบูรณ์. “การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในชุมชนที่รัฐให้การพัฒนาต่างกัน”. **ปริญญาโทพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต**. สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๖.
- พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ. “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระมหาจิตรกร นาถปญโญ (ตาทลา). “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของปู่อจารย์ในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาสนธิ์ สุนติกโร. “ได้ศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔**.
- พระมหาสุภา อุทโท. “บทบาทของพระสงฆ์ในสองทศวรรษหน้า”. **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว). “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม. “การศึกษาบทบาทของพระอานนทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗**.
- พระสมนึก อนันตวรวงศ์. “สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาในอนาคตตามทัศนะของพระผู้นำทางด้านวิชาการ”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

- พรประภา กิจโกศล. “ บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมืองอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๔.
- พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์). “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวราคุณ (สมาน สุเมธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระครูสมุห์ชัชวาล ชำมะณี. “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบริเวณชายแดนไทย-ลาว จังหวัดเลย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๔.
- พิสิฎฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร. “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.
- พิศวง ธรรมพันทา. “ปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมผู้นำชุมชนของนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๘.
- พัทธา สายหู. “บทบาทของพัฒนากรในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **งานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๑.
- พิสิฎฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร. “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.
- มานี ไชยธีรานวัฒน์ศิริ และคณะ. “บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : กรณีศึกษาภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **นครปฐม** : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.
- วรรณิการ์ ภู่วงศ์พิทักษ์. “ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในโครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแข เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต พัฒนาสังคม**. สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙.
- ลำรอง คำสมหมาย. “การเพิ่มบทบาทของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชน”. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.
- สายวสันต์ จันทร์ตา. “การพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”. การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

สิริณา เมธาธราธิป. “ความต้องการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนเอกชนระดับมัธยมศึกษาในเขต
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

สมคิด เพ็งอุดม. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์
และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”. วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
, ๒๕๓๕.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. “บทบาทของพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม”.
งานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สมคิด เพ็งอุดม. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์
และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”. วิทยานิพนธ์.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕.

เสาวลักษณ์ ขำนิล. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่ อู่ตะเภา จังหวัด
ชัยนาท”. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙.

_____ . “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านวังไผ่และหมู่บ้านอู่ตะเภา จังหวัด
ชัยนาท”. วิทยานิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์. “ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง :
กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก”. วิทยานิพนธ์. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ลดาวลัย มหะศรี. “การมีส่วนร่วมการบริหารการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
โรงเรียนในอำเภอเมืองสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๑”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๕๐.

วันชัย ปานจันทร์. “บทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ศึกษากรณี
เฉพาะพระสงฆ์ในเขตธนบุรี”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

อนันต์ วิริยะพินิจ. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศา
สตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๐.

อารีญา ลิ้มสุวัฒน์. “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
บัณฑิต, ๒๕๐๐-๒๕๒๐.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

คุณกุศลีน ศรียาภัย. การพัฒนาจิตใจ: การปฏิรูปการสื่อสาร(ออนไลน์). แหล่งที่มา
: http://www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=2359&CatID=2 [๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

ผศ.ณัชพล. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ เรื่อง เกษตรกรรมทางเลือก ทางรอดของเกษตรกร
ไทย. (ณ อาคารอเนกประสงค์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี),
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.agri.ubu.ac.th [๗ กันยายน ๒๕๕๓].

ผศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู. หลักทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้มีการศึกษา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : การ
พัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย – www.mcu.ac.th [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

มินนี่ ที่ 07:57. พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม. (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
http://supanneeke.blogspot.com/2012/03/blog-post_9607.html
[๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

(๔) (สัมภาษณ์) :

สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ พระครูสุเมธจันสิริ (บุญลือ สุเมธโส), เจ้าอาวาสวัดศิริจันทร์, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ พระครูพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อดาน สุทธิสีโล), เจ้าอาวาสวัด สามัคคี ตำบลท่าสว่าง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๐ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ พระครูอุทัยธรรมโกศล (วิชัย อริยชัยโย), เจ้าคณะตำบลแทนมีย์ – ตาอ้อ อำเภอเมือง
สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๒๐ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ พระมหาสุรรัตน์ อินทปญโญ, เจ้าอาวาสวัดคุ้มเหนือ (เทพสุรินทร์), อำเภอเมืองสุรินทร์
จังหวัดสุรินทร์, ๒๒ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ พระปลัดบัญญัติ สีลสารโ, เจ้าคณะตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,
๒๑ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

สัมภาษณ์ พระสมุห์เกษมสุข ฐิตปญโญ, เจ้าอาวาสวัดโคกบัวราย, ๒๓ - พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Allport. Gordon W. **Pattern and growth in personality**. New York : Holt. Rinehart and
Winston. 1964, p.184.

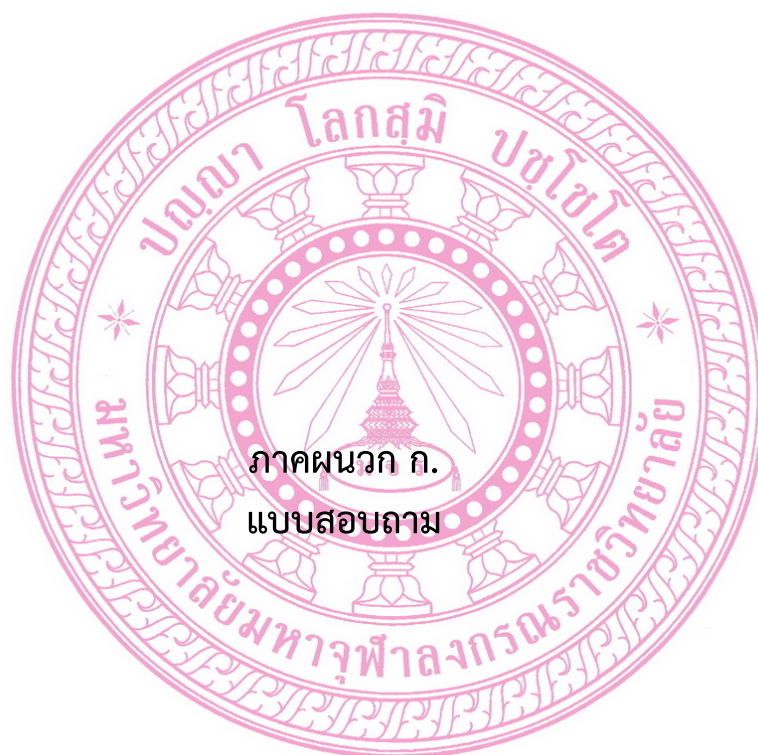
Robert V. Krcjcie and Eanple W.Morgan 1970. Vol. 38 (December, 1960), p. 99.

Erwin Stengel. **Suicide and Attempted Suicide**. Great Britian:penguin Books, 1969.

Emile Durkheim. **A study in Sociology**. Glance, 111. The Free press, 1951.

Fromm, Erich. **The Anatomy of Human Destructiveness**. Singapore: Peligan Books,
1982.

H.s.s.Nissanka. **Buddhist Psychotherapy**. New Delhi. Vikas publishing House pvtltd,
1998.

ภาคผนวก ข.

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและหนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไข
เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ๕ ท่าน

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน

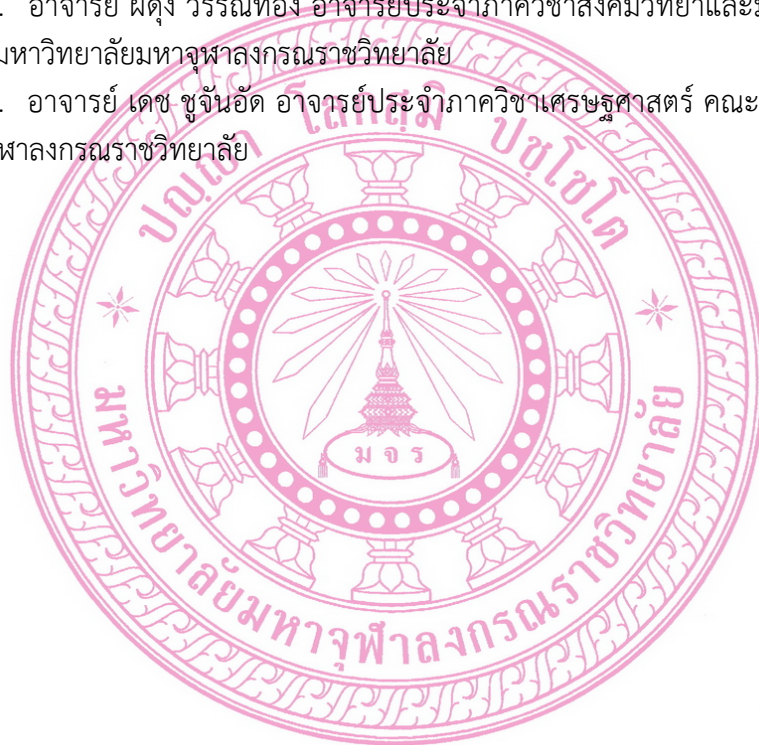
๑. รศ.นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ผศ.ดร.ชัยยันต์ ชีโนกุล อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. อาจารย์ ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์ เดช ชูจันทร์ อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

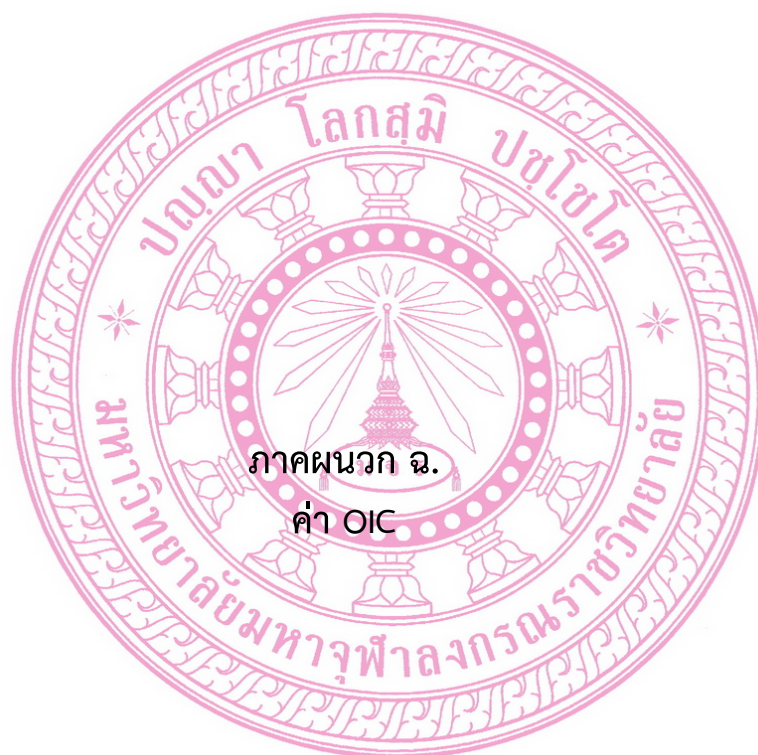
ภาคผนวก ค.
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง
ของแบบสอบถาม

ภาคผนวก ง.

แบบสัมภาษณ์และหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อการสัมภาษณ์

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

คำชี้แจง :

๑. การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ อันจะเป็นประโยชน์สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แก้ไขปัญหาอุปสรรคและระบบพัฒนาชุมชนต่อไป

๒. แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๒๕ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อคิดเห็นถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๓. ข้อมูลจากแบบสอบถามของท่าน ผู้ศึกษาจะถือว่าเป็นความลับที่สุดและไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาชุมชนของท่านแต่อย่างใด

๔. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จแล้ว กรุณาตรวจดูอีกครั้งว่าท่านได้ตอบแบบสอบถามครบทุกขั้นตอนแล้วหรือ แบบสอบถามที่ตอบทุกข้อท่านนั้นจะเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์และใช้ได้

ขอขอบพระคุณให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามของท่าน

พระบิณสุทธเถีย สุทฺธธมฺโม (เจ้า)

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต

คณะสังคมศาสตร์

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

๑. อายุ

๒๐ - ๓๐ ปี

๓๑ - ๔๐ ปี

๔๑ - ๕๐ ปี

๕๑ ปีขึ้นไป

๒. จำนวนพรรษา

ต่ำกว่า ๕ พรรษา

๖ - ๑๕ พรรษา

๑๖ - ๓๐ พรรษา

๓๑ พรรษา ขึ้นไป

๓. วุฒิทางการศึกษานักธรรม

นักธรรมชั้นตรี

นักธรรมชั้นโท

นักธรรมชั้นเอก

ไม่มีวุฒินักธรรม

๔. วุฒิทางการศึกษาบาลี

ประโยค ๑ - ๒-ป.ธ.๓

ป.ธ.๔ - ป.ธ.๖

ป.ธ.๗ - ป.ธ.๙

ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม

๕. วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ

ต่ำกว่าปริญญาตรี

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

๖. ตำแหน่งหน้าที่

เจ้าอาวาส

เจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะอำเภอ

อื่นๆ.....

๗. ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่

ต่ำกว่า ๕ ปี

๕ - ๑๐ ปี

๑๑ - ๑๕ ปี

๑๖ ปีขึ้นไป

ตอนที่ ๒ : เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ข้อที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	ระดับการพิจารณา				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ด้านสังคม						
๑	พระสงฆ์ได้ช่วยฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดโดยใช้หลักพระพุทธธรรมเข้าไปประยุกต์ใช้					
๒	พระสงฆ์เป็นผู้รักษาวัฒนธรรมโดยมีวัดเป็นที่เก็บศิลปวัตถุและของมีค่าอื่น ๆ					
๓	พระสงฆ์มีส่วนร่วมร่วมกับประชาชนในการจัดกิจกรรมเทศกาลต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา					
๔	มีการประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมในการระดมทุนเพื่อการพัฒนาชุมชน					
๕	มีการช่วยเหลือกิจการของชุมชน					
๒. ด้านเศรษฐกิจ						
๑	มีการจัดส่งเสริมการพัฒนาชุมชนด้วยการสนับสนุนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง					
๒	มีการส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติเพื่อช่วยเหลือประชาชนการทำนาให้ดีขึ้น					
๓	มีการตั้งสหบาลข้าว (การทอดผ้าป่าข้าว) เพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน หรือหมู่บ้านที่ขาดแคลนยากจนบนหลักธรรมแห่งการเอื้อเพื่อเผยแผ่					
๔	มีจัดกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อฝึกชาวบ้าน การทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรครบวงจร					
๕	จัดวัดเป็นส่วนกลางในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน					
๓. ด้านสิ่งแวดล้อม						
๑	มีการร่วมมือกับชุมชนปลูกป่าพัฒนาแหล่งน้ำ					
๒	มีการร่วมมือระหว่างวัด ชาวบ้านและทางราชการโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดและชุมชน					
๓	พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างป่าชุมชน					

ข้อที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์	ระดับการพิจารณา				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๓. ด้านสิ่งแวดล้อม(ต่อ)						
๔	มีส่วนช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะทรัพยากรพรรณ พืช					
๕	มีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้					
๔. ด้านการศึกษา						
๑	มีจัดการศึกษาสังเคราะห์แก่ชุมชนเช่น โรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนราษฎร์					
๒	มีส่วนช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลผู้กำลัง ศึกษาที่มีความเดือดร้อน					
๓	มีส่วนช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาหรืออุปกรณ์ กีฬาแก่โรงเรียนต่างๆ					
๔	มีจัดการเรียนการสอนวิชาชีพขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริม อาชีพท้องถิ่น					
๕	มีการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษาเป็นแหล่งความรู้ แก่เยาวชนและประชาชน					
๕. ด้านจิตใจ						
๑	มีการจัดแสดงพระธรรมสุวรรณะเป็นประจำ ใน เทศกาลเข้าพรรษาและเทศกาลต่างๆ					
๒	มีการจัดอบรม สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน					
๓	มีการออกไปเผยแผ่พระธรรมเทศนาแก่ชุมชนใน ท้องถิ่นต่างๆ					
๔	มีการร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการอบรม ศีลธรรมแก่ประชาชน					
๕	มีการเผยแผ่ทางสื่อต่างๆตามโอกาสอันควร					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขบทบาทของ
พระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๓.๑ ด้านสังคม

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๓.๒ ด้านเศรษฐกิจ

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

๓.๓ ด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

๓.๔ ด้านการศึกษา

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ.....

๓.๕ ด้านจิตใจ

ปัญหา อุปสรรค.....

.....

.....

.....

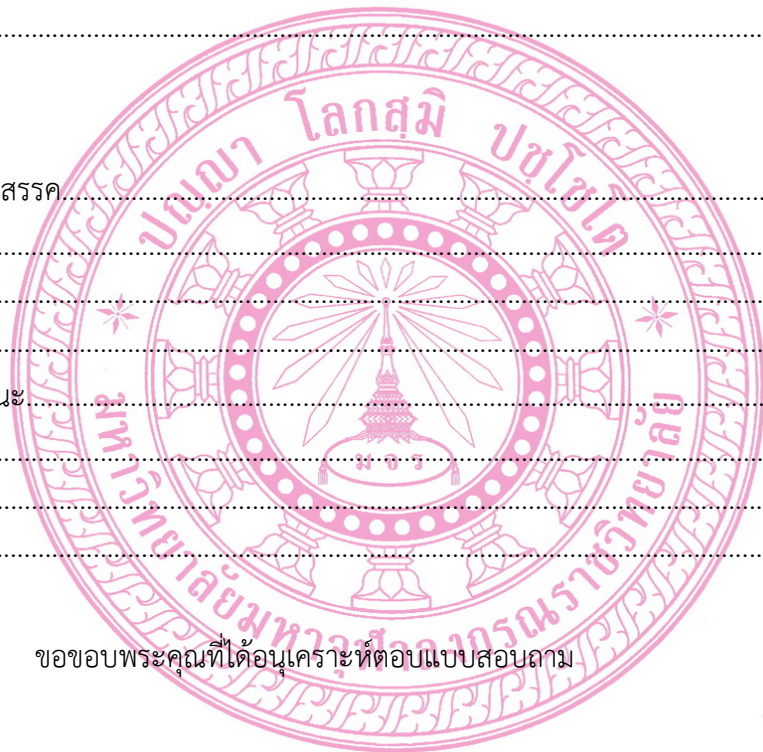
ข้อเสนอแนะ.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ได้มอบเคราะห์ตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง : บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ดำเนินการวิจัยมีความประสงค์ให้ผู้ที่ได้รับสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระโดยมิได้มีเจตนาที่จะทดสอบความรู้ความสามารถของผู้ตอบคำถามที่ได้สัมภาษณ์แต่อย่างใด ดังนั้นผู้ตอบไม่จำเป็นต้องตอบตามหลักวิชาการ โปรดกรุณาตอบตามความคิดเห็นโดยให้ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงปรากฏในให้มากที่สุด

๒. แบบสัมภาษณ์ประกอบมีทั้งหมด ๕ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านสังคม
๒. ด้านเศรษฐกิจ
๓. ด้านสิ่งแวดล้อม
๔. ด้านศึกษา
๕. ด้านจิตใจ

๓. แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น ซึ่งจะไม่มีการเผยแพร่ข้อมูลเป็นรายบุคคลแต่อย่างใด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี ขอขอบคุณทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์นี้ตามความเป็นจริง และตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด คำตอบของท่านจะเก็บไว้เป็นความลับ และจะใช้สำหรับการทำวิจัยครั้งนี้เท่านั้น

พระปิ่นสุทเธีย สุทธรธโม (เจ้า)

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

คณะสังคมศาสตร์

สาขาวิชาพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง : บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ..... ฉายา.....
ที่อยู่บ้าน เลขที่..... หมู่..... ตำบล..... อำเภอ.....
จังหวัด..... วันที่สัมภาษณ์..... เดือน..... พ.ศ.....
ตำแหน่งผู้สัมภาษณ์.....
บันทึกข้อมูล.....

สำหรับแนวทางสนทนาหรือสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีกำหนดแนวทางการสัมภาษณ์ ๕ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑. ด้านสังคม

- ประชาชนที่อยู่ในสังคมมีความยากลำบาก พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไรเพื่อช่วยเหลือชุมชนให้มีการพัฒนาในสังคมดีขึ้น

๒. ด้านเศรษฐกิจ

- ประชาชนมีความยากจนประสบทุกข์ทางอาชีพ เพราะเศรษฐกิจไม่ตีความลำบากในชีวิต ดังนั้นพระสงฆ์ควรมีบทบาทช่วยเหลือประชาชนอย่างไร

๓. ด้านสิ่งแวดล้อม

- พระสงฆ์ควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมกับประชาชนเพื่อป้องกันทรัพยากรธรรมชาติในสังคมอย่างไรบ้าง

๔. ด้านศึกษา

- พระสงฆ์มีวิธีการช่วยเหลือประชาชนอย่างไรบ้าง ในการเรียนการสอนเพื่อให้ได้ประโยชน์และมีความรู้ความสามารถสำหรับการพัฒนาตน

๕. ด้านจิตใจ

- หลักธรรมอะไรบ้างที่พระสงฆ์ควรนำมาพัฒนาจิตใจประชาชนให้มีความสงบ และอยู่เย็นเป็นสุขในสังคม

RELIABILITY

/VARIABLES=อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ
ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการ a1 a2 a3 a4 a5 b1 b2 b3 b4 b5 c1 c2 c3 c4 c5 d1 d2 d3 d4 d5 e1 e2
e3 e4 e5

/SCALE('ALL VARIABLES') ALL

/MODEL=ALPHA

/STATISTICS=DESCRIPTIVE CORR

/SUMMARY=TOTAL MEANS.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.930	.936	32

Item - TOTAL Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
A1	93.83	183.385	.652	.	.930
A2	94.10	179.679	.711	.	.929
A3	93.73	180.754	.726	.	.929
A4	93.87	177.775	.708	.	.929
A5	93.77	179.357	.628	.	.930
B1	93.93	177.513	.693	.	.929
B2	93.90	183.197	.494	.	.932
B3	94.17	180.075	.544	.	.931
B4	94.03	181.551	.608	.	.930
B5	93.70	185.734	.412	.	.933
C1	93.87	187.223	.428	.	.933
C2	94.03	180.516	.594	.	.931
C3	93.93	182.892	.618	.	.930

Item - TOTAL Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
C4	93.97	184.171	.540	.	.931
C5	94.00	178.483	.634	.	.930
D1	93.97	180.378	.545	.	.931
D2	93.87	177.913	.646	.	.930
D3	93.97	185.068	.367	.	.934
D4	93.90	181.541	.592	.	.931
D5	93.90	179.610	.646	.	.930
E1	93.83	184.144	.432	.	.933
E2	94.00	177.448	.703	.	.929
E3	93.87	179.982	.508	.	.932
E4	93.97	179.206	.670	.	.930
E5	93.90	184.093	.506	.	.932

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
THE ROLES OF BUDDHIST MONKS IN COMMUNITY DEVELOPMENT
IN MUANGSURIN DISTRICT, SURIN PROVINCE

พระbinsุทธเธีย สุทธธมโม (เจ้า)

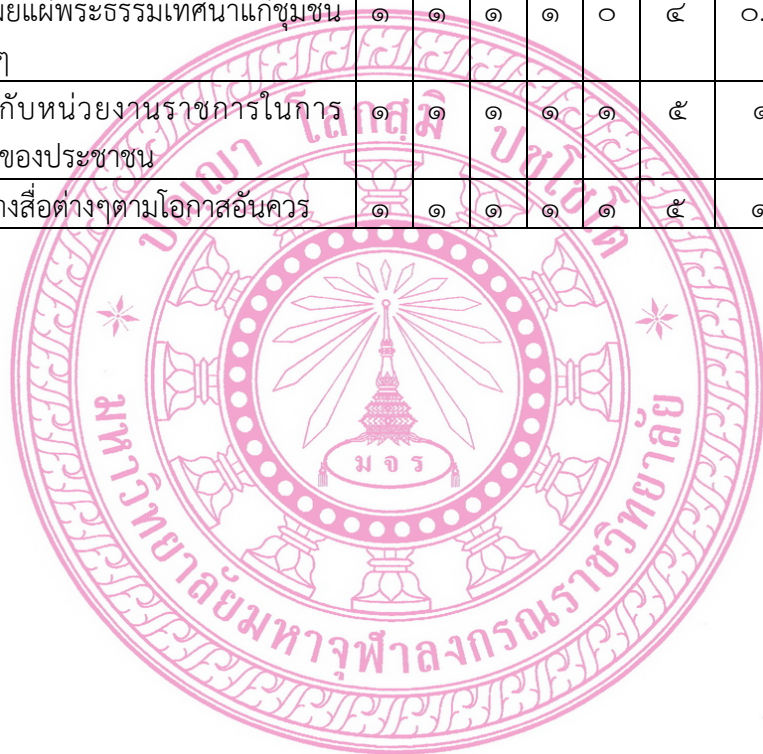
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ข้อที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุป/แปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๑.ด้านสังคม									
๑	พระสงฆ์ได้ช่วยฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดโดยใช้หลักพระพุทธธรรมเข้าไปประยุกต์ใช้	๑	๑	๑	๐	๐	๓	๐.๖	ใช้ได้
๒	พระสงฆ์เป็นผู้รักษาวัดนธรรมโดยมีวัดเป็นที่เก็บศิลปวัตถุและของมีค่าอื่น ๆ	๑	๐	๑	๑	๐	๓	๐.๖	ใช้ได้
๓	พระสงฆ์มีส่วนร่วมกับประชาชนในการจัดกิจกรรมเทศกาลต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๔	มีการประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมในการระดมทุนเพื่อการพัฒนาชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๕	มีการช่วยเหลือกิจการของชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๒.ด้านเศรษฐกิจ									
๑	มีการจัดส่งเสริมการพัฒนาชุมชนด้วยการสนับสนุนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง	๑	๑	๐	๑	๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒	มีการส่งเสริมสนับสนุนผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติเพื่อช่วยเหลือประชาชนการทำนาให้ดีขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๓	มีการตั้งสหบาลข้าว (การทอดผ้าป่าข้าว) เพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน หรือหมู่บ้านที่ขาดแคลนยากจนบนหลักธรรมแห่งการเอื้อเพื่อเผยแผ่	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๔	มีจัดกลุ่มสังฆะออมทรัพย์เพื่อฝึกชาวบ้านการทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรครบวงจร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๕	จัดวัดเป็นส่วนกลางในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้

ข้อที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุป/แปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๓.ด้านสิ่งแวดล้อม									
๑	มีการร่วมมือกับชุมชนปลูกป่าพัฒนาแหล่งน้ำ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๒	มีการร่วมมือระหว่างวัด ชาวบ้านและทางราชการโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดและชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๓	พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างป่าชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๔	มีส่วนช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะทรัพยากรพรรณพืช	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๕	มีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๔.ด้านการศึกษา									
๑	มีจัดการศึกษาสังเคราะห์แก่ชุมชนเช่น โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนราษฎร์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๒	มีส่วนช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษาที่มีความเดือดร้อน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๓	มีส่วนช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาหรืออุปกรณ์กีฬาแก่โรงเรียนต่างๆ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๔	มีจัดการเรียนการสอนวิชาชีพขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๕	มีการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษาเป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้

ข้อที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุป/แปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๕.ด้านจิตใจ									
๑	มีการจัดแสดงพระธรรมสุวรรณะเป็นประจำ ในเทศกาลเข้าพรรษาและเทศกาลต่างๆ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๒	มีการจัดอบรม สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๓	มีการออกไปเผยแผ่พระธรรมเทศนาแก่ชุมชน ในท้องถิ่นต่างๆ	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘	ใช้ได้
๔	มีการร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการ อบรมศีลธรรมของประชาชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้
๕	มีการเผยแผ่ทางสื่อต่างๆตามโอกาสอันควร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑	ใช้ได้

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระbinsุทธเจีย สุทธธมโม/เจ้า (BENSOTHEA /SUDDHADHAMMO/CHAU)
- วันเดือนปีเกิด** : วันที่ ๐๓ กันยายน ๒๕๒๗.
- มาตุภูมิ** : หมู่บ้านเจดีย์ (CHEDEY) ตำบลกุดู (COTO) อำเภอตรีทอง (TRITON) จังหวัดมุตจรุก (MOTRUK) ประเทศกัมพูชา กรอม (CAMBODIA KROM) (SOUTH VIET NAM).
- บรรพชาเมื่อ** : ๓๐ มีนาคม ๒๕๔๒ ณ วัดเจดีย์ (CHEDEY) ตำบลกุดู (COTO) อำเภอตรีทอง (TRITON) จังหวัดมุตจรุก (MOTRUK) ประเทศกัมพูชา กรอม (CAMBODIA KROM) (SOUTH VIET NAM).
- อุปสมบทเมื่อ** : ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๔๗ ณ วัดบุญมณีวรรณาราม ตำบลรากันดาล (RAKAKALDAL) อำเภอกระเจะ (KRATIE) จังหวัด กระเจะ (KRATIE) ประเทศกัมพูชา (CAMBODIA) มีพระมหาโชตวโณ เป็นพระอุปัชฌาย์.
- การศึกษา** : ความรู้สามัญสอบไล่ได้ชั้น ม.๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ โรงเรียน มัชฌิมศึกษา บาลี ประเทศกัมพูชา กรอม (CAMBODIA KROM) สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ สำนักเรียนที่อยู่ วัดโคกบัวราย ประเทศไทย (THAILAND) พ.ศ. ๒๕๕๘ สอบได้มหาปริยัติวิทยุมหาวิทยาลัย (ปวส). พ.ศ. ๒๕๕๕ สอบได้ปริญญาตรี สำนักเรียน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ประเทศไทย
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดขุนจันทร์ ตลาดพลู เขตไทย ธนบุรี กรุงเทพมหานคร (WATKHUNCHAN TALATPHLU THONBURI BANGKOK).
- ประสบการณ์** : พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นอาจารย์สอนวินัยธรรมแก่พระภิกษุ และสามเณร วัดเจดีย์ ตำบลกุดู (COTO) อำเภอ ตรีทอง (TRITON) ประเทศกัมพูชา กรอม (CAMBODIA KROM) (SOUTH VIET NAM).